

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk Harbog for Nors

Udgivet af
Norslands danske
Samfund.

„Historisk Aar bog for Mors“

koster pr. Aargang 2 Kr. 50 Øre.

Restoplaget af de fem første Aargange sælges samlet for 10 Kr.,
saalænge Eksemplarer haves: iøvrigt enkeltvis til Sub-
skriptionspris.

Aarbogen er i Kommission hos P. Haase & Søn, København,
og faas hos Landets Boghandlere.

Hovedoplæg og Ekspedition hos Tømmerhandler Th. Christensen,
Nykøbing Mors.

Historisk Aarbog for Mors

Udgivet af
Morslands danske Samfund
og
Morslands historiske Museum

XI
1929

I Kommission hos P. Haase & Søn - København

Morsø Folkeblads Bogtrykkeri

Bestyrelsen for

„Historisk Aarvog for Mors“:

Friskolærer Ole Jakobsen, Ø. Jølby (Formand).

Tømmerhandler Th. Christensen, Nyk. M. (Kasserer).

Kommunelærer Marius Dahlsgaard, Nyk. M. (Redaktør).

Apoteker R. Olufsen, Nyk. M.

Brugsforeningsuddeler J. Sønderby, Ø. Jølby.

Hustomter fra ældre Jernalder paa Mors

af *Gudmund Hatt.*

Naar Oldtidens Morsingboer byggede til de døde, da byggede de for Evigheden. Om denne Trang til at trodse Tiden vidner Øens Gravhøje. For faa Generationer siden har der eksisteret omkring 1350 Gravhøje paa Mors. Nu har Dyrkning og Grusgravning udslettet de allerfleste. Desto kærere er os de faa, som er blevet skaanede fra Ødelæggelsen.

Men, hvorledes de Mennesker, der byggede saa prægtige Gravminder, selv boede i levende Live, derom ved vi intet sikkert. Der kendes ikke paa Mors en eneste Hustomt fra det Tidsrum — den yngre Stenalder og Bronzealderen — da Højene opførtes. Flere Steder paa Øen findes ved Markarbejde talrige Flintredskaber og Flintaffald, der vidner om, at Mennesker har levet og færdedes her i yngre Stenalder; men ingen Hustomt er paavist i Tilknytning til disse Pladser. Heller ikke de smaa Køkkenmøddinger fra ældre Stenalder, som er paavist flere Steder paa Øen, bl. a. i Sejerslev Kær og ved Legind Vejle, har ydet os Spor af Boliger.

De Morsø-Bopladser, der har bragt os Kundskab om Oldtidens Byggeskik, er yngre end Gravhøjene; de er fra den ældre Jernalder.

Adskillige Steder paa Øen er man i de senere Aar ved Pløjning stødt paa Stenlægninger, Askelag og Lerkarskaar. I de Tilfælde, som Nationalmuseet har haft Lejlighed til at undersøge, har disse Levninger vist sig

at hidrøre fra den ældre Jernalder. Fire Steder er der ved Nationalmuseets Udgravninger fremkommet Hus-tomter.

Paa Proprietær Karl Kristensens Ejendom, Lynggaardens Mark, ved Tødsø, undersøgte jeg i 1924 en saadan Boplads. Der fandtes tydelige Rester af et Hus. Et Lergulv, ca. 5 cm tykt og hvilende paa gammel Markjord, kunde paavises i en Udstrækning af henved 6 m Ø.—V. og 3 m N.—S. Det har rimeligvis strakt sig videre mod Vest og Nord, men er her i Aarhundredernes Løb blevet opløst eller maaske ødelagt ved Pløjning. I Øst og Syd havde Lergulvet vistnok endnu sin fulde Udstrækning; i Øst sluttede det ved Randen af en Stenlægning, og i Syd i ringe Afstand fra en anden Stenlægning. Disse kan antages at have ligget udenfor Huset. Den østlige Stenlægning har muligvis været en Indgangsbrølægning. Endvidere fandtes der i selve Lergulvet en lille stenlagt Plæt, firkantet med afrundede Hjørner, 85 cm lang Ø.—V. og 70 cm bred og bestaaende af næsten haandstore Sten. Denne lille Stenlægning har været Ildsted, ovenpaa den laa et Lag rød Aske. Spredt paa Ildstedet og paa Lergulvet laa nogle smaa Lerkarskaar, ved Hjælp af hvilke Fundet kunde dateres til den ældre Jernalder.

Paa Lynggaardens Mark har der altsaa engang i ældre Jernalder ligget et Hus med stampet Lergulv. Paa Gulvet har været et Ildsted i Form af en lille stenlagt Baalplads. Pladsen udenfor Huset har i Syd og Øst været delvis brølagt. I disse Stenlægninger fandtes enkelte store Sten med slidt, lidt hulet Flade, der har været anvendt til Knusning af Korn. Ved Udgravningen fremdroges 3 saadanne Kværnsten. Men Fundet gav ingen nærmere Oplysninger om Husets Indretning. Der kunde ikke paavises Huller efter nedgravede Stolper eller andre Spor, som kunde give Besked om Husets Konstruktion. Da der flere Steder paa Lyng-

gaardens Mark er fundet Stenlægninger, er det sandsynligt, at her har ligget flere Huse.

Det følgende Aar blev et ganske lignende Bopladsfund gjort paa P. Vestergaards Mark i Elsø. Ved Pløjning har man der gentagne Gange stødt paa store Sten. I Efteraaret 1925 ramte P. Vestergaards Plov en ret betydelig Stenlægning. Nationalmuseet blev underrettet, og jeg foretog en Undersøgelse. Ogsaa her blev fundet Rester af et Lergulv. Udenom og delvis ind under Lergulvet paa Nord- og Vestsiden fandtes Stenlægninger. Og i selve Lergulvet var der et lille Ildsted af haandstore Sten. Ved Siden af Ildstedet var i Lergulvet nedsat et stort, groft Lerkar, ca. 40 cm i Tværmaal og 34 cm dybt; det har rimeligvis været en Vandbeholder. Karret var omsluttet af en Pakning af raat Ler, der utvivlsomt har tjent til at gøre den vandtæt. Andre Lerkar fandtes ikke, kun nogle faa spredte Skaar af ældre Jernalders Karakter.

Endelig i 1927 lykkedes det at finde en Hustomt paa Mors, som gav væsentlige Oplysninger om Oldtidens Byggeskik. Dette Fund blev gjort paa Gaardejer Kr. Vestergaards Ejendom „Grønvang“ i det nordøstlige Hjørne af Solbjerg Sogn. Stedet er en højtliggende Mark, syd for Bakken „Smedebjerg“ og vest for den fugtige Lavning, der skiller det nordlige Solbjerg fra Bjergby. Paa denne Mark er der ofte ved Markarbejdet fundet store Sten, Lerkarskaar og Aske. Ejeren og hans Fader, Hans Vestergaard, var meget interesserede i disse Fund og indberettede dem til Apoteker R. Olufsen i Nykøbing, som lod Underretningen gaa videre til Nationalmuseet. Det blev da overdraget mig at foretage en Undersøgelse, som fandt Sted i Oktober 1927.

Allerede den første Dag lykkedes det at finde Tomten af et nedbrændt Hus. Denne Brandtomt viste sig, da Pløjelaget var gravet bort. Den fremtraadte ved sin

særlige Farve; thi Brandtomtens Jord var stærkt blandet med Aske og Trækul og afveg derfor tydeligt fra den omgivende gamle Muldjord. Hustomten var firkantet, 14,3 m lang Ø.—V. (nærmere bestemt var Længderetningen: Øst 8° til Syd-Vest, 8° til Nord). Ved Midten og ved Vestenden var Hustomten 5 m bred, ved Østenden 4,5 m bred. Disse Maal har været Husets indre Dimensioner. Hustomtens vestlige Del, ca. $\frac{3}{5}$ af Arealet, var forsynet med et svært Lergulv, temmelig ujævnt, med flade Gruber og uregelmæssige Huller. Nogle Steder var Lergulvet styrket ved Stenlægninger.

Engang har dette Lergulv været Genstand for en større Udbedring eller Fornyelse. Det bestod nemlig af to Lerlag, som mest var adskilt ved et tyndt Lag Muldjord. Ved Udbedringen har man gjort Lergulvet større, samtidig med at man gjorde det tykkere; det øvre Lerlag strakte sig omtrent 2 m længere mod Øst end det nedre.

Nær ved Midten af Lergulvet var Ildstedet. Det bestod af Ler, som Ilden havde brændt haardt. Det hævede sig nogle faa cm over Gulvfladen og indeholdt to Stenlægninger over hinanden. Den Gang man forsynede Gulvet med et nyt Lerlag, har man maattet hæve Ildstedet i Overensstemmelse dermed og har da givet det en ny Stenlægning. Samtidig rykkede man Ildstedet lidt mod Øst — i samme Retning som Gulvet blev udvidet ved Udbedringen.

Den østlige Del af Hustomten, $\frac{2}{5}$ af Arealet, havde derimod intet Lergulv. Her gik det aske- og kulblandede Brandlag nedadtil over i et Lag af graa, sandet Muld, der længere nede fortsatte sig i selve den naturlige Undergrund af gult Sand.

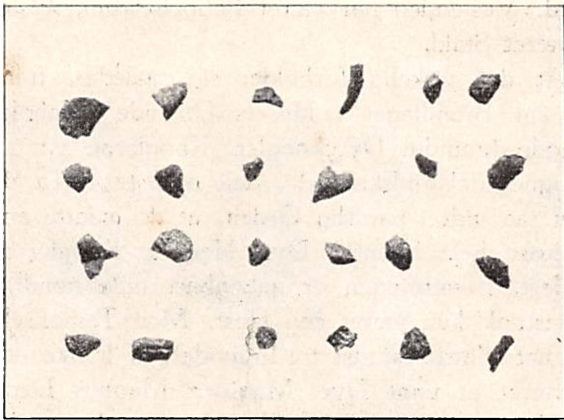
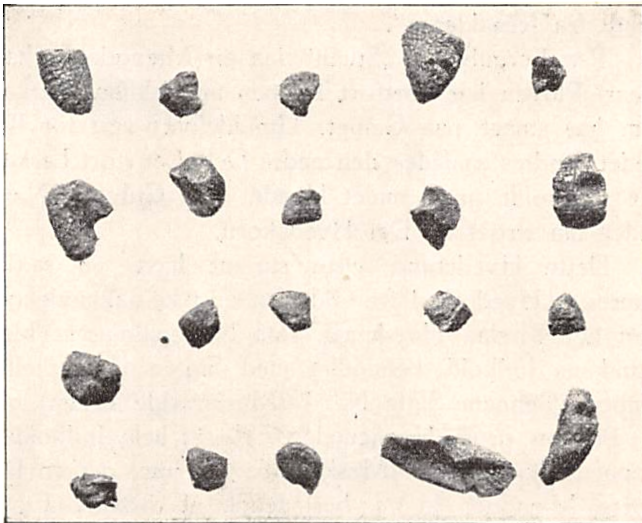
Husets Østende, der havde Jordgulv og laa forholdsvis lavt, har aabenbart haft en anden Bestemmelse end den højere liggende vestlige Del med Lergulv og

Ildsted. Vestenden har været Beboelsesrum, Østenden har været Stald.

At det virkelig forholder sig saaledes, fremgaar deraf, at Brandlaget i Husets Østende indeholdt en Mængde brændte Dyrekogler. Koglerne var stærkt medtagne, dels ildskørnede, dels opløste; men de laa endnu saa vidt i naturlig Orden, at de maatte antages at tilhøre hele brændte Dyr. Her var Kogler af Ko og Hest. Besætningen er aabenbart indebrændt. Der har vistnok kun været een Hest. Men Tamoksekoglerne har tilhørt mindst tre Individuer, af hvilke det ene har været et ungt Dyr. Magister Magnus Degerbøl ved Universitetets zoologiske Museum har velvilligt undersøgt Koglerne; han mener, at „de fleste Kogler har tilhørt smaa Individuer, saaledes som det ellers er kendt fra Jernalderen“.

Paa Lergulvet i „Stuen“ laa en Mængde Lerkarskaar. Ploven har bortført Toppen af adskillige Lerkar, som har staaet paa Gulvet. Umiddelbart vest for Ildstedet fandtes saaledes den nedre Del af et stort Lerkar, der indeholdt groft malet Hvede. Paa Gulvet i Nærheden laa strøet en Del Hvedekorn.

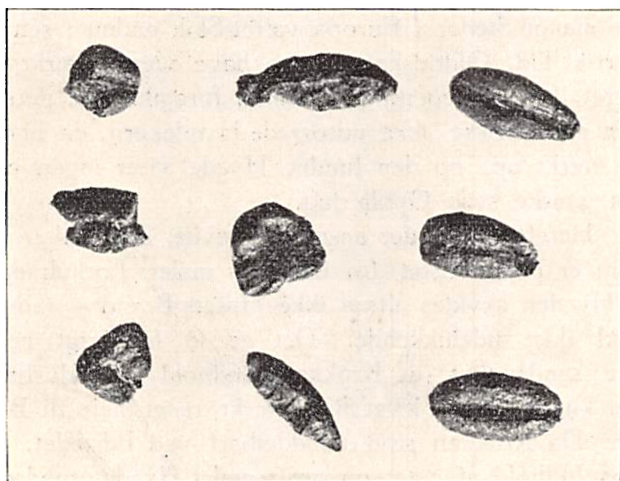
Dette Hvedefund viste sig at have en særlig Interesse. Hvedefund fra Oldtiden er ikke ualmindelige; men her forelaa Hvedemel. Paa Nationalmuseet blev Krukkens Indhold behandlet med Sigter af forskellig Finhed. Gennem Sigte Nr. 1 (Maskevidde 1 mm) gik en Portion groft Hvedemel, 37 % af hele Indholdet. Gennem Sigte Nr. 2 (Maskevidde 1 1/2 mm) gik en lidt større Mængde, 45 %, bestaaende af grovere Fragmenter, der maaske kan betegnes som Hvedegryn. Gennem Sigte Nr. 3 (Maskevidde 2 mm) gik enkelte hele Hvedekorn og en Del store Fragmenter, ialt 13 % af Krukkens Indhold. Endelig tilbageholdtes i Sigte Nr.

Figur 1. $\frac{6}{1}$ .Figur 2. $\frac{6}{1}$.

3,5 % af Krukkens Indhold, væsentlig bestaaende af hele Hvedekorn.

Saa vel „Mel“ som „Gryn“ og større Fragmenter

af Hvedekorn viser skarptkantede Former, naar de betragtes gennem Forstørrelsesglas — jvf. de 6 Gange forstørrede fotografiske Gengivelser Fig. 1—3. Fig. 1 fremstiller en Prøve af det fintknuste Korn, der gik gennem Sigte Nr. 1, Fig. 2 groftknust Korn, der gik gennem Sigte Nr. 2, og Fig. 3 dels hele Hvedekorn, dels store Kornfragmenter. Ved at undersøge disse ejen-

Figur 3. $\frac{6}{1}$.

dommelige skarptkantede Former kom Dr. Knud Jessen og Forfatteren paa den Tanke, at Kornet maatte være ristet, før det blev malet.

For at prøve Rigtigheden af denne Slutning foretog Konservator Rosenberg ved Nationalmuseet en Række Forsøg med moderne Hvede. Korn, som ikke havde undergaaet særlig Tørring eller Ristning, blev malet paa en Oldtidskværn; det viste sig da, at Kærnerne blev stærkt udvalsedede, og Fragmenterne fik derfor ikke mangekantede, men flade udvalsedede Former. Naar Kornet først blev tørret i en Tørreovn, var Udvalsningen mindre

udpræget; men heller ikke i dette Tilfælde fremkom der mangekantede Brudstykker. Var Kornet derimod først ristet, sprang det let i Stykker ved Kværningen, og der fremkom kantede Fragmenter, som ganske lignede dem i den groftmalede Hvede fra Solbjerg-Hustomten. Endvidere viste det sig, at Ristningen af Oldtidskornet maa være foregaaet langsomt. Maaske har man først tørret Kornet stærkt ved Hjælp af Ild; saadan Korntørring har mange Steder i Europa været Skik endnu i sen historisk Tid. Oldtidskornet maa have været stærkt udtørret, før den egentlige Ristning foregik. Thi, dersom man rister friske, ikke udtørrede Hvedekorn, da blærer de stærkt op; og den fundne Hvede viser ingen eller kun ganske svag Opblæring.

Herefter maa det anses for bevist, at Hveden virkelig er blevet ristet, før den blev malet. Forkulningen af Hveden skyldes altsaa ikke Husets Brand — i hvert Fald ikke udelukkende. Det er jo forøvrigt heller ikke sandsynligt, at Krukkens Indhold ved Husbranden kunde være blevet lige stærkt ristet helt til Bunden. Da Krukken stod umiddelbart ved Ildstedet, har dens Indhold af ristet og groft malet Hvede utvivlsomt været bestemt til Madlavning.

Hvorfor har man ristet Kornet? En af Grundene ligger maaske deri, at det ristede Korn er meget lettere at male end det ikke ristede. En anden mulig Grund har Dr. Jessen gjort mig opmærksom paa: Ved Ristningen omdannes en Del af Stivelsen til Dekstrin, saa at Kornet faar en sødlig Smag.

I denne Forbindelse bør det nævnes, at Ristning af Korn er en ældgammel Skik i Sydeuropa og Mellemeuropa. Oldtidens Grækere anvendte ristet og groft malet Byg til en særlig Ret ¹⁾. I Schweiz har man i ældre Tid

1) J. Hoops: *Wäldbaume und Kulturpflanzen*. Strassburg 1905. S. 373—74.

spist ristet Byg som Brød. I Simmental i Berneralperne skal det indtil for nylig have været Skik at give Skolebørnene en Haandfuld ristet Hvede med som Skolemad ¹⁾).

Hveden fra Solbjerg-Hustomten var ikke ren. Dr. Knud Jessen fandt enkelte Ukrudtsfrø deri, af Pileurt

Figur 4. ^{2/11}.

og hvidmelet Gaasefod, desuden nogle faa Bygkærner og ca. 20 smaa og tynde Rugkærner. Dette Rugfund opfatter Dr. Jessen som det ældste i Danmark, og det viser, at der allerede i førromersk Tid dyrkedes Rug paa danske Agre. Thi selvom Solbjerg-Fundets Rug kun har været et Slags Ukrudt i Hveden, saa viser det dog, at Rugen allerede var til Stede.

Foruden Kornkrukken fandtes paa Ler-gulvet Fragmenter af mange andre store og smaa Lerkar. Ogsaa dybere nede, mellem Gul-

vets to Lerlag, laa adskillige store Karfragmenter. Fig. 4—8 viser nogle typiske Karformer. Et af de afbildede Kar, Figur 7, blev dog fundet i „Stalden“; maaske har det været anvendt som Malkestrippe.

Om Beboernes daglige Liv vidnede ogsaa en lille Dynge af Blaamuslinge- og Hjertemuslingskaller, der

1) L. Rüttmeyer: Ur-Etnographie der Schweiz. Basel 1924. S. 219—20

fandtes paa Bopladsen, et Stykke udenfor Huset. Aabenbart har man ikke forsmaaet Fjordens Gaver, selv om Agerbrug og Kvægavl var det væsentlige. Ogsaa inde i selve Huset, i Nordsiden af „Stalden“, laa en lille flad

Figur 5. $\frac{2}{7}$.

Figur 7. $\frac{2}{7}$.

Figur 6. $\frac{4}{11}$.

Figur 8. $\frac{3}{10}$.

Dynge af Muslingskaller, under selve Brandlaget; i denne lille Mødding laa en ubrændt Knogle af Tamokse.

Oplysninger om Husets Konstruktion fremkom, da Udgravningen førtes dybere ned. Det sandede Muldlag, som dannede Gulv i „Stalden“, fortsatte sig ind under Stuegulvets nedre Lerlag. Men da dette gamle Muldlag var fjernet og det gule Undergrundssand laa blottet,

viste der sig i Undergrunden et System af muldfyldte Nedgravningsgruber.

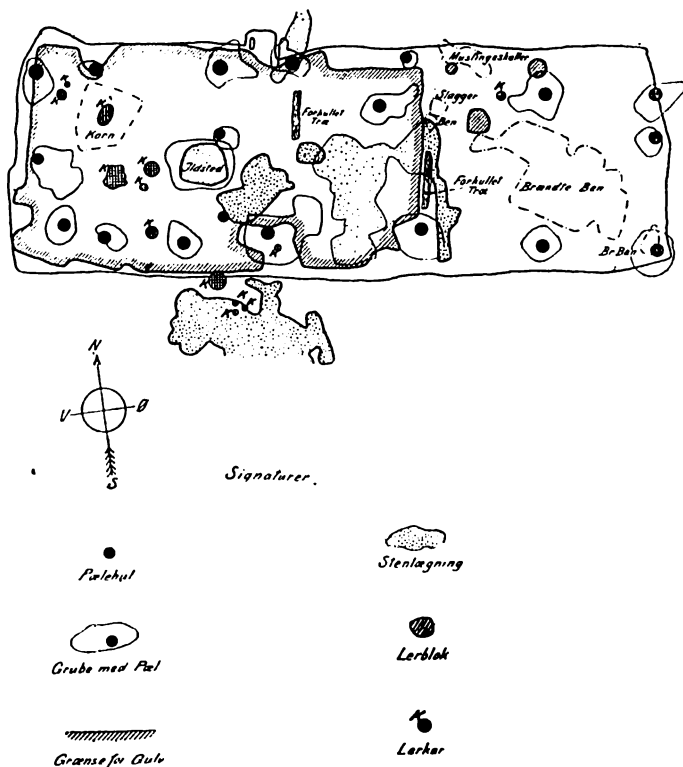
En enkelt af disse Gruber var et i Undergrunden nedsænket Ildsted. Den laa i Husets Midtlinie, lidt vest for Lergulvets Ildsted, og bestod af en rund, flad Sænkning, 140 cm i Tværmaal Ø.—V., 125 cm N.—S., naaede 23 cm ned i Undergrunden, helt udforet med et 10—15 cm tykt Lag af sort, kulblandet Jord. Dette Ildsted har været i Brug, før der fandtes noget Lergulv i Huset.

De øvrige Gruber har en ganske anden Betydning; de maa nemlig opfattes som Nedgravningshuller for de Stolper, der har baaret Husets Tag. Stolperne selv er fortærede ved Husets Brand, og de nedgravede Dele af dem er siden borttraadnede. I en af Gruberne fandtes foroven en rund Plet af stærkt forbrændt Jord, indeholdende Egekul, maaske en Rest af den brændte Stolpe. I et andet Tilfælde fandtes ligeledes Egekul midt i en Grube foroven. I et tredie Tilfælde blev der fundet en Plet kulblandet Jord længere nede, umiddelbart over Grubens dybeste Punkt. Foroven var Nedgravningshullerne temmelig brede, enkelte endog over 1 m i Tværmaal, andre dog kun ca. $\frac{1}{2}$ m. De fleste af dem naaede $\frac{1}{2}$ m eller lidt mere ned i Undergrunden, enkelte dog kun $\frac{1}{3}$ m, og 2 af dem kun $\frac{1}{4}$ m. Det dybeste Punkt laa som oftest ikke midt i Gruben, men nærmere ved den ene Side. Paa Planen Fig. 9 er Grubernes dybeste Partier skraverede. Disse Skraveringer angiver formentlig Stolpernes Plads — idet man nok tør gaa ud fra, at Stolpen i hvert enkelt Tilfælde har staaet i Nedgravningshullets dybeste Del.

Der var 17 Nedgravningshuller langs Hustomtens Rand, lidt indenfor Tomtens Grænse. 7 fandtes langs Sydsiden, 1 omtrent midt for Vestenden, 1 omtrent midt for Østenden, 8 langs Nordsiden. Afstanden mel-

lem den nordlige og sydlige Række af Nedgravningshuller var lidt over $3\frac{1}{2}$ m i Husets vestlige Del, lidt under $3\frac{1}{2}$ m i den østlige Del. Her viser sig atter en Modsætning mellem „Stuen“ og „Stalden“. Omtrent

Figur 9.

ved Overgangen mellem Husets 2 Afdelinger har der været et Knæk paa den nordlige Stolperække, hvorved Afstanden mellem de 2 Stolperækker er formindsket med ca. $\frac{1}{2}$ m i „Stalden“. Knækket var ved det 5. Nedgravningshul, regnet fra Vestenden. Her saas i

Nordsiden 2 Nedgravningshuller, formentlig svarende til 2 Stolper, den ene indenfor den anden. Endelig fandtes midt inde under Lergulvet 2 Nedgravningshuller, nordøst og sydøst for Ildstedet. Deres Betydning er tvivlsom. Men de 17 Nedgravningshuller langs Hus-tomtens Rand har formentlig indeholdt 17 Stolper, som har baaret Taget, I „Stalden“ har der staaet 5 Stolper, i „Stuen“ 12.

Af Stolpehullernes Plads kan der drages Slutninger med Hensyn til Tagets Konstruktion. Huset har ikke været noget Sulehus. Der findes ikke nogen Midtrække af Stolpehuller; og de 2 Endestolper har været alt for langt fjernede fra hinanden til, at de kunde bære en Aas. Stritsuler kan der ikke være Tale om; dertil er Afstanden for stor mellem den nordlige og sydlige Række af Stolpehuller. Derimod er det overvejende sandsynligt, at Huset har haft et Slags Højremskonstruktion — ligesom i de saakaldte „Udskudshuse“, den gamle danske Bondehustype, som endnu er velkendt i Nordjylland. De to Stolperækker har rimeligvis baaret vandrette Bjælker eller Højremme, som atter har baaret Taget.

Tømmeret har været Eg. Som allerede omtalt, blev der fundet Egekul i 2 af Nedgravningshullerne. En forkullet Egeplanke laa paa Lergulvet udfor et af Nedgravningshullerne i Nordsiden. En anden forkullet Egeplanke laa langs Lergulvets Rand, udfor et af Nedgravningshullerne i Sydsiden. De maa opfattes som Dele af Husets Bjælkeværk. I „Stalden“ mellem de brændte Dyreknogler laa Trækul af Birk, El og Hassel, maaske Dele af det nedstyrtede Tag.

I andre Brandtomter fra Oldtiden er der fundet Lerklining af Husvæggene. Solbjerg-Tomten indeholdt derimod ikke en eneste Stump Lerklining. Vi maa heraf slutte, at Solbjerg-Huset ikke har haft lerklinede Vægge;

thi i saa Fald vilde der utvivlsomt være blevet fundet brændte Rester af Lerklining. Det sandsynligste er, at Solbjerg-Husets Vægge har bestaaet af Jord eller af Græstørv. Denne Antagelse stemmer udmærket med det Forhold, at Brandtomten fremtraadte med en skarp Fyldgrænse. Havde Husvæggene været af brændbart Materiale, vilde Brandlaget have faaet en større Udstrækning, og Fyldgrænsen mod den omgivende Markjord vilde ikke være bleven skarp. Har derimod kun Taget og den tagbærende Tømmerkonstruktion været brændbare, da maatte der netop langs Jordvæggens indre Fod danne sig en skarp Fyldgrænse mellem Brandlaget og Jorden.

Huset har haft sin Indgang midt paa Sydsiden af „Stuen“. Her laa en Indgangsbrølægning, mest af haandstore Sten, dog med nogle større flade Sten imellem, særlig ind imod Huset. Denne Brølægning havde ganske vist et noget uregelmæssigt Omrids; men rimeligvis er en Del af den senere fjernet ved Pløjning og Opgravning. Indgangsbrølægningen har rimeligvis været Gulv i en Slags Forstue. Jordvæggen maa nemlig antages at have haft en anelig Tykkelse, saa at selve Gennemskæringen af den nødvendigvis har haft Karakter af en Slags Forstue. Lignende Forhold kendes fra gamle Hustomter paa Island, beskrevne af Daniel Bruun ¹⁾.

I denne Forstue, umiddelbart under Randen af „Stuen“'s Lergulv, fandtes et nedgravet Lekar (Figur 10), stort og groft forarbejdet med vid Munding og snæver Bund, men meget tyndvægget og saa svagt, at det faldt i Skaar, da det blev befriet for Jorden og for den 2—3 cm tykke Kappe af raat Ler, der omsluttede det. Dette store Kar, $\frac{1}{2}$ m dybt, indeholdt kun løs, nedfalden Jord. Rimeligvis har det gjort Tjeneste som Vandbeholder.

1) Daniel Bruun: Fortidsminder og Nutidshjem paa Island. Ny Udgave 1928. Plan af Hustomt i Marken til Gaarden Erpsstadir. S. 137.

Den friske Lerpakning har tjent til at gøre Beholderen vandtæt. Havde Karret været i direkte Berøring med Undergrundssandet, vilde Vandet være sivet ud gennem den porøse Karvæg. Ligheden med det i Elsø-Hustom-

Figur 10. $\frac{1}{6}$.

ten nedgravede Lerkar er iøjnefaldende (jfr. Side 5). I „Forstuen“, nær det nedgravede Kar, laa 3 smaa Lerkar og Skaar af et fjerde — vel snarest Øsekar eller Drikkekar, hørende til Vandbeholderen.

Flere Indgange til Huset lod sig ikke paavise. Ved „Stalden“s Ydersider blev intet Sted fundet noget Spor af Indgangsbrolægning. Hestene og Køerne har maaske haft Indgang tilfælles med Menneske. I denne Forbin-

delse bør det nævnes, at den nærmest „Stalden“ liggende Del af Lergulvet var styrket ved en svær Stenlægning, mest af flade Sten, for Størstedelen liggende under det øvre Lergulv, men ragende udenfor dette, ind i selve „Stalden“. Denne Stenlægning dannede altsaa en Slags Indgangsstenbro fra „Stalden“ til „Stuen“.

Det kunde ikke afgøres, om der har eksisteret en Skillevæg mellem „Stalden“ og „Stuen“. Har der været en saadan Skillevæg, har den snarest bestaaet af Træ. I denne Forbindelse bør det nævnes, at netop ved Overgangen mellem „Stuen“ og „Stalden“ fandtes stærkt forbrændte Lerkarskaar og smaa Slaggedynger — Vidnesbyrd om meget kraftig Ildvirkning.

De i Hustomten fundne Lerkar og Skaar er af førromersk Karakter. Solbjerg-Huset har altsaa været beboet i det ældste Afsnit af Jernalderen. Det har sikkert ikke ligget alene. Bopladsen paa „Grønvang“ har en ikke ubetydelig Udstrækning. Forhaabentlig bliver der engang Lejlighed til at søge efter flere Brandtomter.

Solbjerg-Huset afviger i flere Henseender fra det saakaldte Kraghede-Hus, en Hustomt fra førromersk Jernalder, som Inspektør Th. Thomsen i 1906 fandt og undersøgte ved Kraghede i Vendsyssel. Kraghede-Huset havde sine Stolper i selve Væggene, og Væggene var af Grenfletning og lerklinede. Der blev fundet ca. 1100 Lerklumper, af hvilke mange viste Aftryk af Grene. Iøvrigt mindede Kraghede-Husets Grundplan om Solbjerg-Husets; det var rektangulært og orienteret omtrent Ø.—V. med en lille Drejning til Syd og Nord. Ildstedet fandtes ogsaa her i Husets vestlige Del, som var rig paa Lerkar. Denne vestlige Del, som aabenbart har været Beboelsesrum, var formentlig ved en lerklinet Væg skilt fra Husets østlige Del, der synes at have haft en ringere Anvendelse.

Ogsaa det interessante Oldtidshus ved Ginderup i

Thy, der i 1922 undersøgtes af Insppektør H. Kjær, havde Stolper i Væggene, og Væggene var lerklinede.

Solbjerg-Huset afviger altsaa paa følgende Punkter fra disse to tidligere fremdragne nordjyske Oldtidshuse: 1) Stolpehullerne viser, at Taget har været baaret af 2 Stolperækker, som har staaet inde i Huset. 2) Væggene har ikke været lerklinede, men har antagelig bestaaet af Jord eller Græstørv.

Heldigvis er Solbjerg-Huset dog ikke den eneste Repræsentant for sin Type. 1926 og 1927 lod Nationalmuseet ved Forfatteren til denne Artikel undersøge en ældre Jernalders Boplads, 2 km Nordvest for Stationsbyen Aars i Himmerland. Her blev fremdraget 3 Hustomter af væsentlig samme Type som Solbjerg-Huset, altsaa med indvendige Stolperækker og med ikke-lerklinede Vægge. Aars-Husene havde delvis stensat Vægford, Væggene har dog ikke bestaaet af Sten alene, men ogsaa af Jord eller Græstørv.

Men ogsaa paa Mors er der nylig fremdraget endnu en Hustomt af Solbjerg-Typen. I November Maaaned 1928 lod Nationalmuseet mig undersøge en Boplads, hvorefter Gaardejer Mathias Boll, Fredsø, havde givet Indberetning gennem Apoteker R. Olufsen. Denne Boplads ligger paa Fælleedgaardens Mark, lidt syd for Landevejen til Vils. Her blev fundet Tomten af et Hus, der er nedbrændt i Folkevandringstiden, altsaa for 15—16 Aarhundreder siden, eller nogle faa Hundreder senere end Solbjerg-Huset. Dette Fredsø-Hus har været ganske lille, kun $7\frac{1}{2}$ m langt og $3\frac{1}{2}$ m bredt i indvendigt Maal. Det var orienteret omtrent som Solbjerg-Huset, altsaa Ø.—V. med en Drejning til Syd og Nord. Det havde intet Lergulv, men kun Jordgulv. Det indeholdt ingen „Stald“. Fredsø-Huset har kun været en „Stue“. Men det stemmer overens med Solbjerg-Huset derved, at de tagbærende Stolper har staaet indenfor

Væggene, og at Væggene ikke har været lerklinede, men antagelig opført af Jord eller Græstørv.

Fredsø-Husets Tag har været baaret af kun 4 Stolper. Stolpehullerne var overordentlig tydelige. I 2 af dem sad endnu Egekul, Rester af de brændte Stolper; og i et af Hullerne viste de forkullede Rester, at Stolpen

Figur 11.

havde været af Lindetræ. En af Stolperne har været en smal Egeplanke 22×7 cm i Tværsnit. De andre har haft en trind Form, en har maalt 14 cm, en anden 15 cm, en tredje 16 cm i Tværmaal.

Brandtomtens Omrids tegnede sig tydeligt, da Pløje-
laget var fjernet. Fig. 11 er et Fotografi af Tomten, set fra Øst. Brandlaget fremtræder ved sin forholdsvis mørke Farve, og Grænsen mod den omgivende Markjord er markeret ved smaa indstukne Pæle.

Brandtomten indeholdt en uhyre Mængde Lerkar-

skaar. Tomtens mellemste og vestlige Del var bogstaveligt talt dækket med Skaar. Disse Skaar er aabenbart af Kar, som har været i Huset. De fleste har vistnok staaet paa Hylde og er ved Branden styrtet ned. Et enkelt Kar har staaet paa Gulvet, der, hvor det blev fundet, nær Husets Sydvesthjørne. Men alle eller næsten alle Karrene lader sig genopbygge af de fundne Skaar. Dette Arbejde foregaar nu i Museet, og det resulterer i en smuk og betydelig Samling af Lerkar.

Et Par af Lerkarrene blev fundet udenfor Huset, paa Sydsiden. Her var Brandtomtens Grænse utydelig paa et lille Stykke; det er derfor sandsynligt, at Døren har været her, skønt der ikke fandtes nogen Indgangs-brolægning. Udenfor den formodede Indgang blev ogsaa fundet en Spydspids af Jern og en Jernkniv.

Huset havde to Ildsteder. Det vigtigste Ildsted laa i Nærheden af Husets Vestende og bestod af en oval Lerflade, 100 cm lang i Husets Længderetning, 75 cm bred, 6—7 cm tyk og hvilende paa en lille oval Stenlægning, der laa paa selve Undergrundslaget. Den ovale Lerflade var rødbrændt, især paa Midten. Ildsteder af ganske samme Type blev fundne i de førnævnte Hus-tomter paa Jernalder-Bopladsen ved Aars.

Men der fandtes ogsaa et Ildsted midt i Fredsø-Huset. Her laa endnu 4 store Brændestykker, lagt til Rette som til et Baal, og Jordgulvet viste Spor af stærk Ildvirkning. Men ganske vist var Baalpladsen ikke forsynet med nogen Stenlægning eller Lerflade. Umiddelbart ved dette centrale Ildsted, laa Halvdelen af en rund Kværnsten, hørende til en Drejekværn. Den var stærkt ildskørnet, har muligvis gjort Tjeneste ved Ildstedet som Støtte for et Kogekar.

Den roterende Haandkværn er en forholdsvis sen Kulturerhvervelse i Danmark. Paa Bopladsen fra førromersk og romersk Tid findes ofte Kværnsten i stort

Antal, men af en meget simplere Type, simple flade Sten, noget hulslidte, hvorpaa Kornet er blevet knust ved Hjælp af en overliggende Sten, der blev skubbet frem og tilbage. Foran paa Side 4 har jeg omtalt Fund af saadanne Kværnsten paa Lynggaardens Mark i Tødsø. I Solbjerg-Hustomten fandtes kun Fragmenter af Kværnsten; men de var tydeligvis af samme primitive Type. I Fredsø-Hustomten forekom den primitive Kværntype derimod slet ikke; her har den roterende Kværn været i Brug. Ejendommelig nok mangler Fredsø-Bopladsen ogsaa de saakaldte Knusesten, som er saa talrige paa Bopladser fra romersk og førromersk Tid.

Korn fandtes i Nærheden af begge Fredsø-Hustomtens Ildsteder; og i begge Tilfælde var Kornet Byg. Ved det centrale Ildsted laa nogle forkullede Kerner spredt paa Gulvet. Ved det vestlige Ildsted fandtes det forkullede Korn liggende paa et Stykke forkullet Lindebark, velsagtens Resten af en Beholder af dette Materiale.

Blandt de forkullede Genstande i Brandlaget optoges bl. a. Dele af et lille rundt Fad af Birketræ. Og i Husets Østende, der var forholdsvis fattig paa Lerkarskaar, men rig paa Trækul, har der vistnok staaet en Væv. I hvert af Husets østlige Hjørner laa en Dynge mærkelige rødbrændte Lerblokke; de mindede om Mursten, men var mindre, nemlig kun 12 cm lange, 6×6 cm i den ene Ende, 3×3 cm i den anden. I den smalle Ende var disse Lerblokke gennemborede. De har vistnok gjort Tjeneste som Vævevægte. Paa det Tidspunkt, da Huset brændte, har Væven dog ikke været i Funktion, og Vævevægtene har ligget opstabilede i to Dyrger, i „Stuens“ Nordøst- og Sydøsthjørne. Fig 12 viser en af disse Dyrger.

Alt ialt har Fredsø-Hustomten, trods sin ringe Størrelse, givet et rigt Udbytte af Oldsager. Og den har særlig Interesse derved, at den er den eneste hidtil i Danmark kendte Hustomt fra Folkevandringsiden.

Mærkeligt nok synes Fredsø-Huset at have ligget ganske ene paa Marken; det lykkedes i hvert Fald ikke at finde andre Tomter i umiddelbar Nærhed. Men andetsteds paa sin Ejendom har Mathias Boll fundet Spor af en anden Boplads, som forhaabentlig engang vil blive Genstand for sagkyndig Undersøgelse.

Figur 12.

Det er ikke helt ringe Bidrag, Mors har ydet til vor Viden om Oldtidens Byggeskik; og der vil nok kunne komme endnu flere gode Oplysninger om Oldtidens Boligforhold fra Mors; der findes paa Øen adskillige Jernaldersboplads. I et enkelt Tilfælde er en Hustomt, indeholdende forkullede Stolper, Stenlægninger og Lerkar med Korn, blevet opgravet af usagkyndige og er saaledes gaaet tabt for Videnskaben. Forhaabentlig vil noget saadant ikke gentage sig.

Oldtidshuset med indre Tagstolper og med Vægge af Jord og Sten eller af Jord alene er en nordisk Type. Her i Landet er den først paavist i de omtalte Fund fra Aars, Solbjerg og Fredsø. Men i Sverige, Norge og Island har den længe været kendt.

Allerede 1824 beskrev Wallmann de saakaldte „Jättegafver“ paa Öland og tydede dem som Levnninger af Oldtidsboliger, hvis svære Vægge af Jord og Sten er delvis bevarede ¹⁾. Mere indgaaende var Nordins Undersøgelser i 1886—88 af de saakaldte „Kämpagrafvar“ paa Gotland, der viste sig at være Tomter af Huse fra de første Aarhundreder e. Chr. ²⁾. De gotlandske Husrester har meget svære Vægge af Jord og Sten; ved Nordins Undersøgelse var Murene endnu 0,6—1 m høje. Dog synes Taget at have været baaret af indre Stolperækker; i to Tilfælde angaves Stolpernes Plads ved en Række af store, flade Sten. Ogsaa paa Fastlandet i det østlige Mellemsverige er der fundet Hustomter af den gotlandske Type.

Lignende Tomter af Oldtidshuse med Vægge af Sten og Jord og med indre Stolperækker er i senere Aar fundet i det sydlige Norge. Af særlig Interesse er to Hustomter, som den norske Arkæolog Haakon Shetelig i 1907 undersøgte paa Jæderen. Disse Hustomter laa paa udyrket Mark. Væggene var sammensunkne, men delvis bevarede; de bestod af Sten og Jord. Rummet indenfor Væggene var rektangulært, i det ene Hus 10×4 m, i det andet $16,5 \times 4,5$ m. Taget har i begge Husene været baaret af to indre Stolperækker. Ved Hjælp af de fundne Lerkarfragmenter dateredes Jæderen-Husene til den ældre Jernalder, enten den yngre romerske Periode eller den tidlige Del af Folkevandrings-

1) Wallmann: Lemningar efter de gamla boningar i från hednatiden. på Öland. Iduna X. Stockholm 1824.

2) F. Nordin: Gotlands s. k. kämpagrafvar. Månadsblad. 1886 og 1888.

tiden ¹⁾. I afsides Egne af Vestnorge har en gammel Hustype med Vægge af Sten og Jord forøvrigt holdt sig lige til Nutiden ²⁾, Og det er denne ældgamle Hustype, der af Nordboerne i Vikingetiden er ført til Færøerne og Island, hvor den endnu eksisterer ³⁾.

Den gamle islandske Hustype, saaledes som den er rekonstrueret af Valtyr Gudmundsson paa Grundlag af Sagaernes Oplysninger, havde Vægge af Jord og Sten; og Taget blev baaret af Stolperækker indenfor Væggene. Der fandtes her fire Stolperækker, alle indenfor Væggene. Paa de to yderste Stolperækker, som stod nærmest Væggene, men indenfor disse var anbragt et Panel. Mellem Panelet og Jordvæggen var en mørk Gang, der kaldtes „Skot“ og af Gudmundsson jævnføres med det saakaldte „Udskud“ i en gammel dansk Bondehus-Type ⁴⁾. Denne Jævnførelse er sikkert berettiget. I Virkeligheden turde der være et Slægtskab mellem Oldtidshusene med Tagstolperne indenfor Væggene og „Udskudshusene“ ⁵⁾.

Som jeg har antydnet paa Side 15, er der en væsentlig Overensstemmelse mellem Solbjerg-Hustypen og „Udskudshusene“ i Henseende til Grundplan. I begge disse Typer bæres Taget af to indre Stolperækker. Det er overmaade interessant, hvad Zangenberg har paavist, at netop i Nordjylland har „Udskudshusene“ været en dominerende Type. Det er overvejende sandsynligt, at „Udskudshusenes“ udviklingshistoriske Op-

1) H. Shetelig: En ældre Jernaldersgaard paa Jæderen. Bergens Museums Aarbo 1909.

2) H. M. Shirmer: Rester af Oldtidens Bygningsskik. Aarsberetning for Foreningen til norske Fortidsminders Bevaring. 1907.

3) Daniel Bruun: Fortidsminder og Nutidshjem paa Island. Ny Udgave. København 1928.

4) Valtyr Gudmundsson: Privatboligen paa Island i Sagatiden. København 1889. Samme: Island i Fristatstiden. København 1924.

5) „Udskudshuse“ er beskrevet af R. Mejborg (Gamle danske Hjem. København 1888. S. 94 og 90. Fig. 106) og af H. Zangenberg (Danske Bøndergaarde. Danmarks Folkeminder Nr. 31. København 1925.

rindelse maa søges i Oldtidshuset med Vægge af Sten og Jord eller Jord alene og med en dobbelt Række af indre Tagstolper — denne udpræget nordiske Type, der hos vore nordvestlige Stammefrænder, Islænderne, har holdt sig til Nutiden.

Lidt om de i Karby Kirke begravede eller nedsatte Personer.

Ved *Johan P. Hovmøller.*

Indledning.

Medens de fleste af Øens gamle Kirker er opført af tilhugget Granit, adskiller den store, anseelige Karby Kirke sig fra disse i sit Ydre ved sine hvidkalkede Mure, der dels bestaar af Mursten, dels af raa Granit.

Denne Kirkes Indre er usædvanlig godt bevaret fra ældre Tider og er noget af det smukkeste og hyggeligste, man kan se. Det er derfor intet Under, at Sognets Præst, Pastor Markvorsen, der er født i Sognet, er meget virksom for Kirkens indre Udsmykning og Istandsættelse samt for at faa visse praktiske Forandringer foretaget. Der er i den Anledning af Arkitekt Paludan i Aalborg udarbejdet en Plan, som man, saa snart de økonomiske Forhold tillader det, vil søge gennemført.

Et af Punkterne i denne Plan er Varmeanlæggets Flytning ned i det søndre Gravkapel. Da denne Flytning uden al Tvivl vil nødvendiggøre Flytningen af de i dette Kapel begravede eller nedsatte Personer, har jeg søgt og fundet Materiale til Belysning af en Del af disse Menneskers Liv og Virke. Da disse for en stor Del har haft Tilknytning til Sognet og Egnen, tænker jeg, at det vil være af Interesse for en Del af Sognets og Egnens Befolkning at kende lidt til disse Mennesker.

Mogens Kaas.

Mogens Kaas var ældste Søn af Ørndrups sidste Ejer, Niels Kaas, der ogsaa ejede Jølbygaard, og var Søn af Niels Kaas (Sparrekaaserne) til Kaas og Taarupgaard.

Mogens Kaas var viet ¹⁾ med Mette Friis, Datter af Godske Friis til Nebel og Bodil Olufsdatter til Favrgaard. Mette Friis var Enke efter Anders Spend til Rammegaard, og ²⁾ Magdalene Spend, Datter af Mogens Spend til Udstrup og Skram.

Af første Ægteskab havde Mogens Kaas følgende Børn:

Kirsten Kaas viet til Kristoffer Jul til Estrup.

Niels Kaas, senere Ejer af Ørndrup(?) og Store Hessel.

Erik Kaas til Aas.

Og af andet Ægteskab:

Mette Kaas til Sønderris viet til Kristoffer Kruse til Fuldsted.

Helvig Kaas til Sønderris, Lundegaard, Søndergaard og Nandrup.

Iver Kaas, senere Ejer af Ørndrup.

Abel Kaas viet til ¹⁾ Eggert Bilde og ²⁾ Kristian Gyldenstjerne.

Jens Kaas til Ørregaard og Ørndrup.

1525 udsteder Mogens Kaas sammen med Prioren i Dueholm, Jep Friis til Lyngholm, Niels Jensen til Bratskov og 4 Bønder et Ridemands- og Sandemandsbrev om Skellet mellem Østerild og Vesterild Hede, imellem Abelhauge og Østerild Hede, imellem Tovsig og Østerild Hede og endelig imellem Østerild og Hanæs. (Herredagsdombogen for 1554, Fol. 265).

1532 deltager han i en Granskningsforretning om noget Gods og Ejendom, som var kommet fra Offue Lauresen (Rød) i Søgaard med Urette og til Præste-

gaarden og andetsteds under Kirkens Vold (Fr. I.'s danske Registranter ved Erslev og Mollerup, Side 388) og er hele Aaret igennem i travl Virksomhed med forskellige offentlige Ombud (ibm. 404 f. 423, 425, 441, 446 f og 453).

1537, 30. April tildømmes han en Gaard i Karby og én i Torp, som Niels Seuerensen i Torp paastod var Kronens Gods, men som Mogens Kaas beviste at have faaet af Biskop Stygge og Kapitlet i Børglum i Mageskifte med to andre ham tilhørende Gaarde i Jerløf Herred (H. Dmb. for 1537, Fol. 43 f.).

Samme Aar havde Mogens Kaas Trætte med Hr. Peder Jensen i Hospitalet i Aalborg om en Gaard i Hørdum, som Mogens Kaases Broder, Jens (Salig med Gud) efter et paa sit Yderste oprettet Testamente havde givet fornævnte Kloster, fattige, syge Mennesker til Hjælp til Klæder og Føde. Mogens Kaas formente, at hans afdøde Broder ikke havde havt Ret til at bortskænke den nævnte Gaard, da deres Gods ikke var delt eller skiftet imellem dem i ret Sødskendskifte og den omhandlede Gaard tilmed ikke tilfaldt Jens Kaas paa hans Lod. Hr. Peder Jensen berettede imidlertid, at Hr. Laurids Nielsen, fordem Prior i fornævnte Kloster, havde givet Mogens Kaas Guld, Sølv og Penge for hans Part i den omtrættede Gaard og fremlagde hans eget beseglede Brev, som klarligt indeholdt og tilkendegav, at fornævnte Gaard var tilfalden, tillagt og tilskiftet Sal. Jens Kaas i ret Sødskendskifte og denne havde givet til fornævnte Kloster til et Testamente og fornævnte Mogens Kaas havde undt og tilladt og med sin fri Villie og velberaad Hu samtykket og stadfæstet, at fornævnte Gaard skulde blive hos de fattige, syge Folk til evig Tid, hvad ogsaa ved Herredagsdommen kendtes for Ret. Viborg 4. Maj 1537. (H. Dmb. for 1537, Fol. 53 b.)

I en Mønstringsrulle af 1540 nævnes Mogens Kaas til Ørndrup, og i Mønstringsrullen af 1551 er han ansat [selvanden] for 2 Glavind. Ligeledes i Mønstringsrullen for 1554. 1552 udeblev han fra den forordnede Mønstring. Til en Mønstring Aaret efter udenfor Varde stillede han 3 Karle, bevæbnede med Harnisk og Hellebard.

29. April 1542 faldt paa Kongens Retterting i Ribe Dom imellem Mogens Kaas til Ørndrup og Mester Gunde Lange, Degn i Ribe, om en Eng „Præstkjær“, som fra Arilds Tid havde ligget under Guldager Præstegaard, men som Mogens Kaas i de to sidste Aar havde ladet bruge under „Sønderris“, som han vistnok samtidig var blevet Ejer af, efter en Laghævd, stadfæstet af Kong Fr. I., som Peder Skram havde gjort 1499. Da Mogens Kaas ikke kunde bevise, at fornævnte Peder Skram nogen Tid havde haft samme „Præstkjær“ i Hævd og Være, tildømmes den Gunde Lange og tilkommende Præster i Guldager Præstegaard. (H. Dmb. 1541—43, Fol. 16 f.). „Sønderris“ i Guldager Sogn tilfaldt senere Mogens Kaas's Døtre, Mette og Helvig. (O. Nielsen: Skadst Herred, Side 216.)

I Adelens Takst for 1543 var Mogens Kaas ansat for 120 Mark. (Chr. III's Historie, Side 167.)

1545 faar Palle Bang, Embedsmand paa Hennegaard, og flere andre gode Mænd Befaling til at granske og forfare om et Skel, som Sandemændene havde gjort mellem „Sønderris“ Mark og Guldager Præstegaard og mellem „Sønderris“ Mark og Rafnsbjerg Mark, hvorover Mogens Kaas havde besværet sig, var gjort saa rettelig, at det burde blive ved Magt eller ej. (Tegnelser over alle Lande 1545—48, Fol. 7.)

1546 faar Mogens Kaas og en Del andre Adelsmænd Befaling om at granske og forfare, om et Stenhus i Viborg, som Anders Skeel til Hegnet og hans Medarvinger havde arvet efter hans Broder Niels Skeel,

men som Mester Anders Schougaard, Erkedegn i Viborg, gjorde dem stridig, hvem dette tilhørte med Rette. (Ibm. Fol. 59.)

Fru Else Skram, Niels Ruds Efterleverske, havde ved Gavebrev af 1527, samtykket og medforseglet af hendes Broder og rette Værge, Peder Skram, og hendes Svoger, Lucas Krabbe, paa sin Hustru, Ingeborg Eriksdatter (Skrams) Vegne, skænket „Lindbjerggaard“ i Ølgod Sogn, Østerherred, med al sin rette Tilliggende og alt sit Gods i Varde Syssel, til sin Søsterdatter, Fru Magdalene Spensdatter, Mogens Kaas's Hustru.

Allerede 1535 (Tegnelser o. a. Lande, Fol 197.) havde Fru Ingeborg Eriksdatter Skram i Strandet, rejst Sag mod Mogens Kaas til Omstødelse af hendes Søster, Fru Else Rud's Gavebrev og indstævnet ham for Kongens Retterting. Hun oplevede dog ikke Sagens endelige Afgørelse, men Palle Jul paa sin og Hans Lykkes Vegne (alle Arvinger efter Fru Ingeborg Eriksdatter) optog og fortsatte Søgsmålet mod Mogens Kaas. — Ved Dommen, afsagt i Kolding Tirsdagen efter St. Valentini Dag (15. Februar) 1547, kendtes det omtvistede Gavebrev ved sin Magt at blive. (Hdr. 1545 —49, Fol. 118 b. f.)

1552 nævnes Mogens Kaas blandt de Adelsmænd, som forenedes om hvert Aars Helligtrefoldigheds Søndag at give Møde i Viborg for der at holde Landemode. (Supplementet til Chr. III's Historie, S. 114.)

1553, den Fredag næstefter St. Galli confessorius Dag (20. Oktober) faldt paa Kongens Retterting i Kolding Dom imellem Mogens Kaas og Christen Sørensen til Tredie om en Eng, kaldet „Mieder Eng“ i Orbo-klitmark, som Mogens Kaas paastod havde af Arilds Tid ligget og været brugt til én ham tilhørende Gaard i Nou. Chr. Sørensen, Søn af Søren Marquorsen til Tredie, tildømtes den omtvistede Eng saalænge Sande-

mandstoget af 1536, Dommen af Hing Herreds Ting 1539 og Landstingdommen af 1547 stode ved Magt. (H. Db. 1549—57, Fol. 242 b. f.)

En Borger, Hans Pedersen i Varde, som Mogens Kaas var nogle Penge skyldige og ikke vilde betale ham, fik Mandagen den 5. Februar 1554 i Kolding en „Forskrift“ til Mogens Kaas, hvori Kongen beder ham, at han retter sig selv derudi og betaler ham samme sin Betaling. (Tegnelser o. a. Lande 1552—55, Fol. 358.)

I en Indberetning 1555 fra Sognepræsten Niels Winther i Karby, kaldes Gaarden „Ørdrup“, som muligt, hvis man kan slutte efter dens Beliggenhed, er Gaardens (Torpens) rette og oprindelige Navn.

Blandt de gode Mænd, som Hr. Niels Lange, dat. Nyborg den 18. December 1559, fik Befaling til at forhandle med om et af Kongen begæret Laan, var ogsaa Mogens Kaas til Ørdrup. (Tegnelser o. a. Lande 1559—61, Fol. 189 b.)

Mester Hans Suaning, Degn i Ribe Domkirke, tiltaler Mogens Kaas, fordi han havde ladet lægge en ny Dæmning „Guldager Mølle til Skade og Trængsel“. Paa Kongens Retterting i Odense, den Torsdag næstefter St. Johannis bapt Dag (27. Juni) 1550 vises Sagen tilbage til Behandling af Herreds- og Landsting. (H. Db. 1559—65, Fol. 33 f.)

Siden tror jeg ikke Mogens Kaas er nævnt i samtidige Kilder. Han maa være død før 1568, thi i Sognepræsten Laurits Nielsen Winthers Indberetning af nævnte Aar, findes Mogens Kaas'es Børn angivet som Ejere af Ørdrup.

Mogens Kaas og hans første Hustru, Mette Friis, skulle være begravet i en muret Grav under Koret i Karby Kirke (Ny kgl. Samling 778 c Fol.), men hvor hans anden Hustru, Magdalene Spend, har fundet sit sidste Hvilested oplyses ikke. Hun levede endnu 1574. (Mønstringsrullen.)

Iver Kaas:

en Søn af Mogens Kaas og Magdalene Spend, var den følgende Ejer af Ørndrup, i hvilken hans Halvbroder, Niels Kaas, vistnok ogsaa var Lodtager saaledes 1586—87. (Mønstringsrullen.)

Iver Kaas havde været Hofsinde og blev senere Køgemester hos Kong Frederik den Anden.

14. Marts 1564 faar han Ordre til at begive sig til København, da Kongen vil bruge ham til Orlogs i Østersøen, og skulde han Vor Herres Himmelfærds Dag (11. Maj) gaa ombord paa „Elefanten“, hvis øvrige Befalingsmænd var Vincents Jul og Piil van Nimuegen. (Kanceliets Brevbøger 1561—65 ved L. Laursen, Side 400—1.)

25. December samme Aar befales han og en Del andre Adelsmænd straks at begive sig til Skaane til de danske Ryttere med deres Svende og Harnisker for at lade sig bruge der, og skulde de da faa at vide, under hvilken Fane de skulde ride. (ibm Side 541.)

19. November 1568 forlenes han med Skarpenberg Gods paa Mors fra 1. Maj 1569 at regne mod en aarlig Afgift af 200 Daler. (Kr. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd, Side 131.)

21. November 1569, dat. Feltlejret for Warberg, faar han Kvittering for Lensafgiften, 200 Daler, for det første Aar, dog saaledes, at han nu paa sin egen Omkostning skulde gøre det Togt ind i Sverrig med andre Hs. Majestæts Undersaatter af Adelen (han kaldes Kongens Hofsinde) og derfor ingen Besoldning af Hs. Majestæt fordre eller begære. (Registre over a. Lande 1568—71, Fol. 76.)

16. November 1570 forlenes han med Skarpenberg Gods frit og uden Afgift, dog deraf at gøre sædvanlig Tjeneste. (ibm. Fol. 108.) I det paagældende Lensbrev, som endnu er bevaret (Topograf. Samling, Skarpenberg

Gods Nr. 1) hedder det blandt andet „at han skal holde Bønderne ved Hævd og Magt, frede Jagten, ikke forhugge Skovene etc.“ Lensbrevet er dateret Nykøbing Mors.

Endelig fornyes Lensbrevet 30. Maj 1573, medens samtidig den aarlige Afgift forhøjes til 300 Dlr., og han beholdt nu Lensbrevet indtil 1581, da det blev overdraget til Albert Friis. (Kr. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd, S. 131.) Af denne Forlening skulde han stille 3 gerust Heste og for sin Moder 1. (Mønstringsrullen, dat. 22. November 1574.)

Foruden af ovennævnte Len havde han Indkomster af Karby Sogns Kongetiende, som han mod en aarlig Afgift af 2 Tdr. Rug, 36 Tdr. Byg og 20 Tdr. Havre havde fæstet af Nykøbing Hospital. (Sønderherreds Tingbog for 1664.)

Paa Snaps Landstinget i Viborg 16. Januar 1587, i Kongens egen Nærværelse, takseredes Iver Kaas for 2 Heste og hans Broder, Niels Kaas, for 1. (Mønstringsrullen.)

Da Jomfru Inger Winter paa Nandrup havde beklaget sig for Kongen over, at Iver Kaas til Ørndrup, som var hendes rette kaarne Værge (hans Moder, Magdalene Spend, var nær beslægtet med Inger Winters Moder, Anne Spend, ligesom Ingers Søster, Gertrud, var gift med Mogens Spend til Nørgaard i Salling), ikke skikkede og handlede sig imod hende og hendes Gods og Tjenere, at han kunde vedblive at være hendes Værge, og befrygtede sig i Fremtiden derover at skulle tilføres nogen Skade, fik Erik Lykke til Eskjær 23. Maj 1592 Brev om at antage sig hendes Værge-maal. (Jydske Tegnelser 1588—96, Fol. 307 b.)

21. Avgust 1607 tilskødede han sin Søster, Jomfru Helvig Kaas, „Klitmølle“, som tidligere havde skyldet 12 Tdr. Mel, men nu laa øde, i Vester Vandet Sogn

i Thy. (Viborg Landstings Dombog B. for 1622, Fol. 250 f og Fol. 325 f.)

1609 oprettede Chr. IV. syv danske Adelsfaner, heraf 3 jyske, som Kongen selv ordnede i Viborg 9. Maj efter én 8. April samme Aar foretagen Taksering, hvori det i en Anmærkning anføres, at Iver Kaas til Ørndrup havde solgt en Sædegaard og derfor ikke kunde takseres højere end for 1 Hest. Den her nævnte Sædegaard maa antagelig være „Lindbjerggaard“, som Iver Kaas havde været Ejer af, saaledes 1577. Den Rytter, Iver Kaas skulde stille, skulde ride under Aalborg (senere den røde) Fane, hvis Ritmester var Ulrik Sandbjerg. (Mønstringsrullen.)

Samme Aar, eller i Begyndelsen af det følgende, (1609, Historisk geneal. Arkiv, Generalia, Fol. 46) døde Iver Kaas ugift paa Ørndrup og blev begravet i Familiegravstedet i Karby Kirke under Koret. (Ny kngl. Samling, Fol. 778 f.)

1609 huserede en Smitsot i Jylland, der af Almuen længe erindredes under Navnet „den lille sorte Død“. (Slange I, 259.) Dr. F. V. Mansa, „Folkesygdommenes og Sundhedsplejens Historie i Danmark, S, 269“, antager, at Sygdommen har været Kopper.

Jens Kaas og Helvig Kaas

arvede i Forening „Ørndrup“ efter deres Broder, Iver Kaas. Helvig Kaas ejede tillige Nandrup.

Jens Kaas, tidligere Ejer af „Ørregaard“ i Ørre Sogn, Hammerum Herred, havde været gift med Kirsten Jul, en Datter af Mogens Jul til Udstrup og Dorothea Krabbe, med hvem han havde Sønnen Otto, død som Barn, og Jens Kaas, der ved sit Ægteskab med Ellen Stygge Thomasdatter 26. Februar 1587 blev Ejer af Frøstrup, Lunde Sogn, Vester Hanherred. Denne Jens

Kaas, som jævnlig forveksles med Faderen, døde allerede 17. Marts 1593 paa Frøstrup.

Jens Kaas den ældre blev af Chr. III forlenet med Viskumgaard (D. Atl. IV 462) og havde endog været Landsdommer i Jylland. Det var imidlertid gaaet stærkt tilbage for ham, saa det blev nødvendigt for ham, da han havde solgt alt, hvad han ejede, at afløse ham som Værgen for sin Svigerdatter, Ellen Stygge, og hendes Børn, med Knud Brahe, som derom fik Brev 24. September 1604. (Jydske Tegnelser 1596—1611, Fol. 226 b.) Efter at have afstaaet „Ørregaard“ tog Jens Kaas Ophold paa en lille Gaard i Ørre Sogn. Her modtog han Budskabet om sin Broders Død. Men forinden han naaede Ørndrup, havde hans Søster og Medarving, Helvig Kaas paa Nandrup, indfundet sig og benyttet hans Fraværelse til at lade fjerne forskellige Ejendele. I hvert Fald rejstes senere Beskyldning imod hende, at hun havde ladet bortføre 1 Td. saltet Nødkød og en Snes „Suenne-kager“ (∴ store Rugbrød, som brugtes i Folkehusholdningen) fra Ørndrup. Sagen er for vidtløftig til her at referere og fandt først sin Afslutning flere Aar efter ved gode Mænds Mægling, (Jydske Tegnelser 1611—19, Fol. 96) men det fremgaar af Akterne, at Jens Kaas maa være død mellem 14. Januar og 14. December 1611, medens det altid har været antaget, at hans Dødsaar var 1609. Han blev begravet i Karby Kirke. (Ny kngl. Saml., Fol. 778 c.)

Thomas Kaas

blev paa Skiftet efter sin Farfader, Jens Kaas, blandt andet Gods udlagt Ørndrup, hvortil han nævnes 1614. (Mønstringsrullen.) Som foran angivet var han en Søn (ældste) af Jens Kaas til Ørregaard og Frøstrup, død 1593, og Ellen Stygge Thomasdatter, død 1615. Han er saaledes opkaldt efter Morfaderen.

Thomas Kaas var gift med Anne Vind, født 4. August (Juni) 1587 i Roskilde, en Datter af Jakob Vind til Grundet og Else Høeg (Banner) Jørgensdatter til Klarupgaard, med hvem han havde følgende Børn:

Kirsten Kaas, gift med Valdemar Skram,

Jens Kaas, født 1618, død 4. December 1638 og

Jørgen Kaas, død som Barn, begravet i Varde 29. Oktober 1649.

9. Marts 1614 fik Iver Juel, Christen Høeg, Eggert Abildgaard og Thomas Juel Brev om at fuldgøre omhandlede Retstrætte mellem Jomfru Helvig Kaas til Nandrup paa den ene, Thomas Kaas og hans Broder Mogens Kaas paa den anden Side. (J. Tegn. 1611—19, Fol. 96.)

1618 fødtes Sønnen Jens Kaas. I Sognepræsten Jørgen Nielsen Nesteds Attest af 11. Januar 1624 (Original i Provinsarkivet; jvnf. Personalhistorisk Tidsskrift 2 R. 2 B. S, 98) siges det, at denne, som var født paa Ørndrup, da var 6 Aar gammel.

11. Januar 1620 fik Knud Gyldenstjerne og Bispen i Aalborg Brev om at have Indseende med, at Valget af en ny Sognepræst (den tidligere, Christen Clemensen, var død 1619) for Karby, Hvidbjerg og Redsted skete efter Ordinantsen, da Bønderne havde beklaget sig over, at Thomas Kaas til Ørndrup vilde paatrænge dem en Præst. (J. Tegn. 1620—25, Fol. 10.)

25. Februar næstefter faar de atter Brev om at forordne Jørgen Nielsen Nestued til Sognepræst. Den Kandidat, som de tre adelige Lodsejere, Thomas Kaas til Ørndrup, Mogens Krag til Glumstrup og Sønderriis og Erik Kaas til Hvidbjerggaard, i Pastoratet protegerede, havde nemlig ladet sig høre for Kongen, men ikke behaget denne, hvorfor han nu sendte dem foranvænte Jørgen Nielsen Nestued til Sognepræst. (ibm. Fol. 14.)

30. Avgust (Landstinget 31. Avgust) 1622 veder-siger Thomas Kaas paa 'egne og Hustrus Vegne, samt sine Svogre Iver, Jørgen og Henrich Vind, sine Svo-gersker, Jomfruerne Berte og Else Vind og Fru Anne Vind, Sal. Erik Skrams, deres Vegne Arv og Gæld efter Fru Anne Vind, Sal. Enevold Kruses, hvad han ved hendes Nedsættelse i Tjele Kirke 19. August samme Aar allerede havde vedersagt, saa de hverken vilde nyde eller undgælde eller befatte sig med Arv og Gæld efter hende i nogen Maade. (V. L. Db. for Aarhus og en Del af Viborg Stift 1622, Fol. 188 og 192.)

1624 var Mogens Kaas takseret for 1 Rytter, der skulde ride under Aalborg 1. Fane under Kommando af Oluf Parsberg. (Mønstringsrullen.) Aaret efter var han i Lægd sammen med Fru Anne Stygge, vistnok til Kongstedlund, og skulde da af deres samlede Hartkorn, der udgjorde 324 Tdr. (c. 312) stille en Rytter under Niels Seesteds Fane. (Mønstringsrullen.) (jævnf. D. Mag. 5 R. 113. Side 178.)

Ved Skøde af 21. April 1625 fra Aksel Rosenkrants til Glimming, erhvervede Thomas Kaas Blidstrup, samt en hel og en halv Gaard i Storup. Da han ønskede at samle sit Gods nærmere om Ørndrup, tilbød han Kongen disse og nogle andre Ejendomme i Magelæg med nogle Gaarde i Rakkeby og Karby Sogne. Efter at Besigtigelsen ved gode Mænd i Henhold til Breve af 3. Maj 1625 og 4. Marts 1626 af de omhand-lede Ejendomme havde fundet Sted, og det havde vist sig, at disse hørte til de bedste under Hald og Dueholm Len, afslog Kongen at give sit Samtykke til det begærede Magelæg. (J. Tegn. 1620—25, Fol. 354 og 1626—34, Fol. 10 b.)

Paa Landstinget 10. September 1625 underkendtes en Herredstings Dom af 29. August samme Aar, hvor-efter Thomas Kaas imod Recessen og Haandfæstningen

var tildømt at yde Kongetiende til Nykøbing Hospital af en ham tilhørende Gaard i Torp, uanset at Thomas Kaas i det foregaaende Aar ved sin Foged og Folk havde brugt samme Gaards Grund og Ejendom under sin Sædegaard „Ørndrup“, hvor han selv holdt Hus. (V. L. Db. for Aalborg Stift p. p. 1625, Fol. 291 b.)

1627 var Thomas Kaas i den Contribution, som af Adelen var bevilget Kongen og ydet paa Aalborg Slot, ansat til 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Malt. (Danske Saml. 2 R. 3 B. S. 134.)

4. December 1638 døde Thomas Kaas's Søn, Jens Kaas paa Ørndrup (Janus Kaas Thomasøn, tit. Cimber Dn. Ørndrup, død 4. December 1638; jvnf. Ny kngl. Saml. Fol. 741). Aaret efter mistede han ogsaa sin eneste Broder, Mogens Kaas til Frøstrup, Krabbesholm og Kiølskegaard, død paa Krabbesholm 15. Marts 1639, og dennes Hustru, Johanne Høeg, død sammesteds den 10. Maj næstefter, hvorefter Thomas Kaas overtog Værgemaalet for deres 4 efterlevende Børn, Jens, Ellen og Margrethe, som han optog i sit Hus, hvor hun forblev paa det 13. Aar, og Kirsten, der kom til sin Moster, Jytte Høeg, Enke efter Niels Krag til Trudsholm.

8. April 1643 indgiver Mogens Kaas tilligemed Otte Kaas til Nandrup og Erik Juell til Højriis Besværing over Færgevæsenet ved Sallingsund, baade over Broen, som paa Sallingsiden var ganske øde, og over Færgemanden, der nægtede Almuens fri Overførsel, skønt der til Færgernes og Broernes Vedligeholdelse aarlig blev udgivet „en ganske stor Stykke Korn“ til Lensmanden paa Hald. (Jydske Indlæg 1643.)

1649 døde hans yngste Søn, Jørgen Kaas, der endnu ikke var voksen, og blev begravet i det søndre Kapel i Karby Kirke, hvor Forældrene faa Aar efter ogsaa fandt deres sidste Hvilested. (Ny kngl. Saml., Fol. 778 c.) Efter en anden, dog næppe paalidelig Kilde,

skal Jørgen Kaas være begravet 29. Oktober 1649 i Varde Kirke.

Thomas Kaas døde 1651 og hans Enke, Anne Vind, 2 Aar efter. At Thomas Kaas er død 1651, viser en kgl. Ordre, dat. Hafn 16. Oktober 1651, til Mogens Høg, Erik Juel, Peder Lange og Valdemar Daa at være tilstede, naar Fru Anne Vind, afg. Thomas Kaases, afleverer det af hendes afgangne Mand for Mogens Kaases, hans Broders, Børn bestyrede Værgemaal. (J. Tegn. 1648—51, Fol. 389 b.)

Paa de øverste Stole i Karby Kirke findes endnu anbragt Thomas Kaas' og Anne Vinds Fædrene og Mødrene Vaaben. (D. Atl. V, Side 561.)

Valdemar Skram

blev ved sit Giftermaal med Thomas Kaas' Datter, Kirsten, Ejer af Ørndrup, hvor de kort efter Svigermoderen, Anne Vinds, Død 1653 toge Ophold. Paa en Løsholdt fra en af Valdemar Skram 1656 opført Bygning, der blev nedrevet 1742, fandtes nemlig dette Aarstal og Bogstaverne W. S. og K. K. indskaaret (D. Atl. V, S. 587).

Valdemar Skram, en Søn af Hans Skram og Anna Parsberg Valdemarsdatter, var født (døbt) 15. Juni 1617 paa Ristrup i Sabro Sogn, hvor ogsaa hans Søstre Ellen og Ide Margrethe henholdsvis den 15. Januar 1616 og 22. Oktober 1620 ere fødte eller døbte. (Lengnicks Uddrag af Kirkebøgerne for Lading, Sabro og Faarup Sogne).

Som Værge for Valdemar Skram og hans Søstre var beskikket Jørgen Høeg til Todbøl, gift med deres Mors Søster, Regitse Parsberg. Da Valdemar Skram var kommet til sin „Lau-Alder“ ansøgte Jørgen Høeg 23. Oktober 1642 om, at der maatte beskikkes to gode Mænd til at komme til Stede, naar han afleverede Værge-

maalet, hvortil beskikkedes Niels Friis og Niels Krag, som ligeledes 9. November 1642 fik Ordre til at besigtige Bygningerne paa og Skovene til „Sjelleskovgaard“, som de tre Søkende ejede i Forening. Som midlertidige Værger for de to Jomfruer skulde samtidig Oluf Parsberg og Valdemar Lycke give Møde. (Indlæg f. a. Lande 1642 og J. Tegn. 1639—42 Fol. 497 og 498 b).

26. April 1643 fik Niels Friis og fl. Befaling til at skifte mellem Valdemar Skram og hans to Søstre efter en af Valdemar Skram til Kongen indgivet Ansøgning af 7. April s. Aar (J. Tegn. 1643—48, Fol. 37 og J. Indlæg for 1643).

Paa Skiftet tilfaldt „Sjelleskovgaard“ Vald. Skram, som 30. Januar 1648 afkøbte sin Søster Ellen 4 Gaarde og 2 Gadehuse i Skiørring Sogn og By, Framlev Herred. (V. L. Skøde og Panteprotokol for 1649, S. 12 b).

At Valdemar Skram paa et vist Tidspunkt har været en stor Jordbesidder, ses af de af ham 6. November 1660, 28. Marts 1661 og 5. August 1662 egenhændig underskrevne Jordebøger, at han foruden „Sjelleskovgaard“, som iberegnet Godset udgjorde 242 Td. 2 Skp. 2 Fdk. Hartkorn foruden to Gaarde i Sjelle Sogn, som han havde forlenet Anders Holgersen og Jens Ibsen med paa deres Livstid, var Ejer af Ørndrup, som med tre Afbyggersteder, Boubjerg, Spangen og Strandmølle Jord var ansat til 72 Td. (3 Læster) Hartkorn, foruden 90 Td. 3 Skp. 3 Fdk. $1\frac{3}{5}$ Alb. Hartkorn underliggende Bøndergods samt Blidstrup, takseret for 36 Td. Hartkorn med tilliggende 118 Td. 6 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. Hartkorn Bøndergods (foruden en øde Gaard i Vils), der 1662 var yderligere formeret med to Gaarde i Skallerup Sogn samt et Hus samme Sted og nogle Huse i Skadsherred.

10. Januar 1661 underskriver han Souverainitetsakten (Begtrups Saml.)

I sit Ægteskab med Kirsten Kaas havde Valdemar

Skram foruden Sønnen Otto Skram 2 Børn, der begge døde som smaa og begravedes i det søndre Kapel i Karby Kirke. (Ny kngl. Saml. Fol. 778 c).

Paa Skiftet 1661 efter Oberst Mogens Høeg (en Søn af forannævnte Jørgen Høeg og Regitse Parsberg), der faldt i Slaget ved Nyborg 1659, tilfaldt der Valdemar Skram en Lod i Todbøl. Denne gamle, tidligere anseelige Hovedgaard, der ligger i Kallerup Sogn, Hundborg Herred, havde 250 Aar tilbage i Tiden været i en af Valdemar Skrams Forfædre, Ridder Jens Skrams (gift med Else Glob Nielsdatter) Besiddelse. Samtlige Valdemar Skrams Medarvinger, hvorimellem ogsaa hans tven- de Søstre, afstode *uden Vederlag* den dem i Arv tilfaldne Hovedgaard samt en stor Del Gods i Thy, mod at denne paatog sig at betale al Mogens Høeghs efterladte Gæld og udstedte 30. Januar 1662 Skøde til ham. (V. L. Skøde og Panteprotokol for 1662, Fol. 34—36).

I Matrikullen af 1664 er Ørndrup med underliggende tre Boliger takseret for, saaledes som den ved sidste Søkendeskifte havde været beregnet, 72 Td. Hartkorn. Udsæden angives til 14 Td. Rug, 26 Td. Byg og 50 Td. Havre, Høavlen til 50 Læs.

20. September 1664 blev en gammel Dame, Jomfru Karen Hvas, 84 Aar gammel, der havde Ophold og døde paa Ørndrup, begravet i Karby Kirke (Kirkebogen). Hun var vistnok en Datter af Erik Hvas til Nørgaard (Skarum) og Gjertrud Mikkelsdatter fra Sostrup.

I Februar 1667 magelægges Valdemar Skram med Steffen Rodes Arvinger i København og faar for Rørbæk Hovedgaard i Nørvang Herred samt andet Gods disses Anpart i Hammergaard med Afbyggere i Vradsherred, takseret for 15 Td. Hartkorn, det øde Myllerup Gods m. m. (V. L. Skøde og Panteprotokol for 1667)

Under et Ophold paa Ørndrup døde Valdemar Skrams yngste Søster, Ide Margrethe Skram, og blev 3. Februar 1670 begravet i Karby Kirke (Kirkebogen).

1674 og følgende Aar forfølges Valdemar Skram af forskellige Kreditorer.

11. Marts 1677 kom en Mand, Jørgen Poulsen, fra Karby, bevæbnet med Kaarde og Bøsse, for efter Ordre af Ridefogden paa Dueholm at anholde en af Valdemar Skrams Tjenestefolk paa Ørndrup. Han traf ham tærskende i Laden og lod ham, da han nægtede at følge, med Magt slæbe bort og sætte paa en Hest for at føre ham bort. Han faldt dog af Hesten og blev tvunget til atter at bestige den. Hans Medtjenere kom ham dog til Hjælp, men Jørgen Poulsen trak nu sin Kaarde, løb op i Gaarden og svingede den over sit Hoved, skrigende, at Erik Sørensen (Karlens Navn) skulde følge med. Nu kom Valdemar Skram selv anden ned i Gaarden for at undersøge, hvad den Larm betød, men modtoges af et Skud fra Jørgen Poulsens lange Bøsse (Tingbogen).

Ved Stemplingen af Forpagtningskontrakten om „Blidstrup“ havde Valdemar Skram benyttet et urigtigt Stykke „trøgt Papir“, men denne Forseelse blev ham dog allernaadigst efterladt. (J. Registre 1674—80, Fol. 402).

I Aarenes Løb sank Valdemar Skram, der tidligere havde haft betydelige Ejendomme og Indkomster, dybere og dybere i Armodens kolde Favntag. Bygningerne forfaldt, og Besætningerne blev daarlige. Tag over Hovedet synes Valdemar Skram og hans Hustru at have haft, men hvorledes de have kunnet friste Livet, maa næsten anses som en Gaade. 26. September 1687 blev Ørndrup med sin Bygning og al sin tilliggende Ejendom og Herlighed tildømt Kongen for resterende Skatter.

Valdemar Skram døde, næsten 76 Aar gammel, i Februar 1693 og blev 7. Marts begravet i det søndre Kapel i Karby Kirke. (Kirkebogen og ny kngl. Saml., Fol. 378 c).

Hans Enke overlevede ham i 7 Aar og skal være

død 1700 (Personalhistorisk Tidsskrift, 1. Række, 5. Bind, S. 114) og begravet ved hans Side. Da Kirkebogen, der ellers er nøjagtigt ført, intet indeholder om hendes Døds- eller Begravelsesdag, maa det formodes, at hun ikke er død paa Ørndrup.

Erindringen om Fru Kirsten Kaas, der muligt har fortjent et bedre Eftermæle, blev bevaret i mange Aar. Da Terkel af Klevenfeldt i Aaret 1751 lod sig sætte over Næssund, hørte han (meddelt af afdøde Registratør Plesner) en gammel Bonde synge følgende Nidvise:

Paa Ørndrup bor en Frue, hedder Fru Kirsten Kaas,
 Jager hun sine Bønder i Baas,
 Slider hun af dem baade Hud og Læp
 Alt med en Tornekæp.

Valdemar Skrams eneste Søn og Arving, Otto Skram, som 2. Oktober 1675 havde overtaget Todbøl, mod at indfri forskellige af Faderens Obligationer, gjorde Tjeneste ved Oberst Rab(b)s Regiment til Hest og havde Kvarter i Kejlstrup paa Sjælland, frasagde sig skriftlig 23. August 1693 for Viborg Landsting Arv og Gæld efter sin Sal. Fader „eftersom jeg ej har Lejlighed eller Tid til at opagte min kjære Faders Stervboe“. (V. L. Skøde- og Panteprotokol for 1693—94, Fol. 163). Ligesom Faderen levede han sine sidste Aar i yderste Armod, og der blev ved kngl. Resolution 3. Maj 1698 til Livets Ophold af Krigs Hospitalets Midler tilstaaet ham 2 Rigsdaler maanedlig. (Registrant over udfærdigede Sager 1698 for Krigs Canseliet, meddelt af „Thiset“.

Med Otto Skram uddøde paa Sværdsiden den gamle anseete adelige Slægt, hvis mest fremragende Repræsentant var den berømte Admiral Peder Skram til Urup, død 1581. Denne Familie havde vistnok sit Udspring fra og taget Navnet efter Skarum (Skarem, Skarm, Skram) i Alsted Sogn paa Mors, og det er muligt, at Gaarden „Alsted“ i Nørvang Herred, der 1540 til-

hørte Peder Skram, ogsaa er opkaldt efter det Sogn, hvor Familiens Stamfader er født. (P. O. Trap, Billeder af berømte danske Mænd og Kvinder, 1. Bind, Side 14—15).

Peder Mathiesen (Holst),

født 1626, en Søn af Mathias Holst, vistnok af Hørup paa Als, og Else Mortensdatter.

Peder Mathiesen havde været Skriver paa Hald, medens denne endnu var en kgl. Forlening. 1656 lader han opbyde noget Gods i Gislum- og Skadsherred, som var tilfaldet ham fra Jakob Wolff som Køb. (V. L. Skøde- og Panteprotokol for 1656.) 31. Juli 1661 bevilliger Kongen, at Peder Mathiesen, forrige Skriver paa Hald Slot, maatte nyde Brokornet af Rinds og Gislum Herreder mod at holde Broerne i Rindsherred vedlige. I sin Ansøgning derom 23. Juli 1661, dat. København, oplyser han, at han i nogle Aar har gjort Kongl. Maj. Regnskab paa Hald, men i den sidste Fejdetid har tilsat de Midler, som han fra Ungdommen har samlet, paa Bygning og andet, som han mistede i Frederiksodde. Den forannævnte Bevilling blev ham dog frataget og 21. Oktober 1667 overdraget til Jørgen Lykke, da Peder Mathiesen havde vist sig forsømmelig med Broernes Vedligeholdelse. (J. Reg. for 1660—70, Fol. 504 b; jvnfr. Jydske Indlæg for 1661.)

27. Januar 1663 fik Peder Mathiesen af Ebbe Gyldestjerne, Lensmand paa Hald, Fæstebrev paa Skaberbro i Middelsomherred. (J. Indlæg for 1663.) Peder Mathiesen nævnes da Residerende paa Bjørnsholm, men samtidig var han Forpagter paa Harritslevgaard paa Fyn, thi samme Aar, i al Fald 20. Januar 1662 laaner han Valdemar Skram paa Ørndrup 360 Rdl. mod Pant i en Gaard i Thorup, Nørreherred, som tidligere havde hørt under Todbøl. (Tingbogen ^{17/8} 1677.)

12. Marts 1674, dat. Harritslevgaard, ansøger Peder

Mathiesen om Konfirmation af et af Henrik Gyldenstjerne (Regnskabsprovst), dat. Boltinggaard den 30. Januar s. Aar, udstedt Fæstebrev paa Klim og Gjøttrup Kirke-tiender, som velbaarne Henrik Rantzou nylig var fra-død. Fæstebrevet, som lød paa Peder Mathiesens og hans Hustrus Livstid, blev konfirmeret 10. April 1674. (Jydske Indlæg for 1674 og Jydske Registre 1674—80, Fol. 29 b.)

Peder Mathiesen var gift med Jytte Jespersdatter, med hvem han havde flere Børn. Under hendes Op-hold hos Svogeren, Iver Mathiesen, der var Forpagter paa Sindbjerggaard, nedkom hun 19. Januar 1670 med en Søn, der blev hjemmedøbt samme Dag og kaldet „Jesper“, men dette Barn døde allerede 9 Dage efter. (Redsted Kirkebog.)

1677 opholdt Peder Mathiesen sig endnu som Forpagter paa Harritslevgaard. Han sagsøgte dette Aar, 27. August, Valdemar Skram til Betaling af 360 Rdlr. med paaløbende Renter og er vistnok ved Indførsel blevet Ejer af en mindre Lod i Ørndrup (Tingbogen). Med forskellige og paa Thisted Skoles Vegne sluttede Peder Mathiesen i Oktober 1679 Kon-trakt om Forpagtningen i 5 Aar af de Lodder i „Ørn-drup“, som disse ved forskellige Indførsler (hos Valde-mar Skram) var blevne Ejere af, tilsammen 47 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. $1\frac{3}{20}$ Alb. Hartkorn. Som Pant fra Alexander Grubbe til Donneruplund fik han 10. Marts 1680 (?) yderligere 16 Tdr. 2 Skp. 0 Fdk. 1 Alb. Hart-korn af Ørndrup Hovedgaardstakst (V. L. Skøde- og Panteprotokol 16⁸⁴/₈₆, Fol. 224) og havde saaledes vistnok hele Gaarden i Brug.

26. Marts 1683 solgte han „Nøraagaard“ i Blid-strup Sogn til Jens Nielsen, Foged paa Sindbjerggaard (V. L. Skøde- og Pantp. 16⁸³/₈₄, Fol. 141).

Paa Skiftet, der afsluttedes 10. Juni 1687, efter

afdøde Christian Schytte fungerede Peder Mathiesen og Jørgen Lykke som Skiftekommissærer (Tingbogen for 26. November 1688).

1689 afgik Peder Mathiesen, 63 Aar gammel, ved Døden paa Ørndrup og blev 12. Februar begravet i Karby Kirke (Kirkebogen). Paa Sønder- og Nørreherreds Ting 13. Juni 1692 lod Jytte Jespersdatter æske et Skudsmaal om hendes Vilkaar og slette Tilstand, og var det Vidnerne i Sandhed bevist, „at Sal. Peder Mathiesen paa Ørndrup efterlod hende i meget slet og ringe Tilstand, saa at hans Gæld efter ham ej kunde aflægges eller blive betalt, (for) uden dette, at hun sidder med smaa og umyndige Børn og er i Armod og ringe Tilstand“ (Justitsprotokollen 16^{92/99} for 13. Juni 1692).

Peter og Nikolaj Stjernholm.

Efter de saakaldte Stifts Relationer, indsendt til Klevenfeldt, beboedes „Ørndrup“, som var en kompletet Herregaard, 1748 af tvende Brødre, Peter og Nikolaj Stjernholm, der vare Sønner af Velædle og Velbyrdige Herluf Stjernholm til Kjeldgaard i Salling, hvilken Familie vores allernaadigste, nu regerende Konge har nobileret. Monsr. Peter Stjernholm har studeret, og begge Brødrene ere af gode Kvaliteter.

Herlov Jensen Stjernholm var som ovenfor nævnt de to Brødres Fader. Han blev 18. Juni 1734 Ejer af Ørndrup med tilliggende Jordegods, 314 Tdr. 6 Skp. 1 Fdk. 1¹/₆ Alb. Hartkorn, samt Tæbring og Rakkeby Kirketiende. Efter gentagen Ansøgning optoges Herlov Jensen Stjernholm i den danske Adelsstand 3. November 1747. En Søn af ham, Frederik Stjernholm, født paa Kjeldgaard, døde paa Ørndrup den 18¹/₆ 1742 og blev begravet 26. Juni i Karby Kirke, ugift.

Ved de to Brødres Overtagelse af Ørndrup angives Arealet til 439 Tdr. Land Ager og 321 Tdr.

Land Hede, tilsammen 760 Tdr. Land. Under Gaarden hørte en lille Vandmølle, der var ansat til 4 Skp, 1 Fdk. Hartkorn.

31. Oktober 1752 faar Seigr. Peter Stjernholm af Mathias de Lasson til Bjørnsholm Skøde paa Karby, Hvidbjerg og Redsted Kirketiender med underliggende Bøndergods (25 Tdr. 3 Skp. 3 Fdk. 1 $\frac{1}{6}$ Alb.). Købesummen var 2300 Rigsdaler i grov dansk Courant. Lasson forbeholdt sig Frihed til at kalde en Person af Provst Brøckners Hus til Præsteembedet ved de nævnte Kirker ved første Præsteledighed. (Det originale Skøde mellem Huberts efterladte Papirer beroede hos Konsul Schade).

1. Maj 1759 pantsatte Peter Stjernholm Hovedgaarden og underliggende Bøndergods for et Laan paa 9,990 Rdlr. til Kancelliraad Jørgen Hvass til Tirsbæk (V. L. Skøde og Panteprotokol 17^{58/63}, Fol. 157) og 1. Maj 1760 Karby, Hvidbjerg, Redsted, Tæbring og Rakkeby Kirketiender med underliggende Kirkegods til Niels Secker, Sognepræst til Udbyneder og Kastbjerg, der havde forstrakt ham med et Laan paa 4000 Rdlr. (ibm. Fol. 321).

21. Maj 1763 (konfirmeret 17. Juni næstefter) oprette de to Brødre Testamente og bestemme, at Ørnstrup og underliggende Gods, som de have arvet efter deres afdøde Fader og endnu levende Moder og som de i Fællesskab havde besiddet endrægtig nu i 21 Aar, skulde tilfalde den længstlevende uden Skifte, Deling og Udgift til Medarvinger (mod at betale Gælden), ogsaa hvad, der eventuelt maatte tilfalde dem efter deres Moder i Arv. Begge Brødrene vare ugifte, uden Livsarvinger og skrøbelige af Helbred. (Jydske Registre 17^{62/66}, Fol. 249).

Marts 1766 afgik Nikolaj Stjernholm ved Døden 40 Aar gammel, blev 1. April næstefter begravet i Karby Kirke. (Kirkebogen).

28. Juni 1766 (konfirmeret 1. August næstefter) opretter Peter Stjernholm Testamente og bestemmer som sin sidste Villie, at Ørndrup og øvrige Ejendom skal tilfalde hans Broder, Major Jens Stjernholm, mod at denne betaler hans efterladte Gæld og til Broderen, Rasmus Stjernholm til Kjeldgaard, udbetaler 1000 Rdlr. (Jydske Registre 1766—68, Fol. 124).

Kort Tid derefter, den 19. Juli 1766, afgik ogsaa Peter Stjernholm ved Døden, 50 Aar gammel, og blev ligesom Broderen begravet i Karby Kirke. (Hist. geneal. Arkiv).

Major Jens von Stjernholm

havde et Par Aar, forinden han overtog Ørndrup, taget sin Afsked fra Militærtjenesten. Han havde gjort Tjeneste ved Slesvigs Kavalleri Regiment, fik Ritmester Karakter 14. Juni 1758, blev virkelig Ritmester 26. Oktober samme Aar, Sekond Major 1761, og afskediges 21. Marts 1764. (Hist. geneal. Arkiv: Generalia Fol. Nr. 109).

30. Juni 1751 ægtede han Else Jensdatter Kragballe, født ? November 1722, vistnok et Plejebarn af Jens Hvass til Fuldsted og Kirstine Brønsdorff, Rasmus Stjernholm til Kjeldgaards Svigerforældre. Jens Stjernholm og Else Kragballe havde 3 Børn.

For at ordne sine Prioriteter optog Jens Stjernholm hos Commerceraad Hvid i Holstebro 2. Maj 1767 et Laan paa 16,000 Rdlr. (V. L. Skøde- og Panteprotokol 1763—68).

13. November 1767 faar Major Jens Herlovsen Stjernholm af Kavalleriet, boende paa Ørndrup, og Hustru Else Marie Kragballe, Bevilling for den længstlevende til at sidde i uskiftet Bo. (Jydske Registre 1766—68, Fol. 420 b).

1774 døde Major Stjernholm og blev begravet 29. Juli i Karby Kirke (Kirkebogen). Kort før sin Død havde

han sluttet Kontrakt med sin Svigersøn, Niels Krag Lange, om Købet af Ørndrup med Tilliggende.

Else Kragballe flyttede til Randers, hvor hun døde den 11. Marts 1784 i sit 63. Aar. (Lengnicks Kirkebogsuddrag).

Ober Krigskommissær Niels Krag Lange, gift med Major Stjernholms Datter Nicolette Hansine Stjernholm, var Ejer af Bøttigersholm (det nuværende Hofmandsgave) paa Fyn. Lange overtog 26. April 1775 Ørndrup efter sine Svigerforældre, hvortil da hørte en Vandmølle, Karby, Hvidbjerg, Redsted, Tæbring og Rakkeby Kirketiender; med de tre førstnævnte Kirker fulgte Kaldsret.

„Lange“ begyndte straks at bortsælge af Godset. 1776 7. Maj afstod han Karby Kirketiende med Kaldsret og underliggende Kirkegods, dog med Forbehold af Retten til Stjernholmernes Begravelsessted under Gangen til den søndre Udbygning i Karby Kirke, til Wernick Nandrup til Sindbjerggaard for 4500 Rdlr.

Hagen Jørgensen

var en Bondesøn fra Ribeejnen, født 1730. 1. Oktober 1756 fik Hagen Jørgensen af Jernvedlund Bevilling til Ægteskab med Mette Knudsdatter af Jernved By, Gørding Herred, Ribe Stift, der var beslægtet med ham i tredie Led, og saaledes har været hans første Hustru. (J. Reg. 1755—57, Fol. 497). De havde tre Børn, en Søn og to Døtre.

Hans anden Hustru var Anne Frandsdatter, født 1744, med hvem han havde følgende Børn:

Frands Hagensen, født 1774, senere Ejer af Votborg.

Søren Hagensen, (født) døbt 30. November 1777, senere Sognepræst til Flade og Gærum. Selv kaldte han sig Severin Jørgensen.

Maren Hagensen, døbt 11. Februar 1780, gift 30. August 1798 med Jacob Erling fra Skive.

Niels Hagensen, døbt 23. Juli 1782, død eller begravet 5. Marts 1790.

Hans Hagensen, Tvillingbroder til forrige, døbt 23. Juli 1782, senere Ejer af Frydsbrønd.

Med sin Sognepræst, Laurits Brøchner, havde Hagen Jørgensen og Ejerne af Glomstrup og Hvidbjerggaard Trætte om en Kendelse af Korn, der fra Arilds Tid var ydet af de tre omhandlede Gaarde.

14. Juni 1783 køber han Karby Kirketiende for 3700 Rdlr. af Jens Kristensen Riis paa Blidstrup. (V. L. Skøde- og Panteprotokol for 1786—89, Fol. 599) og faar i Omslagsterminen 1784 Skøde (Auktions) paa Votborg, der med Afbyggere udgjorde 13 Tdr. 0 Skp. 1 Fdk. 0 Alb., for 964 Rdlr. — Ligeledes erhvervede han paa Auktionen 17. Marts 1785 over Ullerup og Overgaard 98 Tdr. 5 Skp. 1 Fdk. $2\frac{3}{5}$ Alb. Bøndergods, som han pantsætter for 4500 Rdlr., offentlige Penge (ibm. Fol. 944). Af Jens Peder Voydeman i Nykøbing faar han 18. Juni s. Aar Skøde paa yderligere 109 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. $\frac{3}{5}$ Alb. Hartkorn Bøndergods, der ogsaa tidligere har hørt under Ullerup og Overgaard, og hvis Købesum udgjorde 6000 Rdlr. (V. L. Skøde- og Panteprotokol 1786—92, Fol. 21) og kompletterer endelig Godset ved Køb af Niels Nandrup's Enke 22. Juni 1788 med 56 Tdr. 0 Skp. 1 Fdk. $\frac{5}{6}$ Alb. Hartkorn samt 3 Tdr. Møllekyld (beliggende i Rakkeby — antagelig Sønder Mølle), som han 7. Februar 1789 pantsætter til hendes Børn for 300 Rdlr. (ibm. Fol. 483 og Fol. 466).

Den 2. Maj 1793 blev der taget Syn over Ørnstrup's Bygninger for at taksere disse i Anledning af Bygningernes Indlemmelse i den for Landbygningerne i Danmark i 1792 oprettede almindelige Brandforsikringskasse. Her findes der en Beskrivelse af samtlige Bygninger, deres

Indretning og Størrelse. Alle Ørndrups Bygninger blev da vurderet til 4000 Dlr.

1. August 1794 faar Hagen Jørgensen og Hustru Bevilling for den længstlevende til at sidde i uskiftet Bo. (J. Reg. 1793—94, Fol. 503). Forinden var imidlertid Anne Frandsdatter afgaaet ved Døden. Hun blev begravet 22. Juli 1794 (Kirkebogen).

17. Februar 1797 afslutter Hagen Jørgensen Kontrakt med Sr. Niels Refsgaard til Damsgaard om Salget af Ørndrup, men Købet blev ikke endelig berigtiget før efter Hagen Jørgensens Død. Han døde samme Aar og blev begravet 19. Juni 1797 (Kirkebogen) øverst i Skibets Kirkegang til Karby Kirke, hvor hans Ligsten findes. Denne Sten er i Skiftet efter ham ansat til 130 Rdlr.

I „Historisk Aarvog for Mors“ for 1925, Side 9, skriver Lærer Saabye om Provst Schytte: Han ligger begravet i Kirken, saavidt vides. — Venick Sørensen af Sindbjerggaard døde 14. Maj 1697, 43 Aar gammel, paa Sindbjerggaard og blev 21. Maj næstefter begravet i Karby Kirke (Redsted Kirkebog). Ligeledes blev hans Datter, Maren Venicksdatter, født 1691, begravet i Karby Kirke 12. April 1694 (Redsted Kirkebog).

Deler man de i Karby Kirke begravede eller nedsatte Personer i to Afsnit:

1. De, hvor Stedet er nærmere betegnet.
2. De, hvor der kun er nævnt: i Karby Kirke, vil man faa 4 Underafsnit angaaende de forskellige Steder.
  1. Koret.
  2. Det søndre Kapel.
  3. Stjernholmernes Gravsted under Gangen til det søndre Kapel.
  4. De, hvor ingen Stedbetegnelser er nævnt.

Under *Koret* skal flere Medlemmer af den mægtige adelige Slægt Kaas (Sparrekaaserne) være nedsatte, idet *Mogens Kaas* og hans første Hustru, *Mette Friis*, skal være begravede i en muret Grav under *Koret*. Ligeledes er *Iver Kaas* begravet i Kaasernes Familiegravsted under *Koret*.

I det *søndre Kapel* er *Thomes Kaas's* yngste Søn, *Jørgen*, nedsat 1649, hvor ogsaa hans Forældre, *Thomes Kaas*, og hans Hustru, *Anne Vind*, faa Aar efter fundt deres sidste Hvilested. Ligeledes er *Valdemar Skram* og hans Hustru, *Kirsten Kaas*, samt deres to Børn, der døde som smaa, nedsatte i Kapellet. *Valdemar Skram* 1693.

I *Stjerniholmernes Gravsted* under *Gangen* til det søndre Kapel er 1766 *Nicolaj Stjernholm* begravet og samme Aar Broderen *Peter Stjernholm*. 1774 den 29. Juli er Major *Jens von Stjernholm* begravet i Kirken.

Som man ser, har det baade i Middelalderen og senere været ret almindeligt, at Standspersoner jordedes i Kirken. Paa Landet var det vel for det meste Gejstligheden og Adelen, der havde første Ret og første Plads. De jordedes som Regel i murede Grave i Kor og Sakristi, dog ogsaa i Skibet, naar førstnævnte Steder i Forvejen var optagne.

Som foran paavist danner *Karby Kirke* heri ingen Undtagelse, idet der er jordet mange Mennesker indenfor dens Mure, og vi kan vist godt gaa ud fra, at mange flere Mennesker end her er nævnt, er stedet til Hvile i den store, smukke Kirke.

Efter at foranstaaende er skrevet, er Kisterne i det søndre Kapel flyttet ud og begravet paa Kirkegaarden lige syd for Kapellet. De var fuldstændig raadne og faldet sammen. Der fandtes ved Undersøgelsen, der foretoges af Apoteker *Olufsen*, ikke andet end en simpel Blyplade med *Nikolaj Overgaard Stjernholms* Navn, Dødsaar og Dato.

Thomas Thomsen Lund til Lund paa Mors.

Af *Henrik Gerner Lund.*

 Thomas Lund, som ejede Godset Lund paa Mors for halvandet Hundrede Aar siden, lever endnu i Egnens Sagn, og der har nogle Gange været skrevet om ham, saaledes at Sagnene har været genfortalte. Her forsøges en lille Levnedstegning af ham paa Grundlag af Arkivstudier. Der har ikke været meget af finde, men dog noget af Interesse.

Han tilhørte en vestjysk Slægt. Hans Bedstefader kendes fra flere Gaardkøb og Gaardsalg. 1688, 1690 og 1698 i Lund ved Herning og 1718 i Karup. Ved det første Gaardkøb kaldes han Selvejer Thomas Thomsen, senere Thomas Thomsen i Lund og sidst Thomas Thomsen Lund. Navnet stammer altsaa fra Lund i Gellerup Sogn. Paa et senere Tidspunkt er han Thomas Lund til Bøstrup i Salling. Det lyder helt moderne, naar der i Skødeprotokollen skrives, at Th. Thomsen og Kone Ellen Christensdatter har købt en Gaard. Han døde 1746, 91 Aar og 4 Maaneder gammel paa Rybjerg, Velling Sogn, hvor ogsaa hans Kone døde 6 Aar senere.

Rybjerg ejedes en Del Aar af Slægten Lillelund. Den første Lillelund, Peder Madsen Lillelund, død 1730, var gift med Lunds Datter Ellen, og fra dem stammer den ogsaa paa Mors kendte Slægt Lillelund.

Thomas, Christen og Ellen blev disse to Slægters Navne. Købmand i Løgstør Thomas Lunds Forfædre, har i 300 Aar baaret Navnet Thomas, alle saa nær som een.

Den anden Thomas Thomsen Lund ejede fra 1720 Hovedgaarden Slumstrup i Sædding Sogn, og der døde han 1750. Han var en meget velhavende Mand, som kunde give Døtrene 1000 Rigsdaler i Medgift, og det var mange Penge dengang, da en Ko kunde købes for 4—5 Rdl. Men der var 9 Børn om at dele Arven.

Den ældste Søn Peder var Præst, saa den tredje Thomas Lund fik Gaarden.

Da var han 23 Aar gammel, født 4. April 1727, og gift med Birgitte Gerritz. Hun og deres lille Søn Thomas døde allerede 2 Aar efter, saa han blev Enkemand, da han var 25 Aar.

Han havde Bedstefaderens Vovemod og Foretag-somhed. Han købte og solgte som den første Thomas Lund, men større Gaarde. 1755 købte han Holmggaard, 1756 Gunderupgaard, 1758 Rybjerg, 1761 Grinderslevkloster og 1763 Lund og Blidstrup paa Mors. Den sidstnævnte solgte han snart efter.

Det er sandsynligt, at Købet af Lund var uklogt, idet denne Gaard lader til at have været af dem, der ikke kunde betale sig. Flere Ejere efter hinanden gik i Stykker paa den. Rimeligvis har han heller ikke haft Kapital nok til at drive den op, og det vilde han. Men her blev han, og her gjorde han sit Manddomsarbejde og led sine store Skuffelser.

I Grinderslevklostertiden giftede han sig med Birgitte Sophie Friis. Han havde da været Enkemand i 9 Aar. Hun var Datter af Cancelliassessor Chr. Friis, som var en dygtig Mand, der i høj Grad forbedrede sin Gaard, Lundgaard i Gammelstrup Sogn, Fjends Herred.

Hvordan Thomas Lund har set ud, ved man ikke. Der har eksisteret Malerier af ham og hans Hustru, men de er forsvundne. De hænger nu et eller andet Sted som ukendte Personer eller er ødelagte. Men hans

Sønner, som skal have lignet ham meget, blev høje, ranke, kraftige Mænd med høje, hvælvede Pander, buskede Øjenbryn, blaa Øjne, krogede Næser og smaa Hager.

Han var en anset Mand og blev Kancelliraad, hvilken Titel dengang brugtes til Godsejere.

Thomas Lunds Øgenavn blandt Egnens Folk var Pileben. Han gik med Træben, og et saadant lavedes dengang tit af Piletræ, den letteste Træsart. Han færdedes gerne til Hest, og naar han blev ivrig, strakte han Træbenet lige ud til Siden. Sagnet fortæller, at han skal have sagt, at det passede slet ikke med Navnet Pileben, for han gik paa et godt, solidt Bøgetræsben.

Gaarden Lund laa i Øster Assels Sogn ved Sydspidsen af Mors. Fra Middelalderen var den et kongeligt Slot og Gods, havde eget Birk og var i Aarhundreder forlenet til Adelsmænd. Frederik den Tredje solgte Gaarden. Til Hovedgaarden hørte 52½ Tdr. Hartkorn fri Hovedgaardstakst, og der var 420 Tdr. Hartkorn Bøndergods og desuden Øster og Vester Assels Konge- og Kirketiende samt Jegindøs Kirke- tiende. Th. Lund skriver, at Udsæden i Hovedgaardens Ind- og Udmarker aarlig var 80—100 Tdr. Rug, 80 Tdr. Byg og over 200 Tdr. Havre. Der avledes 3—400 Læs Hø. 150 Stude græssedes og stalledes, der fodredes 50, og hertil kom 50 til Husholdningskøer og til Stutteriets Holdelse og dertil 100—150 Faar.

I Ø. og V. Assels Sogne var der kun een Selvejergaard.

Lund Borgegaard laa paa en Jordforhøjning og bestod af fire sammenbyggede Længer af Bindingsværk med murede Tavler og Tegtag. Oldnordisk Museum har en Tegning af den. Avlsbygningerne var grundmurede, og en af dem bærer endnu Bogstaverne T L og B F

1768. Ved Gaarden fandtes en Frugthave og en lille Lund, som vistnok var plantet paa Th. Lunds Tid.

Indvendig var Gaarden godt udstyret, dog ikke med saa mange Møbler, som man nu bruger, men der var en rigelig Forsyning af Sølvtøj.

Skifterettens Fortegnelse over, hvad der fandtes paa Gaarden ved Th. Lunds Død, fylder 9 tætskrevne Foliosider.

Ved Fester har Th. Lund baaret den fine violette Kjole med silkebroderet Vest og sorte Fløjels Bukser eller den grønne af Silkedamask, som ogsaa nævnes blandt hans Efterladenskaber. I Marken har han nok holdt sig til den graa eller den sorte Frakke.

Han forbedrede Gaardens Drift, og han fortæller selv, at han inddelte dens Marker og indhegnede dem med Grøfter.

I Marken har han haft de Oplevelser, som skaffede ham Navn af Bondeplager. Beretningerne derom er fra nyere Tid og støtter sig til Egnens Sagn. Under hans Eftermand afløstes Hoveriet, saa han var den sidste, der havde Hoveriarbejde paa Lund, og Sagn-dannelser samler ofte Fortidens Synder om den sidstes Navn; men selv om Beretningerne maa antages for overdrevne, saa har han nok været haard. At Bønderne hadede Hoveriarbejdet, forstaar vi alle; men vi er vant til kun at se paa denne Sag fra Bondens Standpunkt, saa vi glemmer, at det den Gang var saaledes, at den Mand, der købte et Gods, ogsaa købte denne billige Arbejdskraft. Den beregnedes i Prisen, var efter Loven hans Ret, og Hoveriet var det tilvante. Det var en slet Ordning, som maatte skaffe Uvilje mellem en energisk Godsejer og hans Bønder. Disse blev taget fra deres eget Arbejde hjemme, og Godsejeren fik uvillige Arbejdere, der ofte, og ikke mindst paa Mors, satte en Ære i at udrette saa lidt som muligt.

Men naar han færdedes paa Marken, saa han sig godt for, og han fandt Jordlag, som egnede sig til mere end Avling. Han havde Kalkbrud, som ikke blot forsynede Gaard og Kirke med Kalk, men der solgtes deraf. Hans Teglværks Sten hentedes af Skibe. Men han fandt ogsaa Jord egnet til Fajance og Stentøj. Han levede i Fabrikstiden, da man mente, at Fabriksvirkosomheden skulde bære Landets Fremtid, og hans Fajancefabrik blev stort anlagt, store, dyre Bygninger byggedes, og dygtige Folk hentedes fra Udlandet. Hvad der blev lavet hørte til det bedste, der er frembragt her i Landet, men det har nok gaaet smaat med Salget. Der lavedes for fine, tit kunstnerisk udførte Ting, og de, som havde Raad til at købe dyrt, købte fra fremmede Lande.

Der rejste sig Porcelæns- og Fajancefabrikker flere Steder i Landet, men ingen af dem betalte sig. Kun en, der grundlagdes to Aar efter Lunds Død, er til endnu, den kongelige Porcelænsfabrik.

1774 ansøger Th. Lund om Privilegium paa at drive en paa hans Ejendom anlagt Fajance- og Stentøjsfabrik, „da han har fundet et meget rart Slags Ler“. Han fik Bevillingen med Ret til at drive Handel med al Fajance og Stentøj, som han forfærdiger paa Fabrikken og Tilladelse til at have Oplag af disse Varer i København, Købstæder og paa Landet. Desuden fik han Toldfrihed for Materialer paa Betingelse af, at han, hver Gang han indfører saadanne, opgiver, at disse kun er bestemte til at anvendes i hans Fabrik.

Lund indsendte en Redegørelse for, hvad der brugtes til Fabrikken, og han tilføjede, at i Fald Fabrikken lykkedes for ham, vilde han „med Herrens Bistand tragte efter alle Slags Sorter at forfærdige, hvortil han i saa Fald behøver flere Materialer at indføre“.

Det vides ikke, hvornaar Fabrikken blev anlagt. Ansøgningen om Privilegium betyder ikke, at den først begyndte 1774. Denne var kun et Forsøg paa at opnaa Anerkendelse og visse Fordele, f. Eks. Toldfrihed for Ting, de brugte paa Fabrikken. Ved denne Tid opgiver Lund, at Fabrikken giver ham en Aarsindtægt paa i det ringeste 400 Rdl, og Teglværket 100.

Han var hjælpsom overfor sin Slægt. Hans ældste Broder, Præsten i Aars-Haubro, døde 1764. Gælden var stor, og Retten vilde have Enken til at erklære Boet fallit. I Skiftepapirerne findes et Brev fra Th. Lund til Rettens Formand Provst Krog. Dengang havde man gejstlig Ret for gejstlige Personer. Først gør Lund Undskyldning for, at han ikke har besvaret Provstens Brev straks, og han siger, at det er, „fordi min Feber Svaghed ikke tillader mig hver Dag at skrive, især i de Materier, som kan røre Sindet.“ Han skriver til Provsten som til en Mand, han kender, uden dog at staa nær; Overskriften er: Velærværdige, højlærde Hr. Provst Krog. Meget højtærede gode Ven! I Brevet frafalder han al sin Fordring paa Boet. Han fortæller, at han tidligere har maattet betale andres Fordringer paa Broderen, og at han har maattet bære den tungeste Byrde, „ja, saa godt som for tung. Men Gud ved, hvor længe vi skal være her i Verden, og hvad skal gøre Ende paa alting til det bedste.“ Skiftet endte med, at Gælden blev betalt, og at der endda blev lidt til Enken og Børnene.

Den Maade, hvorpaa han omtaler sin „Feber Svaghed“, lader os formode, at denne skyldtes en kronisk Sygdom, og Slutningsordene lader os formode at han venter sig en tidlig Død.

Thomas Lund havde ofret meget paa Gaarden, bygget Ladebygninger, anlagt Teglværk og Fabrik, og da Fabrikken ikke gav stort Udbytte, medens dens

Drift var dyr, kom han i dybere og dybere Gæld. Ser vi paa hans Gældsposter, synes vi, at det var Smaasummer, men han skyldte mange Steder, og Pengenes Værdi var en anden dengang, da en Ko kunde koste 6—8 Rdl. og en Hest 8—10.

Da det endelig saa haabløst ud, bekendtgjorde han den 13. August 1777 i „Jydske Efterretninger“, den Tids Aalborgavis, at Gaard og Gods stilledes til Auktion den 8. Oktober. I Bekendtgørelsen giver han en Beskrivelse af Godset og fortæller, at der er „velvoksnet og overflødig godt Mandskab“.

Denne Auktion blev aldrig afholdt, for Thomas Lund døde den 16. September 1777, 50 Aar gammel.

Sagnet fortæller, at da Lund sidste Gang forgæves havde søgt at formilde Kreditorerne, gik han, saa snart han var kommen hjem, om i et Indelukke Østen for Gaarden, hvor han skød sin Hest og derefter sig selv, og at hans Genfærd endnu ved Nattetid rider mellem Øster Assels Kirkegaard og Gammellund. Hesten har gloende Øjne og tre Ben. I nogle Beretninger er han fulgt af en sort Hund, og hans Træben stikker lige ud til Siden.

Imod denne Beretning taler, at Justitsprotokollen viser, at der ikke har været Politiundersøgelse, hvad der skulde være, naar man fandt en skudt Mand, og denne Gang var det endda en kendt Mand. Heller ikke har Kirkefogens Meddelelse om hans Død nogen Tilføjelse om, at Dødsfaldet skyldtes Selvmord, hvilket ellers var den Tids Skik. Hans Slægt har ingen Tradition om, at han dræbte sig selv. Det syntes derfor sandsynligere, at hans Død skyldtes Sygdom. Sorgen og Fortvivlelsen har berøvet ham Modstandskraften.

Den 7. Januar 1778 sluttede Enken Købekontrakt med Hans Meulengracht og Aschanius om Lund Hovedgaard med underlagte Tiender, Bøndergods og Be-

sætning. I Købet fulgte Godsets Mandskab, „og hvis nogle deraf skulde være udeladt i Fortegnelsen, skal samme dog tilhøre Køberne“. Fra Købet undtages enkelte, hvis Navne nævnes, f. Eks. en Kusk. Disse skulde altsaa være frie Mænd.

Prisen var lav, kun 36289 Rdl. 79 Sk., hvilket var ca. 20000 Rdl. mindre, end Aschanius' Enke fik 11 Aar senere.

Ved Auktionen over Gaardens Indbo indkom 3701 Rdl. 79 $\frac{1}{4}$ Sk.

Der gik 10 Aar, inden Skifteforretningen blev sluttet. Det meste af Gælden blev betalt. Nogle Slægtninge maatte dog nøjes med Udlæg i Boets uvisse Indtægter.

Enken, Birgitte Lund, levede siden som en fattig Kone af hvad Slægten kunde faa tilovers til hende. Hun døde først 1810, 74 Aar gammel.

Af Th. Lunds 11 Børn var de 6 døde før Faderen. 3 Sønner og 2 Døtre overlevede ham. Den ældste var 15 og den yngste 3 Aar ved Faderens Død.

Døtrene blev aldrig gift; det var ikke nemt for Herremandsdøtre uden Medgift at finde Ægtemænd. Sønnen Christen maa være død ung, da ingen ved noget om ham. Thomas blev Præst, først i Kornum-Løgsted (Løgstør), siden Provst i Dronninglund, og han tjente som Provst, til han var 81, som Præst et Aar til. Han blev 91. Han var en afholdt Præst og myndig Provst. Jakob, som kun var 3 Aar, da Faderen døde, blev opdraget i en Præstegaard ved Holstebro. Han boede 30 Aar i Odense, hvor han var Amtsfuldmægtig, Godsforvalter og Toldkasserer. Det blev ham dog for anstrengende, da han blev ældre, at varetage disse tre Embeder, saa han tog til Rudkøbing, hvor han var Byskriver og Birkedommer, indtil han, 81 Aar gammel, døde af Mæslinger. Han var kendt som en

godgørende Mand, der særlig tog sig af faderløse Drenge. Mange Børn havde de begge, og der lever en talrig Efterslægt spredt over Landet. De allerfleste er Smaakaarsfolk.

Efter Opfordring har jeg forsøgt at fortælle lidt om min Oldefader Thomas Lund. Min Beretning er fattig, og dette skyldes for en Del, at hans Sønner kom fra Lund, da de var Smaabørn, og blev opdraget blandt fremmede, saa der ikke er fortalt meget om ham i Slægten. I en af dennes Grene huskes min Oldefader kun som Fajancefabrikanten paa Mors, Herremanden er glemt. Dette tyder paa, at Slægten, og maaske han selv, har opfattet Fabrikantvirksomheden som hans væsentligste Gerning.

Henrik Gerner Lund.

Thomas Lunds Underskrift.

Fra Øster Jølby Sogn.

ster Jølby Sogn i Morsø Nørreherred er Øens mindste Sogn (328 Hektar); det grænser mod Nord til Galtrup Sogn, mod Vest til Solbjerg Sogn, mod Syd til Dragstrup Sogn og Sønder Herred (Frøslev Sogn), fra hvilke det skilles ved Lyngbro Bæk; mod Øst til Erslev Sogn.

Øster Jølby Sogn har temmelig jævne Jorder, der er muldede med Lerunderlag; Nord i Sognet er de mere skarpe og grusblandede. I Vest og Syd er Eng- og Mosestrækninger, hvis Udstrækning forhen tydelig ses paa Sognekortet fra 1786, som findes afbildet ved *Niels Karstensen* (efter Originalen i Matrikulsarkivet) i Historisk Aarvog for Mors 1919, 26. Aar 1811 meddeler Provst *Caspar Schade* i sin „Beskrivelse over Øen Mors“, 327 f., at Øster Jølby Sogn har overflødig Tørvemose, hvoraf sælges Grave- og Æltetørv; men lidet Fladtørv og intet Lyng. I 1919 opføres i Statistikken Sognets Tørvemoser til 13 Hektar. Samme Aar var Sognets Jorder besaaede saaledes: Hvede 3 Hektar, Rug 15, Byg 22, Havre 69, Blandsæd til Modenhed 14, Kartoffler 7, Foderroer 45; Brak udgjorde 1 Hektar, Grønfoder og Græsning 118, Haver o. lign. 7. Kreaturholdet var i 1922: 55 Heste, 306 Stk. Hornkvæg (deraf 120 Køer), 1 Ged, 70 Faar, 239 Svin (1914: 288).¹⁾ I 1925 var Jorderne besaaede saaledes: Rug 4 Hektar, Byg 25, Havre 56, Blandsæd 18, Kartoffler 4, Foderroer 45, Brak 1, Grønfoder og Græsning 79. 1928 har vi følgende Tal: Hvede 5 Hektar, Rug 1, Byg 30, Havre

1) Traps Danmark (4. Udg. 1924 V). 468.

68, Blandsæd 21, Kartoffler 3, Foderroer 52, Grønfoder og Græsning 82. Kreaturholdet var i 1925: Heste 50, Hornkvæg 340 (heraf 133 Køer), Geder 8, Faar 40, Svin 368. 1928 er Tallene disse: Heste 61, Hornkvæg 442 (heraf Køer: 196), Svin 494.¹⁾

Den gamle Landsby Øster Jølby, der tidligere var det lille Sogns eneste Bebyggelse, er i Form en *Ter-rænby*, idet dens Gaarde har faaet Plads i en Række nedenfor de højereliggende Marker langs Engdraget i Sognets sydvestlige Parti. Paa Sognekortet fra 1786 ser man Øster Jølby Sogns daværende syv Gaardes Beliggenhed. Disse syv Gaarde (Nørregaard, Balle, Odgaard, Kjeldgaard, Dalen, Søndergaard og Pis Mølle) findes endnu. 1786 var der foruden Gaardene fire Huse, hvis Beliggenhed ses aftegnet paa Kortet. Paa det i Historisk Aarbog for Mors 1919, 26 kopierede Kort er med indlagte Tal angivet Stedbestemmelsen for Sognets *Marknavne*, som Læge *Jens Lund*, Øster Jølby, har optegnet og meddelt i Aarbogen.

Stednavnet Jølby [jylby] maa tolkes ud fra Beliggenhed og Naturforhold, idet -by saa at sige aldrig sammensættes med Personnavne. Det er stadig uvist, hvad Rodstavelsen i Jølby betyder. I de ældste Former staves Navnet saaledes: ¹⁷/₁₂ 1412 Jwlby; ⁹/₈ 1439 (Dueholms Dipl.) Øster Jølby. Der findes ingen Paralleler hos *Hellquist* i „De svenska ortnamnen på -by“. Det er meget sandsynligt, at Forleddet er det samme som i Navnet *Jyllinge* (ved Roskilde Fjord²⁾, hvis Former er 1178: Julækæ; Roskildebispens Jordebog ca. 1370: Julege, Jwleghæ. Jyllinge er altsaa ikke noget -inge-Navn, men et Navn paa -eki, „Egebevoksning“. ³⁾ De tre Landsbyer: Øster-, Mellem- og Vester

1) Efter Meddelelse fra Statistisk Departement.

2) Foreslaaet af Jens Lund i Morsø Aarb. 1921. 49.

3) Navneformerne efter Stednavneudvalgets Samlinger er medd. mig af Assistent Kr Hald.

Jølby er beliggende ved en Vig fra Limfjorden: Dragstrup Vig, der i Oldtiden maa have strakt sig betydeligt længere ind i Landet, end Tilfældet er nu.

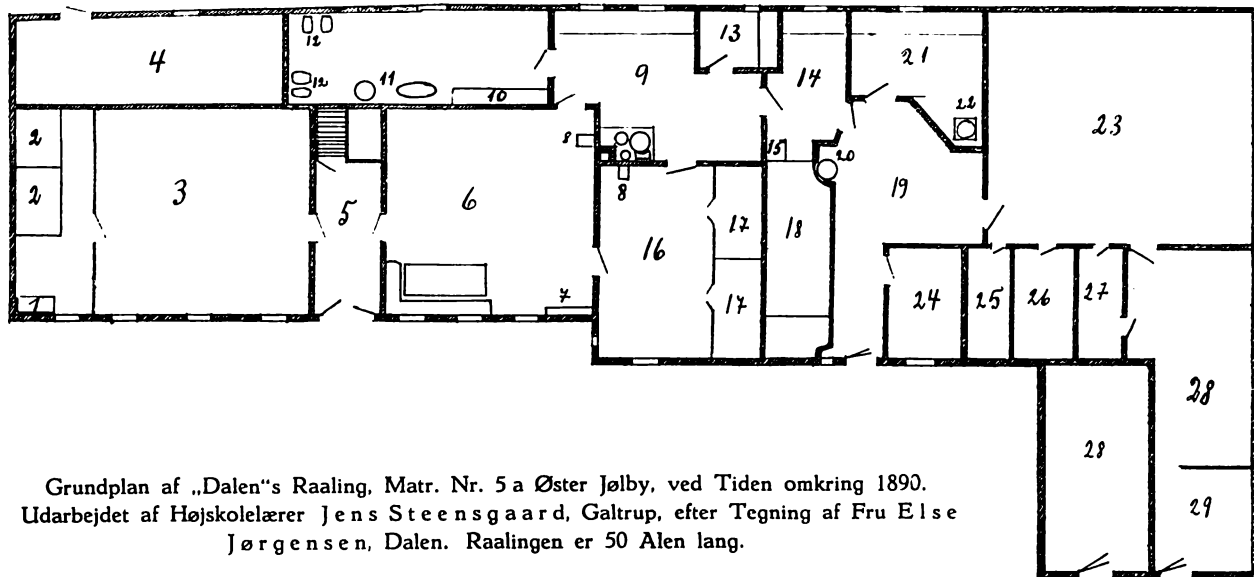
Gaardene i Øster Jølby blev udskiftede i 1787. Provst C. Schade meddeler i sin „Beskrivelse over Øen Mors“ 1811, at der i Ø. Jølby Sogn findes 8 Bøndergaarde, 3 Boel og Huse med Jord og 4 jordløse Huse. Familjernes Antal i Sognet var kun 13, og i 1801 var der ialt 79 Indbyggere i Sognet. 1850: 141, 1901: 315, 1921: 410, 1925: 418.

I en Tabel over ægteviede, fødte og døde i de 14 Aar 1789—1802 (Schade 344—45) ses det, at der i hele Pastoratet Galtrup-Øster Jølby er ægteviet 38 Par, født 58 Dreng, 57 Piger, død 44 af Mandkøn og 41 af Kvindekøn. — I 1921 boede de 410 Indbyggere i 98 Gaarde og Huse. Det samlede Hartkorn var i 1905: 43 Tønder; 14 Gaarde med 37 og 46 Huse med 6 Tdr. Hartkorn, samt 2 jordløse Huse; Ejendomsskyld (1902) var 1382, deraf Jordværdi: 488.¹⁾

Her skal ikke gives en Skildring af Dagligliv og Fester i det gamle Øster Jølby, da jeg agter i et større Arbejde at gøre Rede for disse Spørgsmaal hele Mors vedrørende, og da der tidligere i denne Aarbog af A. C. *Skyum* er skrevet om de gamle Bøndergaarde og Bygningsskikken paa Mors, skal jeg ikke heller brede mig over dette Emne, men blot ledsage Teksten med en Grundplan og et Par Billeder.

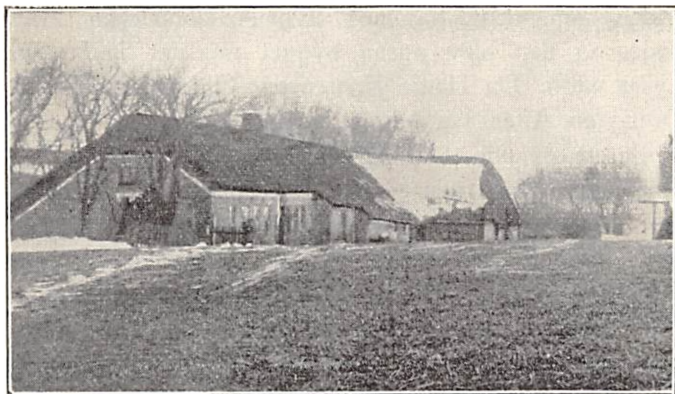
Derimod skal vi høre, hvilke *Sagn* der er os overleveret fra vort Sogn. — Optegneren, *Helge Kristensen*, Ø. Jølby Mølle, har faaet en Del Sagn fortalt af sin Bedstemoder, *Anne Kortegaard* (75 Aar), der til Kilde har sin Farmoder, *Dorthe Krogh* fra Nørregaard i Ø. Jølby. (Nørregaard blev udflyttet fra den gamle By til sin nuværende Plads i 1869).

1) Trap 4 V. 468.

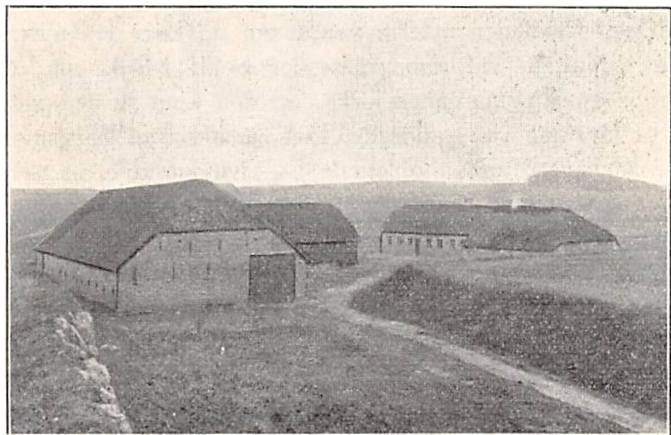
Grundplan af „Dalen“s Raaling, Matr. Nr. 5 a Øster Jølby, ved Tiden omkring 1890.
 Udarbejdet af Højskolelærer Jens Steensgaard, Galtrup, efter Tegning af Fru Else
 Jørgensen, Dalen. Raalingen er 50 Alen lang.

- 1) Kiste. 2) Himmelsenge. 3) Storstue. 4) Redskabsrum. 5) Gang. 6) Dagligstue. 7) Boghylde. 8) Kakel. 9) Køkken.
 10) Mælk. 11) Saltkar. 12) Øl. 13) Spisekammer. 14) Bagestue. 15) Plade. 16) Sovekammer. 17) Alkovesenge. 18) Ovn.
 19) Bryggers. 20) Kedel. 21) Malekammer. 22) Kværn. 23) Tørvehus. 24) Pigekammer. 25) Hønsehus. 26) Gæs og Ænder.
 27) Svin. 28) Stald. 29) Hestestald.

Gaarden „Dalen“ ved Ø. Jølby Kirke før Ombygningen.
(Læg Mærke til Udskudene).

Dorthe Krogh stod i Øster Jølby og saa op mod Landevejen. Hun blev da et *Lys* vaer, men da hun var en klog Kone, tav hun med det. Først mange Aar efter fortalte hun Helges Bødstemoders Fader, at der engang skulde ligge et Hus der, hvor hun saa Lyset. Da saa

Kjeldgaard ved Ø. Jølby Kirke. — Kirkediget til venstre.

Tiden kom, vidste han nok, hvor Ansgarskirken skulde ligge, og den blev ogsaa bygget paa det Sted, hvor Lyset var ¹⁾). Da Helge Kristensens Oldefader som lille Dreng en Aften var ude at lede efter Faarene, som om Vinteren gik ude i Udmarken, naar der ikke var Sne, kom han op paa den Mark, hvor Ansgarskirken nu ligger. Saa hørte han pludselig *Salmesang* omkring sig. Om Drengen blev bange, erindres ikke, men han mindedes Oplevelsen, da han senere i sit Liv var med til Salmesangen i den nye Kirke ²⁾). „For en 30 Aar tilbage kom en god og ædru Mand fra Skallerup ad Vejen fra Nykøbing hjemefter. Kort før Præstbrohus (Ejendommen ved Præstbro) saa han et Slot med Taarn stige op af Taagen ved Siden af Vejen. Det var, hvor Frimenighedskirken senere blev bygget. Han saa en hel Masse Mennesker staa og snakke sammen henne ved Bygningen“ ³⁾). Kort før Kirken blev bygget, skulde Manden, der boede i den nuværende Frimenighedspræstegaard om Natten hente Jordmoderen. Da han kom til Stedet, hvor Ansgarskirken nu ligger, kunde han ikke faa Hestene frem; han prøvede baade med venlig Tiltale og med Klø, men maatte vende om og køre en anden Vej. Nogen Tid efter blev der holdt Møde om at bygge en Valgmenighedskirke, og den kom til at ligge, hvor Hestene var standsede. Det var altsaa et Forvarsel for Kirken, Manden oplevede ⁴⁾). — Man undres næsten over saa mange Sagn, der er knyttet til Ansgarskirken, som blev opført i 1871!

I *Præstbrohus* levede for mange Aar siden en Familie, der havde en Datter, som, skønt 24 Aar gammel, bestandig laa i Vuggen. Hun var forgjort. Da Familien endelig bestemte sig for at flytte derfra, tog Pigen til

1) Opt. 1927 af Helge Kristensen (i D. F. S. = Dansk Folkemindesamling).

2) Opt. 1927 af Helge Kristensen (D. F. S.).

3) Evald Tang Kristensen: Danske Sagn II J Nr. 192.

4) Opt. 1927 af Lis Østergaard (D. F. S.).

at vokse; Trolddommen var løst. En anden Optegnelse i Dansk Folkemindesamling meddeler, at der i Lyngbakkerne nær Præstbrohus, hvor Festpladsen nu er (i Solbjerg Sogn) boede en Trold. Han havde en Løngang om til Præstbrohus, hvor der for mange Aar siden boede en Mand, hvis Datter laa syg i to Aar. Hun vilde intet spise. Trolden kom gennem Løngangen med Mad til hende om Natten. — Engang skulde de bage i Præstbrohus. De begyndte at ilde i Ovnen midt om Natten. En lille Pige blev sendt med en Lygte i Haanden op paa Loftet efter Brændsel. Som hun nu staar der, ser hun ganske tydelig lige over for sig i Høet Overkroppen af en *Nisse*, et gammelt skægget Ansigt med en Tophue paa Hovedet. Hun stod som forstenet. Da sank det ned i Høet og forsvandt. Hun foer ned ad Stigen, og Moderen fulgte nu med op og gennemsøgte Høet, men der var intet¹⁾.

Ved *Præstbro* i Sogneskellet mellem Galtrup, Ø. Jølby og Solbjerg Sogne spøjte ved Nattetid et *Svin* uden Hoved. En Præst fra Egnen havde været i Nykøbing efter Brædder til et nyt Stuehus, fortæller Sagnet. Da han kom derud, slog han straks en Handel med Købmanden om Brædderne, som blev halet ud af en stor Dynge og lagt ved Siden af. Om Aftenen, da Præsten skulde hjem, var Købmanden ikke til Stede, Præsten var da saa uheldig at tælle fejl og kom derved til at tage en Del af Købmandens Brædder, maaske dog ikke af ene Dumhed. Da Præsten paa Hjemvejen skulde over Præstbro, blev Hestene sky og væltede Vognen med Præsten ned i Aaen. Præsten brækkede Halsen, Hestene sled sig løs og løb deres Vej. Denne sørgelige Begivenhed er Aarsag i Broens Navn og Spøgeriet ved den²⁾. Ved Reparation af Broen fandt

1) Opt. 1923 (E. T. Kristensen; utr. Saml. i D. F. S.).

2) Skattegraveren IV, Nr. 721.

man der Kraniet af en Hest. Forøvrigt gik der ogsaa en hovedløs Hest ved Præstbro, — Ved Broen over Aaen nær Ø. Jølby gamle Skole, saa to Mænd en Aften to hovedløse Svin, der sloges. Hestene blev bange for dem. — Ved Markskjellingsdige (Skellet mellem Ø. Jølby og Erslev) gaar en hovedløs So. — I Hulvejen Kathule (fra det nye Ø. Jølby ned til Sognekirken) gik en hovedløs *Hest* om Natten. Folk, der kom fra Købstaden om Aftenen, mødte altid den hovedløse Hest, og det fejlede næsten aldrig, at de væltede eller kørte løbsk og kom til Skade. I Kathule gik ogsaa en *Smed* om Natten med sit Hoved under Armen. Han skulde være blevet henrettet paa Smediehøj ved Siden af Vejen. Han gik siden og raabte de vejfarende om Hjælp til sin Ret. — Endelig skal anføres et Sagn, meddelt *E. T. Kristensen* af *Thøger Dissing*, Vejstrup. I Øster Jølby var en Mand, der havde en eneste Søn, som han holdt saa meget af. Den Søn opholdt sig i København. Saa en Dag gik den her Mand nede paa sin Mark og passede sine Køer, og da var det, ligesom noget sagde til ham, at Sønnen var død. Han havde nok Følelsen af det og gaar saa hjem og siger til Konen: „Nu er Lavst død“. Et Par Dage efter kom der ogsaa Bud, at det virkelig var Tilfældet¹⁾.

Foran er omtalt, at det gamle Øster Jølby findes i Sognets Sydvesthjørne langs Engdraget. Paa et Bakkefremspring tæt ud til Engen med Gaarde paa Nord- og Sydsiden ligger *Øster Jølby Kirke*, hvis høje Beliggenhed for en Del fremhæves af Hulvejen langs Kirkedigets Sydside ved Gaarden „Dalen“. I gamle Dage, da der ingen Beplantning var af Betydning, har man saa at sige alle Steder fra i det lille Sogn kunnet se den graa, taarnløse Kirke. I vore Dage ses den let baade fra Ansgarskirken og fra Landevejen ved Præstbro;

1) E. Tang Kristensen: Danske Sagn. Ny Række II 1 [1929] S. 256 Nr. 88.

men ovre i Mellem Jølby i Solbjerg Sogn virker Bakkepartiet med Ø. Jølby Kirke helt storartet, og det er da ogsaa fra denne Kant, Partiets landskabelige Skønhed bedst kommer til sin Ret. Oppe fra Kirkediget er der en stor og dejlig Udsigt, især ud over Dragstrup Vig til Thy. Ligeledes er Udsigten mod Nord og Nordvest anselig. Om Øster Jølby Kirke kan derfor med Rette anføres *Bjørnstjerne Bjørnsons* Ord i „Synnøve Solbakken“, at Kirken staar i Bondens Tanke paa et højt Sted og for sig selv.

Øster Jølby Kirke er vistnok Øens mindste. Dens Længde er 27 Alen, Bredden $11\frac{1}{4}$ Alen, Koret er $8\frac{7}{12}$ Alen bredt, Murene deri indbefattet. Vaabehuset er $4\frac{1}{3}$ Alen langt og ligesaa bredt. I Kirkens Skib er 20 faste Bænke med ca. 70 Siddepladser. Aar 1625 meddeler Sognepræsten i Galtrup-Ø. Jølby, Hr. Laurids Poulson, i en Indberetning om sine Indtægter og Sogne om Ø. Jølby Kirke: „Er denne en ganske arm Kirke, som er at befinde i Kirkens Bog.“ ¹⁾ Og i 1638, den 14. Oktober, meddeler Sognepræsten, Hr. Jens Iversen, til Ole Worm om sit Annekssogn følgende: Øster Jølby er en ganske liden By, udi hvilken er 7 Gaarde og 1 Boel og 1 Hus, og Kirken ganske forarmet, saa den er takt en Del med Tag (af Straa) og det ganske ond, saa der regner ned og blæser ind, naar saadant Vejrlig er. Loftet er aldeles øde og raaddent, Altertavlen og Prædikestolen kan neppelig gælde en halv Daler — paa hvis Mark er en Dal, som kaldes Dyrdal Øster fra, Klunhøj og Holbech Norden fra, vinder jeg Evangelii Tjener her sammesteds med min egen Haand her underskriver“ ²⁾. Paa *Kirkeklokken*, der hænger under et lille Tag paa østlige Kormur (Østgavlen), baaret af to hvidkalkede svære Murpiller, staar: Anno 1649 Jens Pe-

1) D. H. Wulff: Statistiske Bidrag til Vendelbo Stifts Historie (1872—74). S. 101.

2) Samlinger til jydsk Historie og Topografi. 4 Rk. 1 Bd. 1911. S. 137.

dersen. Else Jørgensdatter. Mei fecit Claus van Dam („fabrikeret af C. v. D.“). Kirken er bygget i romansk Tid (op omkring Aar 1300); dens ca. 1 Meter tykke Mure er af Granitkvadre paa en Skraakantsokkel, der omgiver Kirkens Skib og Kor. Vaabehuset mod Nord er af Mursten. Indvendig er Granitkvadrene dækkede af „vilde“ Kampesten og Kalk, den Del af Muren, som paa Mors kaldes *Mantel* [mand'(te)l] ¹⁾. Kirkens Tag var som nævnt, i 1638 af Straa; senere bestod det dels af Bly, dels af Tegl (1862), nu af Skifer. I Korets Sydmur er et oprindeligt, nu tilmuret, rundbuet Vindue, under hvilket sidder en Kvader med det senere indhuggede Aars-tal 1727. Dette Tal er vanskeligt at læse, da det staar paa Hovedet. Under en Reparation har man ved en Fejltagelse vendt Stenen forkert. I Sydmuren er nu tre Trævinduer; i Nordmuren et Trævindue. I hvert Vin-due er 20 Ruder, I Vaabehuset er foruden Indgangs-døren et lille Trævindue. I Østgavlen under Klokke-taget er i en Kvader indhugget en Fordybning, ca. 1 Fod lang og 1½ Tomme dyb. En saadan Fordybning kendes der Mage til ved mange andre Kirker, og Sagn plejer at forklare den som „Fandens Fodspor“. Et Sagn om Fanden knyttet til Ø. Jølby Kirke kendes ikke i Traditionen. Paa Korets Sydmur er tre smaa Huller, vel nok fremkomne ved Forsøg paa at sprænge Stenen. Mange Steder forklares saadanne Huller som frem-komne, da en Kæmpe kastede Stenen efter Kirken. Ef-ter dette er Hullerne altsaa „Fingermærker“. Et Kæmpe-kastsagn kendes dog ikke knyttet til Ø. Jølby Kirke. — Det øverste Parti af Gavlene (samt Vaabehuset) er

1) Ordet Mantel har intet med „Mandtal“ at gøre. Det er et latinsk Laaneord. man-tile (kommet her til Danmark før o. 1300), i Middelnedertysk Mantel. Betydningen af Ordet er „Kappe“, den ydre Beklædning paa en Bygning. Omfatningsmur. I Sønderjysk bruges Ordet Mantel endnu i Betydningen Kappe. Overkjole. Paa Ham-mershus var et Manteltaarn. Ordet er vist næppe kendt udenfor Mors i Betydnin-gen: „Beklædningsmur“ (jfr. min Redegørelse i Danske Folkemaal 1928. 92 f.).

hvidkalket. I Vestgavlen og i Vaabenusets Gavl er Luger. Kirkens Skorsten bestaar af et brunt glasseret Rør. Paa Mønningens Vestende er et Kors. — Kirkens Gulv bestaar af gule Mursten. Korets Gulv, der ligger 1½ Trin over Skibets Gulv, bestaar af firkantede, lyse Fliser. Skibets Loft er gibset og hvidkalket. Murene er ogsaa hvidkalkede. I Koret er Bjælkeloft. Korbuen er den oprindelige og meget smuk med svære Krogsten lig Ovtrup Kirkes. Stolestaderne er fra Renæssancetiden, og blev ved Kirkens Restauration i 1927 smukt malede i mellembrun Farve med graablaa, sort og Guld-Farve øverst paa Staderne ud mod Midtergangen. Prædikestolen fra Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, den er ogsaa malet i de smukt afstemte Farver som Stolestaderne, er hævet 6 Trin over Gulvet. I dens øverste og nederste Felter staar: „Eder er i Dag en Frelser født, som er den Herre Kristus i Davids Stad“. I de midterste Felter staar: „Ære være Gud i det højeste, Fred paa Jord og i Mennesker Velbehag“. Imellem Felterne er udskåret en Mandsskikkelse og en Kvindeskikkelse. Over Midtergangen hænger en Lysekrone af Glas med 6 Lysestager. I Nordøsthjørnet af Skibet er en Kakkellovn med stor aluminiumsbronceret Tromle udenom. I Korbuen staar den romanske Granitdøbefont med Døbefad af Messing, i hvis Bund er et fremhævet Arbejde, forestillende Mariæ Bebudelse. Paa Døbefadets Rand er udført et *dobbelt Vaabenskjold*. Oven over det venstre, i hvis skraa Midterfelt ses et Marsvin, staar Bogstaverne P. M. (∴ Peder Marsvin). Over det højre Skjold, hvis Midterfeldt er helt blankt, medens Sidefelterne er skraverede, staar Bogstaverne M. B. (∴ Mette Brahe).

Peder Marsvin til Hollufgaard paa Fyn og Aunsbjerg ved Viborg er født den 10. April 1578 paa St. Hans Kloster i Odense. Han kom 1585 i Roskilde Skole,

1587 i Sorø, blev 1603 immatrikuleret ved Universiteterne i Padua og Siena, blev 1611 indkaldt til Krigstjeneste under den fynske Fane. Han døde d. 8. Oktober 1614 og blev begravet i Fravde Kloster paa Fyn. 1608 blev Peder Marsvin gift paa Dalum Kloster med *Mette Akselsdatter Brahe*, født den 30. August 1590 paa Odensegaard. Hun døde 23. Juni 1622 og blev begravet i Fravde Kirke ¹⁾.

Da der ingen andre var end Slægten Marsvin, der førte et Marsvin i skraat Felt i Skjoldet, kan der ikke være Tale om nogen anden Slægt end denne i Forbindelse med Døbefadet i Ø. Jølby Kirke. Slægten Brahe førte en Sølvpæl i Skjoldet, og det er denne, som det blanke Midterfeldt paa højre Skjold forestiller ²⁾. Et omtrent udvisket Aarstal under venstre Skjold paa Bækkenet maa læses som 1612, selv om man vilde fristes til at læse 1512. Hvorfor ovennævnte adelige Ægtepar to Aar før Peder Marsvins Død skænkede Ø. Jølby et Daabsbækken kan vist ikke nogensinde opklares, maaske har en Slægtning til det ligget begravet paa Kirkegaarden.

I Korets Sydvesthjørne er Præstens Rum. Knæfaldet bestaar af to Lag Teglsten med Puder paa, betrukne med rødt Plyds. Altertavlen staar paa en høj Trækasse med dybrød Fløjlstæppe foran. Alterrammen er af Træ; øverst er et Kors. Alterbilledet er fra 1893. Det forestiller Jesu Besøg hos Marta og Marie. Billedet er signeret A. Dorph og det Hoffenbergske Etablissement. Ovenover staar: „Det ene fornødne“. Nedenunder: „Marta! Marta! Du bryder og plager dig med saa meget, men et er fornødent; Marie har valgt den gode Del, som ikke skal tages fra hende“ (Luk. 10, 41—42). Paa Alteret er en Kalk af Sølv, forgyldt indvendig. Oblatæske og Kande er af Glas. Desuden er

1) A. Thiset: Stamtavler over danske Adelsslægter VI (1905). S. 143.

2) Velvilligst meddelt mig af Arkivar P. B. Grandjean, Rigsarkivet.

der to Alterlysestager, der er ret smukke. I 1878 blev Kirkens to gamle emaillerede middelalderlige Stager afgivet til Nationalmuseet, hvor de nu findes. De maa antages at være henved 700 Aar gamle og hører til den Slags Genstande, som i Middelalderen blev forfærdigede navnlig i Limoges i Frankrig. Ligesom de er ærværdige ifølge deres Alder, saaledes udmærker de sig ved det skønne og mærkelige Arbejde. De er af emailleret Kobber og bærer Spor af Forgyltning. Ned ad Stagernes tragtformede Underdel ligger tre Drager i ophøjet Arbejde med Øjne af blaåt Glas, og paa deres Ryg er indfattet Turquoiser, og fra Dragernes Gab udgaar tre Fødder, hvorpaa Stagerne støtter sig. Da Museet i 1878 kun ejede faa af den Slags Genstande, blev Stagerne naturligvis en meget værdifuld Forøgelse for det. Som Vederlag for dem modtog Ø. Jølby Kirke sine to nuværende Alterstager 1). Af Kirkens øvrige Inventar skal nævnes Præstens Messingspade til Brug ved Begravelser. I 1914 blev Øster Jølby Kirke selvejende. Forhen ejedes den af flere Beboere i Sognet eller af en enkelt Mand. Over en af Kirkens tidligere Ejere hænger der paa Kirkeskibets Nordvæg et lille Epitafium med følgende Indskrift: „Chr. Chr. Søndergaard, forhen Ejer af Søndergaard og Jølbye Kirke. Født i Faar-toft i Sundby Sogn den 20. September 1760. Død i Søndergaard i Øster Jølby den 28. Februar 1840.

Epitaphium!

„Af Jorden er hans Æt og Byrd,
 Til Jorden er han kommen,
 Naar Herren ses i Himlens Skyer,
 Skal han opstaae til Dommen,
 Ved Englenes Basuners Lyd,
 Sin Frelser see med Glæde,
 Og saa med Gud i evig Fryd,
 I Herlighed indtræde“.

1) V. Boye i Nationaltidende den 13.—11. 1878.

I det ovenstaaende er givet en Skildring af Kirkens Udseende i Dag. Efter den gennemgribende Restauration i 1927 er den bleven hyggelig og tiltalende. Sjældne arkitektoniske Mærkværdigheder besidder Ø. Jølby Kirke ikke. Interessen knytter sig snarest til dens Lidenhed.

Paa Kirkegaarden findes nu 75 Gravnumre, men der er kun Sten paa 21 af disse 75 Grave. Foruden Navne og Data er der paa 12 af Gravstenene Gravskrifter, der lyder som følger: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet. — Sov sødt lille Broder. — Farvel kære Fader og Moder. — Det sidste Farvel. — Du mindes kære Moder. — Fred med dit Støv. — Paa tre Gravstene Indskriften: Elsket og savnet. Og paa tre det smukke: Hvil i Fred ¹⁾).

Til Øster Jølby højtliggende, fattige lille Kirkegaard fandt der i Middelalderen og vist ogsaa i de første lutherske Aarhundreder Valfart af syge Mennesker Sted. De søgte Helbred for Sygdomme ved at sove paa en Helliggrav „ved Kirken i det nordøst Hjørne for Kirkediget“. I denne Grav laa ifølge et Sagn, optegnet af Sognepræsten o. 1730, en Munk begravet. Denne Munk var i den katolske Tid bleven dræbt af Bønderne, fordi han bebrejdede dem, at de gik i Kroen i Stedet for i Kirken. Efter Drabet blev Munken æret som en Martyr og Helgen, og hans Grav blev af Almuen anset som særdeles hellig og blev besøgt af syge Mennesker fra Omegnen. Nogen større Valfart har det dog vist næppe været, som har fundet Sted til denne afsides liggende Kirkegaard, men her har vi altsaa en af de mange Helligdomme, som i Middelalderen fandtes i alle Egne af Danmark. Et Helligsteds Oprindelse paa Grund af et Drab og Søvnen paa Helliggraven kendes fra alle Egne af Europa og bærer Almuetroens sædvanlige Præg. Begge Træk hører til de vandrende

1) Jfr. Morsø Folkeblad 25.—26.—6. 1928.

Sagn- og Trosmotivers mærkelige Skare og kan træffes i en Folkeoverlevering, der i Tid spænder fra Oldtidens hedenske Tider til vore Dage — og i Rum fra Indien til Island ¹⁾).

Ved Foden af Ø. Jølby Kirkebakke med Udsigt over Engene ligger et langt, lavt Hus, der nu er Fattig-

Huset i Øster Jølby, hvor Christen Mikkelsen Kold var Lærer i Vinteren 1837—38.

hus, men som forhen var Skole ²⁾). Her var det, at *Christen Kold* var Lærer i Vinteren 1837—38, men da han i Foraaret 1838 søgte fast Ansættelse i Skolen, fik han ikke Pladsen, selv om alle Distriktets Beboere ønskede at beholde ham som Lærer for deres Børn. Kancelliet vilde ikke kalde ham til Embedet, da Amtmanden i Thisted fra-raadede det, idet han ved Samtale med Kolds tidligere Forstander paa Snedsted Seminarium, Dr. *Brammer*, havde faaet det Indtryk, at Seminarist Kold, trods sin gode Eksamen, var et sværmerisk Menneske, der lod sig forlede af sine Følelser til at gaa videre end For-

1) Om Helliggrave paa Mors se nærmere i min Afhandling om dette Emne i Saml. t. j. Hist. og Top. 5. Rk. I Bind 1928. S. 13 ff.

2) Om de gamle Degne i Galtrup-Ø. Jølby se Aarb. f. Thisted Amt 1926. 144 ff.

nuften kunde billige, og som derfor, skønt i god Hensigt, kunde komme til at stifte meget ondt ved at fremme en ny Sekt o. s. v.

Det ser mærkeligt ud for vore Øjne, at Christen Kold, det eneste „pædagogiske Geni“, som Danmark har frembragt, i sin Ungdom blev agtet for uskikket til Børnelærer i et afsides Sogn. — I sine ledige Timer i Øster Jølby holdt Kold gudelige Forsamlinger i Eggen, hvor der allerede var begyndt en gudelig Vækkelse, idet der den 31. Januar 1837 blev holdt den første gudelige Forsamling i Solbjerg Præstegaard, hvor *Peter Larsen Skræppenborg* og *Iver Pedersen* fra Handbjerg var til Stede. Allerede i Tiden før 1800 var der i Morsøs nordvestlige Sogne blevet vakt en Del Mennesker, der sluttede sig til den hernnhutiske Brødremenighed, og det er interessant at se, at her, som andre Steder, hvor Hernnhutismen vandt Indgang, rejstes senere en stærk folkelig-kristelig Vækkelse. Vækkelsen paa Mors begyndte altsaa ikke d. 31. Januar 1837, som det er blevet sagt; Jordbunden var beredt, men med 1837 begyndte paa Mors den kirkelige Kamp, som i Fortællingen om Øens aandelige Liv altid vil tildrage sig Hovedinteressen. Her skal der naturligvis ikke gøres Rede for den kirkelige Kamp paa Mors, Valgmenighedens (senere Frimenighedens) Oprettelse, Galtrup Højskoles Historie m. v., selv om disse Emner i høj Grad vedrører Øster Jølby Sogn¹⁾. Kun skal nævnes, at med

1) Af den omfattende, men spredte Literatur om Vækkelsen paa Mors skal her anføres: Om „Brødremenigheden“s Virksomhed paa Mors se Morsø Aarb. 1925, 115 ff. Om C. Kolds Virksomhed paa Mors og de første Kampe se Fr. Nygaard's Bøger: P. K. Algreens og Provst J. K. Sørensens Levnedsløb med den kristelige Vækkelseshistorie paa Mors (1883) og Kristen Kold I. Vandre-Aar (1895). Om Galtrup Højskole se Jakob Lykke: A. Kr. Povisen Dal og Galtrup Højskole 1864—1914 (1914); Galtrup Højskoles Aarskrift 1912 ff., især Esper Andersen's Erindringer i Galtrup Højskoles Aarskrift 1928. Om Frimenigheden se Jens Damsgaard: Præsten Rasmus Lund og Frimenigheden paa Mors (1916) samt en Række Afhandlinger og Artikler i Højskolebladet. Kirkh. Saml. o. fl. a. St. S: Danske blandede Tidsskrifter 1853—1912 (1928) ved Svend Thomsen.

Pastor *Frandsen*, der i 1853 blev Præst i Tødsø, fik Grundtvig en varm Tilhænger paa Mors. Frandsen samlede en stor Menighed om sig fra mange Sogne. Samlingsstedet blev i Annekskirken i Erslev. Det, man særlig samledes om i disse Aar, var den fælles Nydelse af Nadveren. Sommeren 1867 blev der holdt et stort 2 Dages Møde i Hyldigs Lade i Tødsø, hvor Præsterne Svejstrup og Laurberg samt Peter Larsen Skræppenborg og Vilh. Birkedal var til Stede som Ordførere. Allerede 3 Aar i Forvejen havde *A. Kr. Povlsen Dal* oprettet Galtrup Højskole. 1868 blev Pastor Frandsen Præst i Haraldsted paa Sjælland, og hans Efterfølger, Pastor *Bisted*, stillede sig ret uvenligt overfor den grundtvigske Bevægelse. Menighedskredsen i Erslev Kirke var nu bleven husvild. Præsten *Brask*, der efter Pastor *D. M. Roeds* Død var bleven ansat i Galtrup, var ogsaa meget uvenlig stemt, og *Rothe*, der var bleven ansat i Solbjerg, var ligeledes imod den grundtvigske Bevægelse. En Del af Menighedskredsen i Erslev løste nu Sognebaand til Pastor *Dalsgaard* — senere Præst i Ødum —, der i 1863—64 havde været Kapellan hos Roed i Galtrup og siden blev Kapellan i Redsted. Han fik Lov til at holde Altergang, men ikke til at prædike (hvad han dog senere fik Lov til), en Gang om Maaneden for sine Sognebaandslødere fra Galtrup og Ø. Jølby, men ikke for nogen fra de andre Sogne; thi fik Sognepræst Brask at høre, at nogen fra et andet Pastorat gik til Alters hos Dalsgaard i Ø. Jølby Kirke ved den maanedlige Altergang, saa klagede han. (Man kan læse udførligt om disse Ting i *Jens Damsgaards* Bog om Rasmus Lund S. 41 ff.; de Papirer, der findes i Galtrup Præstegaards Arkiv [Skrivelser fra og til Pastor Brask], indeholder ikke noget nyt udover, hvad Jens Damsgaard meddeler). Den kraftigste Bevæggrund til at danne en Valgmenighed og til at bygge egen Kirke var Trangen

til frit at kunne samles om Herrens Nadverbord, og Resultatet blev saa, at man købte en Gaard i Øster Jølby, som senere blev omdannet til Præstegaard, og paa hvis Grund Kirken skulde bygges. Murerarbejdet blev udført af Murer Laursen, der var gift med Christen Kolds Søster, Kirken blev bygget til at rumme 1000 Mennesker, og det har vist sig, at den ikke er for stor. Frimenighedskirken, der bærer Navnet *Ansgarskirken*, blev indviet den 17. December 1871 som Valgmenighedskirke, (1883 blev den Frimenighedskirke), er opført i Spidsbuestil og bestaar af Langhus med tresidet Korafslutning, Korsarme med krenelerede Gavle samt Taarn med Pyramidetag mod Vest. Kirken har Hvælvinger, der er hvidkalkede. Altertavlen (Ansgar døber et Barn) er malet af *C. Dalsgaard*. Den blaamalede Prædikestol, i Form som en Klokkeblomst, er lavet af *Anders Dissing*, den tidligere grundtvigske Rejsepræst. Døbefonten i Ansgarskirken er af Cement — ikke af Granit som meddelt i Trap. Udenom den ret imponerende røde Kirkebygning er den store Kirkegaard. Det er helt underligt at lægge Mærke til, at i det lille Øster Jølby Sogn findes en af vort Lands mindste Kirker og en af dets største.

— — —

Hvor det nye Øster Jølby nu ligger — langs Sognets Nordgrænse ved Landevejen, der fører fra Nykøbing til Vilsund — var i Begyndelsen af 1840'erne kun én Ejendom, nemlig Præstbrohus, hvis Bygninger ligger paa Ø. Jølby Grund, medens dens meste Jord hører til Galtrup Sogn. Endvidere laa der, nær Præstbrohus, et lille Hus, hvori der boede en Skrædder, men paa Nordsiden af Sogneskeldiget, omtrent bag Dyrlægens Have, altsaa i Galtrup Sogn. Midt i 1840'erne blev fra Gaarden „Balle“ i Ø. Jølby udskiftet en Lod, hvorpaa blev bygget en Gaard, den, som nu ejes af

Thorvald Vad og er beliggende østligt i det nye Ø. Jølby. I 1849 blev udskiftet en Lod fra „Nørregaard“, og paa denne Lod blev bygget en Gaard, der senere blev til Frimenighedens Præstegaard. Hvor Fabrikant D. M. Heide nu bor, i Sogneskellet mellem Ø. Jølby og Galtrup, laa i 1850'erne et lille Hus, hvori *Chr. Nielsen* i 1861 begyndte sin Friskole. Det første Hus, der blev bygget ud til Landevejen (den nuværende Bygade) er det, som ligger paa Hjørnet ved Vejen til Galtrup. Det beboes nu af *Josef Søndergaard* og blev opført i 1868. Det blev bygget til en Bager.

Galtrup Højskole tæt hinsides Sognegrænsen og senere *Ansgarskirken* og *det store Forsamlingshus* (paa Galtrup Sogns Grund) gjorde Stedet til en Samlingsplads. Hus byggedes ved Hus og i Løbet af faa Aartier voksede en hel By op i nært Naboskab til Højskole, Kirke, Forsamlingshus, Friskole og Præstegaard. Nu er Øster Jølby en helt moderne By med Læge, Dyr læge, Elektricitetsværk (anlagt 1913), Skole, Brugsforening, Købmandshandel, Maskinfabrik, Mølle, Andelsmejeri (oprettet 1882, indtil 1893 Fællesmejeri, ombygget 1913), Bageri, Sognebibliotek m. v. De mange Haver i Byen, f. Eks. Lægens, Dyr lægens, Frimenighedspræstegaardens og Plantningen paa Ansgarskirkegaarden, giver det nye Øster Jølby et hyggeligt og venligt Præg, ligesom de er et smukt Bevis paa, at der paa Mors udmærket kan trives Havebrug og fremelskes Læplantninger¹⁾.

Hvor det nye Øster Jølby ligger, har der i Oldtiden boet Mennesker, idet man gentagne Gange ved Byggeforetagender og under Havearbejde er stødt paa en vidtstrakt Brolægning, der hidrører fra Øens Oldtidsbebyggelse. Hin fjerne Tids Mennesker har fæstet

1) Jfr. C. B. V. Hansen: Træplantningens Historie i Thisted Amt siden Aar 1800 [1911]. 190. Oscar Bang: Havebrugets Historie paa Mors. 1928.

Bo ved en Vig af Limfjorden, men i de mange Aarhundreders Løb har Landet hævet sig, saa hvor der den Gang var en lavvandet Fjord, der er nu et Kær- og Engstrøg, hvorigennem en ganske lille Aa har sit bugtede Løb til den falder ud i Dragstrup Vig.

Meget har forandret sig. Fra at være et ganske ukendt Lilleputsogn er Øster Jølby det Sogn paa Mors, der er blevet mest kendt udover vort Land. Hovedparten af de Oplysninger, der er givet i ovenstaaende Fremstilling, hører dog til de mindre kendte Sider af dets Historie.

Galtrup Højskole, den $\frac{4}{5}$ 1929.

August F. Schmidt.

Spredte Træk om Forholdene i Karby Sogn.

Hovedsageligt for ca. 50 Aar siden.

Af Chr. Worm.

Naar jeg har bestemt mig til at nedskrive nogle Erindringer fra min Barndomstid i Halvfjerdserne, er det især, fordi det er mit Haab dermed muligt at redde fra Forglemelse Ting, som en kommende Slægt ikke har og ikke kan have Kundskab om, undtagen netop gennem Optegnelser af en, som selv har levet den Tid med. Jeg maa imidlertid bemærke, at Skildringerne helt igennem kun er støttet af min Hukommelse, som ganske vist endnu er udmærket; men der kan jo dog muligvis have sneget sig en eller anden Hukommelsesfejl ind, hvorfor jeg paa Forhaand beder Læserne om Overbærenhed.

Karby Skole var den Gang vel nærmest en Type paa en bedre vestjydsk Hovedskole med en, forholdsvis stor Lejlighed; Forstue med Teglstensgulv, Sovekammer med Bræddegulv, en Storstue med kulørte Fliser samt en tre-fire mindre Kamre og selvfølgelig Køkken, Spisekammer og Bryggers. Skolestuen var sammenbygget med Lejligheden med fælles Gang, Teglstegnsgulv og gamle Træborde med Bænke til 4 a 5 Elever ved hver; i Lokalet fandtes et Monstrum af en Kakkelovn, som i Reglen var mere tilbøjelig til at udvikle Røg end Varme; i min Faders Tid, da jeg begyndte at gaa i Skole, og han maatte holde Hjælpelærer, havde det været en yndet Sport at fylde en af de gammeldags svære Nøgler til Kister og lignende med Krudt, snige sig til at faa samme praktiseret ind i Ovnens og med Spænding afvente den uund-

gaaelige Katastrofe, naar Krudtet eksploderede; da dette endelig en Gang førte til, at den øverste Halvdel af Ovnen røg ud i Stuen og nær havde ramt nogle forholdsvis uskyldige Børn, gav Fader Ophavsmanden en saa grundig korporlig Afstraffelse, at denne Form for Sport fik et Dødsstød.

De Børn, som nu færdes i de lyse hyggelige Stuer, kan jo umuligt tænke sig Forholdene dengang; vi mødte om Sommeren barbenede eller i de saakaldte Fædløshoser, altsaa fodløse Strømper, om Vinteren i gode jernbeslagne Træsko, for de flestes vedkommende hvide Træsko med Kramper; det var kun Børn fra de mere velhavende Hjem, der stillede i Basartræsko, og slig en Luksus som Støvler og Sko var kun forbeholdt enkelte udvalgte; jeg, skønt Degnesøn, er næsten vis paa ikke at have haft et Par Sko før i 12 Aars Alderen, men vi fandt os godt tilrette med Forholdene som de var.

For at betegne den mægtige Forskel mellem da og nu er det vel nok at anføre, at i de 7 Aar, jeg gik i Skole, havde vi, siger og skriver, een Udflugt, men under meget beskedne Former, Børnene gik til Glomstrup Plantage en Sommereftermiddag og havde deres Mellemmad med, legede dernede og blev om Aftenen hentet hjem i et Par lange Stængervogne, denne Hjemkørsel var Udflugtens Hovedbegivenhed, thi den Gang fik man ikke overvættes mange Køreture; jeg var dog i den Retning heldigere stillet end de fleste, da jeg fik mangan en herlig Køretur om Sommeraftenerne med forskellige Gaardmænd, som hentede deres Arbejdere i Torp eller Ørndrup Kjær, især bevarer jeg i taknemmelig Erindring Mindet om gamle Anders Chr. paa Karby Mark, som foruden Køreturen gav mig mangan en 10 Øre for at underholde ham med Historier paa Turen. 10 Øre var en Kapital den Gang.

Den største Begivenhed i Skolen var det aarlige

Fastelavnsbal, som imidlertid ogsaa fejredes under andre jævnere Former end nu, det var jo smaat med Penge dengang, og Børnene fik ikke ret mange at rutte med; vi gav fra 10 Øre og op til 25 Øre pr. Barn, og for den indkomne Sum blev der saa købt Boller og Mjød, jeg tror ogsaa, Spillemanden lønnedes af den indkomne Sum. Naar Katten var ekspederet, vankede der en Omgang Boller og et Glas Mjød. Denne vigtige Handling, Uddelingen og Udskænkningen, foretoges af Fader, og det gik ordentligt og højtideligt til, 2 Børn ad Gangen vandrede op til Forhøjningen, og modtog med dyb Andagt den liflige Nydelse; jeg antager, der almindeligvis vankede fire Glas Mjød og fire Boller til hver i Løbet af Ballet, og det syntes vi var meget godt. Dansen gik ogsaa lystig, især støjende, desformedit at Størsteparten mødte i Træsko, hvad der ogsaa passede bedst til Gulvet, nogle af Pigerne var saa flotte at møde i Klodser, hvordan det var muligt at danse i disse overgaar min Forstand, men det gik ypperligt. Jeg var dengang som fremdeles en født Modstander af Dans, som jeg foragtede som en kunstig Adspredelse, der ikke passede sig for Drengene, men desværre, Flertallet bukkede under for Fristelsen, og jeg og nogle trofaste Tilhængere, omtrent alle fra Karby By, næsten en Slags Forvarsel om, at jeg ogsaa senere skulde finde mine bedste Støtter her, maatte jo saa se at faa Tiden til at gaa med andre Adspredelser, dels med at skumle over de andre, dels, hvis der var Sne, med at slaas med Snebolde og endelig passe omhyggelig paa, om der mulig skulde vise sig erotiske Tilbøjeligheder hos enkelte af Deltagerne. Senest Kl. 12 sluttede Ballet, og dermed var Aarets største Begivenhed gledet ind i Historiens Rige; endnu mindes jeg med Glæde de enkelte jævne Former, Børn da kunde more sig under.

Om Vinteren holdt Drengene fra Karby og Torp

vældige Slag med Snebolde, skønt jeg jo egentlig, ifølge Skolens Beliggenhed, nærmest hørte til de nordlige Torpdrenges Parti, var jeg dog saa lokalpatriotisk, at jeg stedse stod paa den karby'ske Side i Kampen, ikke saa meget som aktiv Deltager, men mere som Strateg og Taktiker, udvælgende de bedste Forsvarssteder, og i Reglen var vi de sejrende, hvad der dog ikke saa meget skyldtes særlig Kampdygtighed som det, at vi næsten altid var flest. Vi var dog altid lige gode Venner, saa snart Kampen var endt.

En af de Vintre, jeg gik i Skole, fik vi en uventet Fornøjelse, idet der indtraf et Tilfælde, jeg aldrig har hørt omtale siden; først faldt det ind med Højvande, saa Aaens Vand gik helt op i Bækgaardens Gaardsplads, dernæst faldt Vandet samtidig med saa stærk Frost, at endog Aaen tillagdes straks. Derved fremkom det Forhold, at vi kunde køre paa Kælke og Isflager helt oppe fra Aabredde mod Syd og helt op i Gaarden, en overmaade spændende og fornøjelig Sport, som det knob saa svært at holde op med, at vi ufravigeligt kom for sent, naar vi skulde ind efter Middagspausen; det mest yndede Befordringsmiddel var en Isflage, som vi brød op af den faste Is længere vest paa, men Efterspørgselen efter brugbare Flager blev snart saa stærk, at entreprenante Drengene lavede Forretning med at skaffe til de mere magelige og velhavende, som var i Stand til at honorere med Figner, et Stykke Kandis eller for særlige udvalgte Eksemplarer den svimlende Sum af 5 Øre, desværre varede Herligheden kun 14 Dage, saa kom der et væmmeligt Tøvejr og ryddede hele Stadsen; der var i det hele taget et udmærket Terrain til Vinterfornøjelser i de store overskyllede Fællestrækninger langs med Fjorden, hvor man kunde løbe paa Is helt omme fra Karby By og om til Madsbjerg, og i strenge Vintre, og det var der som oftest, havde man Fjorden, som let blev sikker, i alt Fald ud til Revlerne.

Mens jeg er ved Skoleerindringerne, vil jeg lige omtale, at jeg nok, saavidt jeg husker, gik i Skole til 7 forskellige Hjælpelærere, og af disse var der særlig to, jeg erindrer med Glæde og Taknemmelighed, Dahlsgaard, Forfatteren Marius Dahlsgaards Fader, takker jeg især for at have vakt min siden da aldrig svækkede historiske Interesse, og for den Omhu og Interesse, han nærede for at udvikle min medfødte Lyst til at fortælle, han var meget afholdt af Børnene, og mellem mine Forældre, særlig min Fader og ham, bestod der et varmt Venskab. Jeg tudbrølede, da han i 1876 rejste til Vester Flade, hvorfra han 1879 forflyttedes til Legind, hvor han jo var Lærer hele Resten af sin Funktionstid.

Den anden hed Brejnholt Jespersen, var fra Taa-
bel i Thy, hvor han fik Embede, da han rejste fra os, og ligesom Dahlsgaard forblev han ogsaa hele sit Liv i det samme Embede; han var meget dygtig, særlig i Dansk og Stil, og ham har jeg meget at takke for med Hensyn til Evnen til at kunne forme Tanker i læselig og ordentlig Stil; de andre husker jeg nok, men ingen af dem har haft nogen særlig Betydning for min Udvikling.

Vi havde, synes jeg, i min Barndom meget strengere Vintre end nu, tit Snedriver fra Skolen og helt op til Karby By saa høje som Huse, og mange Uger igennem laa Sneen. Ind under Jul kunde det være meget ubehageligt, den Gang købtes der ikke Mel i Butikkerne, Folk lod selv Rug og Hvede male og sigte i Møllen og bagte hjemme; de, som ingen stor Ovn havde, som f. Eks. os, lagde Dejgen hjemme og fik saa bagt Sigtebrød hos Bageren. Havde det saa, som jo ikke saa sjældent skete, staaet med mange Dages stille Vejr og Rimfrost, saa Møllerne ikke kunde gaa, og der endelig en otte Dages Tid før Jul kom Blæst, blev der Kapløb til Møllerne; traf det saa ind med en tre Døgn Sne-

storm, blev Stillingen prekær, det kunde jo slaa fejl, tænkte vi Børn da, at vi kunde faa det dyrebare Mel hjem til Julebagningen, og det spillede til Gavns en Rolle, for vi var ikke forvænte med Sigtebrød og Kager, det vankede dér simpelt hen ikke, undtagen til Jul og Paaske, og saadan, som det var i mit Hjem, tænker jeg, det var de fleste Steder, ogsaa i Gaardene.

Var saa endelig, tit under stort Besvær, Melet bjerget, oprandt den store Dag, da der skulde bages; der begyndtes tidligt; der var meget at bestille, der skulde bages saa mange Sigtebrød, at de kunde vare et godt Stykke op i Januar, dernæst Nødder, som helst skulde slaa til omtrent til Kyndelmisse, Kjørmes, som vi udtalte Ordet, saa Kovringer og Æggekager, endelig Smaakager, vi syntes, vi var med de villeste i den Henseende, da Moder altid bagte 3 Slags Smaakager, Sirupskager, hvide Peberkager og Sandkager, der betragtedes som den allerfineste Lækkerbidsken; der betaltes i indbyrdes Byttehandel med 10 Nødder pr. Kage og nødes under dyb Andagt, idet man omhyggeligt undgik at spilde en Krumme. Hvedebrød bagtes aldrig hjemme, jeg tror næsten, de saakaldte Æggekager i nogen Maade skulde erstatte Hvedebrød.

Saa oprandt da endelig Juleaftensdag, og i mit Hjem var Forløbet af Lillejuledag altid ens, Fader var alt for ægte konservativ til at fravige den en Gang vedtagne Orden, der spistes ikke Middagsmad, men Smørrebrød og varmt Øl samt iøvrigt Paalægsmellemmader, og det var vel Skik overalt og er vel hovedsageligt endnu. Naar Fader havde sovet Middagssøvn, den, han aldrig forsømte, gik han til Karby, og vi vidste nøjagtigt hvad efter, nemlig 1 Almanak, 1 Spil Kort og 1 Fl. Mjød, ingen af Delene var det os tilladt at røre, det blev gemt i Chatollet til Aften; naar der saa var sørget for Kærne og Faarene med et ekstra godt Foder, og nogle

Haandfulde Korn strøet ud til Fuglene, var det mørkt, og man kunde begynde at glæde sig til Juleaften. Først spiste vi Suppe og kogt Kød, og saa færdig med første Maaltid; saa blev der højtideligt aabnet for det ny Spil Kort og spillet om Nødder, Femkort, Halvtolv, Kør i By, Bank og Hypping, herunder vankede der Kaffe, en Nydelse, som ellers kun tilstededes om Søndagen. Saa kom Salmebøgerne frem, og en Mængde af de gode gamle Julesalmer blev sungne, Kl. godt 9 spistes der Nadver, Risengrød og kogt Torsk, det vilde overalt være bleven betragtet, som det ikke var Juleaften, hvis man ikke fik Torsk til Nadver, hos os kom den af os Børn med Længsel ventede Mjødflaske frem, Proppen taget op, og en saare alvorlig Udskænkning foretaget, det gik traditionsmæssigt til. Først drak Fader, saa Moder, derefter os efter Alder, og sidst Tjenestepigen, endnu mindes jeg den højtidelige Følelse, hvormed vi drak Mjøden, nu vidste vi til Gavns, at Julen var begyndt; endelig sang vi saa en Salme, saa gik vi i Seng. Folk sad ikke saa sent oppe den Gang som nu.

Julemorgen skulde man tidlig op for at blive færdig til Kirkegang; der spistes altid Torsk til Frokost, atter i Anledning af den store Højtidsdag et Glas Mjød til hver, saa i Kirke, det var en kold Omgang, sommetider i en 7 Graders Frost og derover, ingen Varme i Kirken, og vældig længe varede en saadan Juledagsgudstjeneste, gamle Provst Bøethe holdt lange Prædikener, og saa var der jo den store Skare af Højtids-ofrende; det var spændende for os Børn, efter Hjemkomsten fra Kirken, at faa Lov til at hjælpe ved Tællingen af Ofret, det var jo en vigtig Del af Degnens meget beskedne Pengeløn. De kontante Beløb, de forskellige Ofringer indbragte, blev vel ikke store Beløb maalt med Nutidens Maalestok; thi det var kun faa, der ofrede en Daler eller tre Mark, mange 1 Mark og en

Del 8 Skilling, i de gamle Penges Tid. Da vi fik de ny Penge, blev det jo saa nok henholdsvis 2 Kr., 1 Kr., 50 Øre og 25 Øre, men der var jo en Del mere Forslag i Pengene den Gang, der blev jo ikke købt tilnærmelsesvis saa meget i Butikkerne som nu, og Skatterne var kun et Minimum mod Nutidens. Juledag var det vist almindeligt at tilbringe hjemme, Folk havde Respekt for Dagens Højtid, den maatte ikke bruges til Gilder og Lystighed. Men derefter tog saa Julegilder og Besøg fat, jeg kan dog ikke erindre, at vi hjemme havde noget i Retning af Julegilder, de var vist ikke saa helt almindelige den Gang; det var Bryllups-, Begravelses- og Barselgilder, der særlig var store, men Folk kom naturligvis sammen, vel mest under Former som hjemme, at der en Aften kom en tre, fire Mænd med deres Koner, Mændene spillede Kort, meget lavt, Mis, Scherwinsel og enkelte Whist, som regnedes for det allerfineste Spil, som kun faa Udvalgte dyrkede. Under Spillet nødes der saa et Par Thevandsknægte, The med Brændevin, mens Konerne strikkede og snakkede samt drak Kaffe, alt meget jævnt og tarveligt.

Børnene kom jo ogsaa sammen om Julen, men kun de, som fra Skolen var gode Venner og Kammerater, samt Slægtens Børn rundt om fra Sognet, disse Sammenkomster begyndte gerne Kl. 3 a 4; naar Børnene var samlet drak de Kaffe, og de næste Par Timer gik med at snakke og lidt Tilløb til Leg, men det blev ikke til noget videre før efter Mellemmaden; denne nødes i Reglen ved 6-Tiden, og en ufravigelig Ret ved denne var henkogt Kød i en Slags sød Sauce samt ellers Mellemmad. Saa begyndte for Alvor Legen, mest bestaaende af Sanglege, der kunde vi Undermaalere i Dans dog nogenlunde være med; ogsaa legedes der Pantelege samt almindelig Runddans, men det undgik jeg saavidt muligt, der var jo næsten altid et Par ligesindede,

som man kunde spille Kort med. Naar vi var i Futtrup til Gilde, listede Mads og jeg os ud i Karlekammeret, hvor vi spillede to Mands Kør i By med Smaakort, de andre Kort havde de nemlig gemt, men vi klarede os herligt med Smaakortene. I Reglen sluttedes der Kl. 10, da Forældrene den Gang ikke holdt af, at Børnene var ude ret sent. Det var ikke flotte Forhold den Gang, de fleste Steder, man kom, var der Teglstensgulv i Stuerne, i mindre Ejendomme stampet Lergulv, men man var jo ikke bedre vant, og saa havde det jo den Fordel, at det ikke gjorde saa nøje, om man slæbte Sne og Jord ind. Belysningen var heller ikke overdaadig, nemlig Tællelys; jeg tror nok, vi var blandt de første, som fik Lampe, og det maa have været sidst i Halvfjerdserne.

Jeg husker tydeligt, med hvilken Spænding vi iagttog Ophængningen og Tændingen af det Vidunder, denne første Lampe i vore Øjne var, og saa var det kun en gemen 6 Liniers Hængelampe med Skærm, men stolte var vi og glemte ikke at fortælle Kammeraterne, hvilken Leg det nu var at lære sine Lektier, saadan en Belysning vi nu havde; jeg tror nok denne første Lampe kostede den da ret høje Pris af 3 Kr. Vi var ogsaa blandt de første, der brugte Petroleumskoger, en beskeden Fyr med een Væge og af Blik, men det var jo alligevel et Fremskridt,

Nytaarsaften var meget spændende; foruden den mere almindelige Morskab at slaa Potter paa Døren, liste sig ind og negle Sengetøjet af en eller anden Seng og lignende, var der ikke saa faa, der gik omkring og skød Nytaar ind, det var med de gammeldags Forladere, og de gav et vældigt Skrald, vi Børn vidste jo meget godt, at der vankede en Del Salutter i Aftenens Løb, men ikke desto mindre var vi forfærdelig spændt paa at høre Skraldet, saa skulde man jo ud og prøve

at fange Skytten; lykkedes det, skulde han ind og have en Snaps og en Kage, og de fleste gjorde sig ikke særlige Anstrengelser for at undgaa Tilfangetagelsen; iøvrigt fejredes Nytaarsaften paa lignende Maade som Juleaften, dog uden Suppe, Steg i Stedet for, men ellers med Kortspil om Nødder og Afsyngelse af Salmer, passende for Aarsskiftet, mærkværdigt nok erindrer jeg ikke, der nogensinde skete Ulykker ved Nytaarsskydningen, og det var dog vist nok næsten udelukkende gamle Bøsser, der brugtes. Helligtrekongers Aften holdtes ogsaa i Ære som Festaften med varm Aftensmad, og med den særlige Interesse, som knyttede sig til Helligtrekongerslyset; dette var et meget tykt Talglys med tre mindre Lys, som gik op fra Hovedstammen og skulde symbolisere de hellige tre Konger; en Mængde Steder kom man ved Støbningen en Smule Krudt i Talgen, og det var saa med spændt Forventning, man ventede paa Knaldet, naar Lyset var brændt ned til Krudtet.

Med Helligtrekongersdag var Julen Slut, og Dagligdagene kom; men i mange Dage havde Børnene Stof til Samtale om, hvordan Julen var gaaet, hvor mange Steder man havde været i Besøg, hvad man havde moret sig med, hvem der havde vundet flest Nødder og lignende vigtige Ting for Børn. Juletræ kendtes ikke den Gang, saa de nuværende Juletræsfester fandtes selvfølgelig ikke, men jeg tænker, at den Tids Børn morede sig lige saa godt, maaske endda bedre end Nutidens; thi Fordringerne var ikke saa store, og det var lettere at stille Børnene tilfreds med lidt.

Sommeren gav Arbejde nok; der var jo ikke den Gang de tekniske Hjælpemidler som nu, og f. Eks. Arbejdet i Roemarken var man fri for, da der slet ikke dyrkedes Roer. Der var derimod meget mere Arbejde i Tørvemosen end nu, og det var ikke 8 Timers Arbejdsdag, der da gjaldt; nej, fra Kl. 6 Morgen til Sol-

nedgang, og det for en Dagløn af 1 Kr. Vore Samtidige kunde have godt af at mindes de Tider; kanske dog en eller anden fornuftig Mand kunde indse, at de har saare liden Grund til Hysten med den Arbejdstid og den Arbejdsløn, de nu har; og hvad der er det mest afgørende, der var langt fra saa mange under offentlig Forsørgelse som nu. Folk satte en Ære i til det yderste at kunne klare sig ved egen Hjælp, og vel var Forholdene smaa og fattige for Smaakaarsfolk, men dog er det et aabent Spørgsmaal, om ikke Udseendet og Sundhedstilstanden var mindst lige saa god den Gang som nu. Den kontante Dagløn var ganske vist lille, men Fornødenhederne var derefter. Smaafolk købte den Gang kun lidt i Butikerne, kun det allernødvendigste, Sæbe, Soda, Salt og lignende. Kaffe vankede der intet af og langt mindre Chokolade og lignende Delikatesser, men der var den Gang, som heldigvis endnu i hele Karby Sogn, et godt Forhold mellem store og smaa, ogsaa hvad det økonomiske angik. Fra Gaardene vankede der Gryn, Uld, Mælk, Kød og Flæsk, naar der slagtedes; desaaarsag var Smaafolks Kost god og nærende.

Jeg er næsten ogsaa aldeles vis paa, at Karby var det første Sogn, hvor der indførtes en frivillig Juleuddeling af forskellige Fødevarer. Det var bl. a. den ældre Poulsen, Ørndrup, Fader og forskellige Gaardmænd, som fattede og udførte Planen, der opfordrede dem, som havde Evne og Vilje, til at give enten Naturalier eller Penge til at møde med Gaverne en af Dagene før Jul; og der kom Rug- og Sigtebrød, Flæsk, Gryn, Lys, som da af et Udvalg uddeltes til de mest fattige i Sognet. For de indkomne Penge købtes vist i Reglen Brød. Jeg husker tydeligt, at det første Aar, Uddelingen fandt Sted, kom der fra Ørndrup 10 store Rugbrød, 10 Sigtebrød, 1 Sæk pillede Byggryn, et meget stort

Kar fuldt af Flæsk og røget Faarekød og et halvt Lispund Lys. Gamle Poulsen var en god Mand for Smaafolk, og faa i dette Sogn er bleven fulgt til Graven af flere Smaakaarsfolk end han. Denne Uddeling var til megen Glæde og Opmuntring for de fattige og fortsattes i en meget lang Aarrække. De senere Aar var det Bestyrelsen for Den fri Fattigkasse, som forestod Uddelingen. Den Gang ordnedes det paa den Maade, at Smaakaarsfamilier fik anvist en Gaard, hvor de bestemte Dage i Ugen gratis hentede Mælk. Ogsaa i Nutiden har denne Godhed over for de smaat stillede givet sig et smukt Udslag, særlig under de kødknappe og dyre Krigsaar, da der i en Vinter før Jul i Løbet af faa Dage indsamledes saa stort et Pengebeløb, at der kunde indkøbes to Kreaturer, hvis Kød uddeltes til Smaafolk. Den Juleaften var der ingen Smaafolk i Karby Sogn, der manglede Kød til Juleaftenssuppen.

Det er med dyb Tilfredshed jeg endnu tror at turde udtale, at i faa Sogne er den Dag i Dag Forholdet bedre end i Karby Sogn, og det taler i lige høj Grad til Ære for baade den bedre, ligesaavel som den mindre godt stillede Befolkning.

Nu vil jeg saa atter fortælle lidt om Sommervirk-somheden. Der avledes den Gang en Del Raps, som gav en hel Del Arbejde, da Rapsen var vanskelig at have med at gøre; den blev vistnok altid tærsket straks efter Bjergningen, og under heldige Forhold gav den en god Indtægt. Jeg har f. Eks. ofte hørt afdøde Forpagter L. Sørensen, Karby Præstegaard, fortælle, at baade han og flere andre kunde takke Rapsen for, at de kom nogenlunde over det uhyggelige Aar 1868, da der ikke faldt en Draabe Regn fra først i Maj til hen i September, saa Foraarskornet mislykkedes totalt. Der blev dog et ualmindelig smukt og godt Efteraar med meget rigelig Græsning. Kreaturerne gik ude omtrent til Jul, saa det gik ikke helt galt.

Naar det blev Høst, blev der Liv paa Markerne. Arbejdet gik med Liv og Lyst fra tidlig Morgen til sildig Aften; det faldt ingen ind, at der skulde holdes op nøjagtigt paa Klokkeslet. Var det en vanskelig Høst, hvor det kneb med at faa Kornet bjerget, var der intet til Hinder for at vedblive med Hjemkørslen til langt ud paa Natten, og Tjenestefolk og andre Høstarbejdere vilde den Gang have betragtet det som en stor Skam, om noget af Kornet skulde ødes, fordi de nægtede at arbejde over Tiden. I Høsttiden levedes der en Kende kraftigere end ellers til dagligdags; først en god, solid Davre med to Retter: Opstuvede Kartofler med enten Tørfisk eller saltet og røget Kød, og Byggrynsgrød med Mælk, saa Formiddagsmellemmader med Gammeløl, Middagsmad, en lille Middagsøvn, Mellemmad Kl. 5, og efter Hjemkomsten om Aftenen Nadver, lig Davre-maaltidet.

Der bryggedes den Gang, og ogsaa langt længere frem i Tiden, vistnok omtrent i alle Gaarde, en Tønde ekstra godt Øl, vistnok omkring Jul, og dette Øl lagredes saa til Høsten; det blev vistnok de fleste Steder stukket an den Dag, Rughøsten begyndte, og Folkene havde i Reglen en Dunk med Gammeløl, som det kaldtes, med i Marken. Efter Hjemkomsten om Aftenen vankede der ogsaa rigeligt med Gammeløl. Man sov godt og fast oven paa en saadan Nydelse, hvad der var rimeligt, da det selvfølgelig maatte blive en kraftig Drik efter den lange Lagring. Fik man saa ekstra en Pind i, det vil sige en Snaps Brændevin, blev Virkningen desto bedre. Det var unægtelig en styrkende og godt slukkende Drik. Der var jo Forskel paa Kvaliteten. Enkelte Gaarde var ligefrem berømte for deres Gammeløl, især Sindbjerggaard, og her i Sognet bl. a. Henrik Kudsk i Karby og gamle Markvor Christensen i Torp. Nu er ogsaa Gammeløllet „*en saga blott*“, og

de Unge maa nøjes med vi Ældres Fortællinger derom. Bajersk Øl var uhyre sjældent den Gang, i alt Fald ude paa Landet. Jeg kan ganske tydeligt huske, at i 1878, da der var den største og bedst bjergede Afgrøde, nogen dalevende kunde huske, vilde Fader spendere tre Bajere til vor Opskiver, en til sig selv, en til vor Høstmand, det maa have været gamle Ulrik i Torp, og en til Deling til vi andre fem. Jeg blev betroet det Æreshverv at hente Øllet hos Købmand Karl Hansen med skrap Paalæg om endelig at være forsigtig, hvad jeg ogsaa var, og kom lykkelig hjem med den sjeldne Drik, der blev nydt under forventningsfuld Undren. Men baade Fader og Ulrik var rørende enig om, at vort gode Gammeløl med en Pind i, var langt at foretrække for det her nymoderne Stads.

Naar endelig Kornet var bjerget, holdtes der Høstgilde, Opskiver, som det kaldtes, og det var forholdsvis store Gilder, thi der var jo alle med, som havde haft Tilknytning til Gaarden i Høsttiden: Mand, Kone og tit de hjemmeværende Børn, saa der med Gaardens Folk paa de jævnt store Gaarde kunde samles over en Snes Mennesker. Der blev spist Steg og andre gode Sager med Snapse til og i Aftenens Løb Gammeløl med en Pind i og Kaffepunscher. Der blev altid en fornøjelig Stemning, og mange af de herlige Husmænd, som nu er borte, var nogle morsomme Svende til at fortælle; de ejede det tørre jyske Lune og var ypperlige Fortællere. Al Standsforskel var saa dejlig ophævet ved disse hyggelige Gilder.

Da jeg nu er ved Gilderne, vil jeg fortælle lidt om disse. Der holdtes, tror jeg, større Barselgilder den Gang end nu; f. Eks. kan jeg huske, at da min yngste Søster var i Kirke, havde vi mange fremmede, Slægtningene i Sognet og andre gode Venner. Traktementet var til Middagen Sød Suppe og Steg, saa om Efter-

middagen Kaffe, varm Aftensmad om Aftenen, Kaffe til Konerne og Thevandspunscher til Mændene, som for-drev Tiden ved lavt Kortspil.

Begravelsesgilderne var ogsaa tit store, hele Følget skulde hjem at spise, saa sligt et Gilde varede mindst til Midnat og tit derover, der blev jo ogsaa drukket en god Del Kaffe- og Thevandspuncher, og det indtraf jo nok enkelte Gange, at en Del af Følget havde smagt lidt rigeligt paa Varerne, før de kom til Kirken. Ved en Begravelse var bl. a. en ældre Mand, Uhrmager Dyhr, til Stede, han var en pæn Mand, som ikke var paavirket af Spiritus, det var derimod en Gaardmand, som morede sig med at sætte en Kæp ind mellem Dyhrs Ben, idet han sagde: „Her om med Dyret!“. Men det gik anderledes, Dyhr traadte til Side, og Gaardmanden gik paa Næsen i Graven. Ved en anden Begravelse faldt ogsaa en Mand i Graven, han var en stor, høj Mand, og da Følget med stort Besvær havde bjerget ham op, og en sagde, hvordan kunde du dog komme saadan af Sted, svarede han: „Jo de var de smo Mog ved æ Grav, a skrei i kold i“. Ved en tredie Begravelse var Følget ogsaa godt tilpas, en af Deltagerne stejlede omkuld ved Graven, men det var en Mand, som aldrig tabte Kon-tenancen, han udbrod øjeblikkelig: „A bløv saa bevæ- get ved a tænk paa, te de var sidst Gaang a fulgt mi gammel gui Ven, at a et ku lae vær at knæl nier ved hans Grav“. Saadan har der været mange lignende Smaatræk, som vidner om, at der ved Begravelserne absolut ikke fandt ubetinget Afholdenhed Sted.

Som Barn mindes jeg ikke at have deltaget i mere end et større Bryllup, men saaledes som det forløb var nok i Almindelighed Skikken ved alle større Brylluper. Det var i Futtrup i Torp, og Brudeparret var afdøde Fru Mejeribestyrelse Krügers Forældre. Den Gang brugtes det jo at give Sending til Bryllupperne fra de Ste-

der, hvorfra der var indbudt Gæster; det bestod af forskellige Slags Fødevarer, Æg, Fløde, Smør og vistnok i overvejende Grad af Fjerkræ, alt leveret saa betids, at der kunne skønnes over, hvor meget der skulde bruges af Gaardens egne Produkter. Selve Bryllupsdagen, altid en Tirsdag eller en Fredag, mødte de indbudne Gæster i Bryllupsgaarden Kl. 11 og spiste en solid Frokost med passende Snpase til de mandlige Deltagere og bagefter Kaffe til hele Selskabet, ved Tretiden kørtes der saa til Kirken, ca. 20 Vogne, og efter Vielsen samledes Gæsterne i Hjemmet, hvor vi vistnok allerførst fik en Kage og et Glas Vin. Det var gl. fransk Vin og Kirsebærvin, der brugtes den Gang, og lidt efter bænkedes man saa til Hovedmaaltidet, som trak længe ud; thi det var ikke Smaating, der bødes paa, Suppe, tre, fire Slags Steg, Budding og Kage, ikke Kransekage, nærmest Rismels- og Søsterkage, jeg tror nok, der skænkedes Vin til Kagen, og sikkert Snpase til Stegen, dog kun til Mændene, jeg kan ikke erindre, at der blev holdt Taler ved Bordet, men jeg sad heller ikke ved Hovedbordet, hvor Brudeparret, deres Forældre, Søskende, Præst og Degn havde Sæde, saa der kan godt være talt af Præsten, jeg tror ikke Fader har holdt nogen egentlig Tale, han var ikke særlig Taler, men havde mere sin Styrke i det skriftlige. Saa dansedes der, og de ældre Mænd spillede Kort, Natten igennem vankede der Punch, og Kaffe til Kvinderne, Kl. 5 spistes der en solid Frokost, og saa antager jeg, at de fleste tog hjem, men der var jo ogsaa Andendagsgilde for de nærmeste Slægtninge, Opvarterne og hvem der ellers havde hjulpet til ved Brylluppet. Saadan omtrent formede de fleste større Bryllupper sig den Gang, nu danses der vist sjældent ved Bryllupperne, og de fleste slutter ogsaa længe før, ved Totiden senest; Snpasene er forsvundne, og gl. Vin og Kirsebærvin etstattet med Portvin,

hvis der i det hele taget skænkes Vin; derimod er det givet, at der holdes langt flere Taler nu end i den Tid, der er jo mange flere almindelige Mennesker nu, der vover sig frem, den Gang var det i Almindelighed kun Præst og Degn.

Jeg erindrer fra nævnte Bryllup et lille Sammenstød, jeg havde med Nykøbings ærede Borgmester, Hr. N. Ovesen ¹⁾, naar han nu læser derom, kan han maaske ogsaa mindes det. Moster Ane i Futtrup havde, klog og myndig som hun var, ordnet, hvem vi skulde ofre med, et meget vigtigt Spørgsmaal, og jeg var blevet tildelt en meget pæn ung Pige, en Kvistgaard fra Ø. Jølby, men hvad sker, lige som vi skulde stige til Vogns, kom Niels Ovesen, som jo var lidt ældre end jeg, og snuppede min Dame, han overlod mig ganske vist sin, ogsaa en Pige fra Nørreherred, men lidt halt, saa jeg syntes, jeg blev skammelig forurettet, men der hjalp ingen kære Moder, jeg maatte finde mig i Byttet. Jeg fik dog nogen Oprejsning hen paa Natten, da jeg nemlig var saa heldig at mule den sejrige Konkurrent i Kortspil. Det var Niels Degn, nu i Nykøbing, der bistod mig, nemlig med at faa Ovesen med til Spillet; jeg antager, det var en gammeldags Mis.

Med Hensyn til Klædedragten er der jo sket store Forandringer. Den ældre Form for Mandfolkedragten, Knæbenklæder, Vest med blanke Knapper og Tophue, var dog gaaet af Brug allerede i min Barndom. Der var en Mand tilbage, gamle Jens Leth, som brugte denne Dragt; det er den eneste, jeg kan mindes. Baade han og hans Kone var gammeldags, trohjertede Mennesker. Deres Nabo, en Gaardmand, havde et Par Sønner, som blev Lærere. Da en af dem, under et Ferieophold, var omme og hilse paa de gamle og efter en

1) Artiklen er skrevet i Februar 1928. Sagfører Ovesens Funktionstid som Borgmester i Nykøbing udløb til 1. April s. A.

længere, lun Passiar beredte sig til at gaa, udbrod den gamle Kone: „No er a da vel kommen gal afsted, a haar jo saa Di, a skuld val ha saa han“. Vedkommende Seminarist var vist ret godt tilfreds med at blive tiltalt med „Du“, men de gamle syntes jo, en vordende Lærer var en meget fornem Person. Klædedragten bestod for det mandlige Køns Vedkommende overvejende af hjemmegjort Vadmel. De større Gaardmænd havde dog vist altid et Sæt fint blaåt eller sort Dyffelstøj til Højtidsbrug. Overfrakke var der vist ingen, der brugte, derimod nok en Vadmelskappe i koldt Vejr; men de allerfleste brugte Lædertrøjer indenfor Vesten, og en saadan kunde ingen Storm trænge igennem, saa Overtøj behøvedes ikke.

Kvindedragterne er jeg ikke kompetent til at udtale mig om; jeg kan dog dunkelt erindre Brugen af Krinoliner. Det var et frygteligt Monstrum at hænge paa en Kvinde. Saa foretrækker jeg dog Nutidens Kvindeklædninger, naar der holdes nogen Maade med Kortsikkert-heden. Den Gang var det jo heller ikke saa let at forsyne sig hver Dag med saadanne Ting som Manufakturvarer. Jeg tror bestemt ikke vore daværende Købmænd, Jørgensen og Baadsgaard, førte Manufakturvarer; det skulde da være Tvist.

Den første egentlige Manufakturhandler i Karby var den endnu levende Carl Hansen, som etablerede sig, vistnok 1877. Før hans Tid skulde Folk til Nykøbing efter den Slags Ting, og en Bytur var den Gang en Del mere omstændelig end nu til Dags. Vi havde gaaende Post til Nykøbing, vistnok hveranden Dag, og et Slags Brevsamlingssted hos Smed N. Chr. Svenning-sen; men Folk skulde selv besørge Afhentningen af Postsager og selv sørge for at faa deres Breve besørget. Jeg kan huske, at Købmændene med deres egne private, gaaende Bude besørgede deres Korrespondance

og Pengesendelser ekspederet til Nykøbing. Et Slags Posthus og en Postekspedient fik vi 1877. Efter at have været installeret forskellige Steder, byggede nogle af Egnens og Byens Mænd det nuværende Posthus først i Halvfemserne, og dette er senere blevet købt af Postvæsenet.

Postforbindelsen mellem Karby og Nykøbing besørgedes af en Deligence; men denne benyttedes meget lidt af Befolkningen, som derimod benyttede de private Postkørere. I Halvfjerdserne havde vi kun en, afdøde Thomas Gadegaard, Nees, som Tirsdag, Torsdag og Lørdag kørte i aaben Vogn. Det var en stram Tur om Vinteren, ca. 6 Timer paa Vejen, dog gik der nok en halv Times Tid med at bede i Vils Kro.

Det var et stort Fremskridt, da der begyndte at køre lukkede Postvogne, skønt det ogsaa kunde være ubehageligt nok i en saadan, naar der sommetider var en Snes Passagerer i en Vogn, som normalt var beregnet til 12 Personer. Turen kostede 1 Kr. 25 Øre Tur og Retur, og det var der ikke saa faa, som syntes var en rigelig Betaling. Hvad mon Nutidens Mennesker vilde synes om en saadan Befordring, de, som nu gør Turen til Nykøbing i Rutebil paa en Time?

Der var jo i hin Tid slet ikke noget af Nutidens Foreningsliv paa Landet og heller ingen Pladser at samles i til større Møder. Hvidbjerg Forsamlingshus er bygget sidst i Halvfjerdserne, og det var jo et stort Fremskridt for Egnen at faa et saadant, efter Tidens Forhold betydeligt Samlingssted. Deroppe holdtes i en Aarrække alle større Møder, da Karby Afholdshjem først byggedes 1892. Efter den Tid holdtes og holdes jo nu der de Møder, som særlig har Interesse for Karby Sogn.

Den politiske Interesse var i Halvfjerdserne ikke særlig stor ude i Sognene, dog betydelig større i Morsø-

kredsen end i mange andre Kredse. Det første Indtryk af Politik fik jeg i 1876 som 10 Aars Dreng, da der holdtes Vælgermøde i Skolen. Kandidaterne var Venstremanden Chr. Nielsen af Ø. Jølby og Højremanden Søren Bach, Storup, senere Vils. Jeg var naturligvis alt for ung til at kunne danne mig noget Begreb om Talerne; men Fader var en af sjette Frederiks mest trofaste Beundrere og derfor ægte konservativ, og han udtalte sig meget skarpt mod Venstre og dets Kandidat. Jeg erindrer tydeligt, at jeg hin Aprildag i 1876 fik Lov til at være oppe, indtil Fader kom fra Valg, hvilket skete ved 9-Tiden om Aftenen, og jeg var næsten lige saa ærgerlig over Resultatet som Fader.

Karby Sogn var den Gang stærkt højresindet. Da der i 1878 samledes Underskrifter paa en Tillidsadresse til Estrup, fik den ca. 90 Underskrifter i Sognet. Det var med det daværende Vælgertal en meget stor Tilslutning, naar man husker, at Valgretsaldere da var 30 Aar, og der desuden fordredes egen Dug og Disk for at være Vælger, og det forstaas let, at Sognet var et af Højres bedste. Ved et Sogneraadvalg samme Aar, foretaget af den almindelige Vælgerklasse, samlede Højres Liste omtrent 150 Stemmer. Naar i Nutiden Karby Sogn, især Karby By, atter med Rette regnes for Konservatismens bedste Sogn i Kredsen, er det den gamle Linie, der fortsættes, og det glæder i høj Grad dem, der som jeg, altid har fulgt Konservatismens Fane.

Jeg vil nu skrive lidt om Karby Bys daværende Udseende, thi der er jo bygget en Mængde siden da, og jeg synes, det kan være helt interessant for de unge at høre lidt om det rigtige gamle Karby.

Nord for Aaen begynder jeg ved Byskellet mod Torp. Hvor Vejen skilles mod Nord til Ørndrup og mod Øst gennem Torp laa et gammelt jordløst Hus, nu nedrevet, og lige vest for Vejen et Hus med Jord.

vel til en Ko eller saa. Her boede i mange Aar gamle Poulsens højtbetroede Avlskarl, Karl Nielsen, hvis med os to ældste Søskende jævnaldrende Børn var vore bedste Barndomslegekammerater; dette Hus er ogsaa nedrevet. Skraas overfor, paa østre Side af Vejen, laa et gammelt langt Hus med tre Lejligheder. Her boede i min Barndom, fra Vest til Øst, en gammel Kone, som jeg aldrig har hørt andet Navn til end Mytte; om hun virkelig hed saadan, eller det var en forvrænget Udtale, ved jeg ikke. Det var en rigtig gammel, skikkelig, enfoldig Kone, som alle holdt af. Dette var derimod langt fra Tilfældet med Beboerne af den midterste Lejlighed, der bestod af to smaa Stuer, adskilt ved en Gang. I den østre Stue boede en Kone, som altid kaldtes med det mærkelige Navn Inger Proes; hun havde været gift med en Mand, som kaldtes Anders Kjesten. Hvorfor de var blevet begavet med disse mærkelige Tilnavne, har jeg aldrig kunnet faa opspurgt. Denne her Inger var langt fra afholdende, og det gjorde ikke Sagen bedre, at en Mand, som kaldtes Hans Grøn og havde været gift med en Kone, som kaldtes Sidsel Tonni, fra hvem han var rendt væk, boede i den vestre Stue; han var nemlig en meget stor Elsker af den fattige Mands Snaps, og det hørte til vi Børns store Morskab, naar Hans kom fra Karby, i Reglen godt bedugget, i passende Afstand følge efter ham, og, naar han var kommen ind, liste os hen og kige ind af Vinduerne, hvor vi da var vis paa at se Hans og Inger pokulere sammen, tit under megen Larm og Skænden, fordi den ene var bange for, den anden skulde faa mere end sin lovlige Part af Snapsen. Hans havde tit en Fisk, en saakaldt Skaaed, hængende ude paa Muren, og blev Børnene for kaade, var han tit efter dem med denne frygtelige, piggede Fisk i Haanden; og det var ingen rar en at faa en Lussing af; det undgik jeg, da Hans og jeg var

fine Venner. Det vedblev vi at være, til han i en meget høj Alder døde paa Asylet i Hvidbjerg; jeg drillede ham nemlig aldrig. Han var egentlig ret godt begavet og meget læselysten. Efter at jeg var bleven Købmand i Karby, forsynede jeg ham med Litteratur samt med gamle Piber, som han drev en betydelig Byttheandel med. I den østligste Lejlighed boede en gammel Tømmer, Anders Bertelsen, som stammede fra Aas i Thy, hvor hans Fader, Bertel Bundgaard, var en kendt Original, som bl. a. en Gang forlystede sig med at køre i Kane til Thisted St. Hansdag; unægtelig en underlig Dag at vælge til Kanekørsel.

Derefter kom saa en Ejendom, som i ældre Tider havde været større, og da kaldtes Kibsgaard; nu er der to Ejendomme paa samme Jord. Saa kom Skolen, en Gaard og ved Aaen Bækgaarden, som den Gang ejedes og beboedes af Sognefoged A. Niensens Enke; en senere Ejer af Gaarden har købt Nabogaarden til Skolen og lagt Bækgaardens Jorder dertil, saa denne nu kun er Beboelseshus med Have. Fra Aaen og op til Landevejen laa følgende Huse, et gammelt sammenbygget Hus med to Lejligheder paa venstre Side af Vejen, et Hus med Jord til et Par Køer, samme Side, begge ligger endnu paa samme Plads, lige overfor sidstnævnte, et Hus, hvor der boede en Farver — dette er nedbrændt og ikke senere opbygget — saa kom et gammelt Hus, øst for Vejen, et do. vest for og dernæst Hospitalet, som er opført i Provst Obels Tid, og vistnok skylder ham og en tidligere Provst Brøckner sin Oprindelse. Nu anvendes det hovedsageligt som Alderdomshjem og er beboet af pæne, skikkelige Mennesker; men i min Barndom var det anderledes, da var der nogle aparte Kvinder der, en Helvig Rust, vældig Skraaerske og brændevinsdrikkende, en Else Frøkjær, en Palter Ane og Lige-mand, som fejrede sande Orgier med Landevejens fa-

rende Folk. Saa laa der vest for Vejen et lille Hus, som i mange Aar beboedes af Søren Hus, nu er det nedrevet, saa kom der et gammelt Hus med Smedie, som i mange Aar ejedes og beboedes af Sogneraadsformand Chr. Nielsens Fader; denne var en gammel Hædersmand, Veteran fra Treaarskrigen, national og kongeligsindet til sin inderste Hjerterod, som Smed dygtig og paalidelig; i hin Tid var Daglønneren for en Smed, naar han var til Stævnearbejde, 3 Mark = 1 Krone og Kosten, og det var nok det meste Arbejde, Smedene den Gang havde, ikke saa synderligt meget hjemme i Smedien. Det er jo næsten ubegribeligt, at det kunde lade sig gøre at føde og klæde en Familie med den Fortjeneste, og vore Smedefamilier her i Sognet var pæne Folk og deres Børn velklædte efter den Tids Maalestok. Nu kan jo enhver, som kender Karby, se, hvor mange ny Huse, der er opført paa det Stykke Vej; der bor nu baade Bager, Murer, Sadelmager, Skomager og der findes flere andre Privatejendomme.

Ud mod Torvet laa paa Vestsiden, Nabo til Smedien, det Hus, som ligger der endnu, bygget i 1863 af en Fotograf Anton Nielsen, som bl. a. havde en Datter, gift med Poul A. Ladefoged, Torp, og endnu levende; dette Hus er et af Byens ældste og har altid været anvendt som Forretningsejendom, der har boet Skomager, Maler og Snedker deri; og i 1878 købtes det af afdøde L. Gade, som begyndte en blandet Forretning deri, som han drev til 1898, da han solgte Ejendommen og Forretningen til den, som nedskriver disse Erindringer. Syd for dette Hus, kun adskilt ved en Smule Have, ligger og laa Byens ældste Købmandshandel, den anseelige Bygning er bygget 1867 af Købmand Iversen efter at den ældste Butik, som havde til Huse i et gammelt Stuehus af en Gaard, var nedbrændt; ovennævnte Bygning regnes endnu som en af

Karby's anseligste, og der har stadig været drevet Forretning i samme. Hele det store Grundstykke, som gik hen til Vejen, der fører til Stranden, hørte dertil, og der var den Gang, i Halvfjerdserne, en meget stor Tømmerplads, som afgav en dejlig Legeplads for os Børn, som fandt ypperlige Skjulesteder mellem Tømmerstablerne; nu er dette Terrain helt bebygget.

Paa den østre Side af Landevejen laa tre gamle lange Huse, vistnok Raalinger til udflyttede Gaarde, de er forlængst nedrevne og ny Bygninger opførte. Saa laa der mellem Byen og Præstegaarden kun de samme to Huse, som ligger der endnu; det ene, det ældste, er nedrevet og erstattet med en flot lille Villa, hvorimod det andet er omtrent som da, kun pudset op, og forsynet med en Tilbygning. Øst paa fra Torvet og op til Møllerne er det dog, der er sket særlig stor Bebyggelse, som fuldstændig har forandret det gamle Karbys Udseende. Den Gang var den første Bygning fra Torvet og øst efter, langs Landevejen, det Bageri, som stadig ligger paa sin gamle Plads; saa var der Købmand Baadsgaards Ejendom med et paa den modsatte Side af Vejen liggende Pakhus; denne Ejendom er den samme, hvor nu Manufakturhandler Chr. Pedersen driver Forretning, men nyopført efter en Brand i 1898; paa Pakhusets Plads ligger nu en Landejendom, saa var der et Par gamle Huse, liggende noget tilbagetrukket fra Landevejen.

I det ene Hus boede en af Karby's Originaler, Jens Slyngborg, han var nærmest Lappeskomager, men han gav Logi til Landevejens farende Svende, og der var sommetider et forskrækkeligt Leben der; jeg kommer i Tanker om et Minde, der knytter sig til denne Jens Slyngborg. Der var en af Torps større Gaardmænd, Jens Gade, der havde en Del med omnævnte at gøre; han, Slyngborg, skomagererede og udførte og-

saa grovere Sadelmagerarbejde for nævnte Gaardmand; saa var der stort Bryllup i Kjærgaard, Jens Gades Gaard, og da Vognene holdt heroppe, blev Slynborg betroet det Æreshverv at holde ved selve Bryllupsparrets Heste, men med skrap Paalæg om at blive paa Pladsen; næppe var det sidste Par af Brudfølget drejet om Kirkens Hjørne, før han opfordrede os Børn, som var talrigt mødt, til en Køretur. Han fik hurtigt Vognen fyldt, og nu gik det rask gennem Byen og nordpaa, men Ak og Ve, Vognstyrerens Evne stod ikke i Forhold til Villien; nede i Nabogaarden til Skolen var der en stejl Brink vest for Vejen, og der kørte Slynborg op, med det Resultat, at Vognen væltede og seksten Børn blev slynget Hulter til Bulter ud over Gaardspladsen; imidlertid skete der ingen Ulykker, Hestene løb ikke, men vi arme Børn fik ingen Køretur mere den Gang. Hvordan de to Jenser kom til Rette om Turen, melder Sagaen intet om.

Nord for Landevejen laa og ligger endnu det Hus, hvori bl. a. Karby Telefoncentral nu har til Huse, derefter var der ikke en eneste Bygning mellem Byen og Karby Nørremølle, undtagen Jens Bechs Gaard, som ogsaa endnu ligger paa sin gamle Plads. Enhver nulevende ser let, hvilken stor Bebyggelse, der er sket siden da; øst for Møllen op til Sogneskillet var der kun to Bygninger, Smed Søren Nørgaards og et gammelt Hus paa samme Side af Vejen, forlængst nedrevet og genopbygget paa den modsatte Side af Vejen.

Efter foranskrevne Beretninger om Halvfjerdsernes Karby ses det let, at der ingen Sammenligning kan være med Nutidens Karby, men vi Børn syntes alligevel dengang, at Karby var en hel By, og det hører til mine tidligste Erindringer, med hvilken Stolthed jeg modtog Tilladelsen til som 7-aars Dreng ene at maatte gaa op til Købmand Jørgensen efter Varer; det sete afhænger jo

som bekendt af Øjnene der ser, og for os med det Par enlige Naboer, syntes de relativ talrige Huse i Karby som en hel Stad. Jeg vil afslutte disse spredte Erindringer med at gengive et lille Digt, skrevet i et af de Aar, jeg opholdt mig Thisted. Forholdene udviklede sig jo saadan, at jeg fik den Lykke at komme til at bo i min Barndoms By, og har end ikke just de økonomiske Kaar været særlig blide, vilde jeg dog nødigt have undværet disse Aar, og der er vist noget sandt i, hvad Hostrup engang har skrevet, at uanset de timelige og økonomiske Kaar, saa er det Menneske lykkeligst, hvis Mandomsgerning kommer til at falde ej langt fra, hvor hans Vugges Gænger har gaaet.

Nedenfor gengives saa Digtet:

Der ligger en By ved Limfjords Strand,
 nærved de blaanende Vande,
 hvor Lærken sig hæver i Luften med Sang,
 højt over de grønklædte Vange,
 den synger om Fjordens Bølger blaa,
 og bringer til fjernere Steder
 en Hilsen fra den Strandbred, som saa
 en Gang paa vor Barndoms Glæder.

Hin Strandbred tilhører min Fødeby,
 Karby jeg monne dig nævne,
 din Kirke sig løfter højt mod Sky
 op over de Bygninger jævne,
 Byen sig spejler i Bredningens Blaa
 i Sommerkvældsluftninger blide,
 mens Arnerøgen fra Gaard og Vraa
 sig snor under grønklædte Lide.

Og aldrig jeg glemmer min Fødeby,
 dens Aa og dens grønne Banker
 og stedse vil i mit Bryst være Ly
 for hjemlige kære Tanker,
 og naar jeg skal stedes til Hvilen ind,
 skænk mig i Dødningehaven
 en Plads, hvor min Hjemstavns friske Vind
 kan suse lydt over Graven.

Karby, i Februar 1929.

Chr. Worm.

Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie.

Af *G. Th. Gravesen.*

Ljørslev Skole.

(Fortsat fra X Aarg.)

Der har været Omgangsskole i Ljørslev fra 1819 —18?? —

I 1821 læser en af Præstens Konfirmander med de smaa Børn i Ljørslev under Pastor Olesens Tilsyn.

1822. Omgangslæreren i Ljørslev, Kristen Majgaard, forretter sit Embede i Skolen med Flid og udviser Sædelighed i Opførsel.

1822. Ljørslev ældre Børn gode. Hos de mindre kendes Omgangsskoleholdet. Bendix.

1826. Da der i Vintermaanederne holdes Omgangsskole i Ljørslev for de mindre Børn, som i denne Tid ej kan søge Skolen her, giver jeg mig herved den underdanige Frihed at forespørge mig for Deres Højærværdighed om Stephan Møller fra Karby maa i denne Vinter bruges dertil. Børnene er ikke over 16.

Ørding Skole, den 12. Septbr. 1826.

Underdanist

M. Aggerholm.

Af en Indberetning fra 1828 da Mads Aggerholm var død:

»Saa længe Børneantallet i Ljørslev ikke er større, og ingen Hjælpemidler er forhaanden til at opføre Skolebygning, da ogsaa Sognets Beboere — alle høveripligtige til Højris — er yderlig fattige, vil det være uhensigtsmæssig at behyrde dem Udredelsen af anførte Lønning, der ej heller kunde ventes at indkomme. Derimod kan Øjemedet, Børnenes behørigte Vejledning og Oplysning nås, naar som i den gl. Degns Tid, og hidtil har fundet Sted, Ørding

Skolelærer fører Tilsyn om Vinteren med de faa Børn i Ljørslev, under Bistand af en Hjælpe lærer, som han lønner mod at oppebære de gl. Degneindkomster af dette lidet Sogn, og om Sommeren at lade Børnene søge Ørding Skole, hvortil de har en god Fjerdingvej.

Dette er derfor saavel Skolekommissionens som Beboernes og mit Ønske, at den, der kaldes til Kirkesanger og Skolelærer for Ørding Sogn i den ved Døden afgangne Degn Mads Aggerholms Sted, maatte indtil videre tillige overdrages Kirkesanger-Embedet og Tilsyn med Omgangsskolen i Ljørsløf.

Ljørsløf d. 18. April 1828.

Holst.«

Dette tillades og endvidere skriver Amtsprøven d. 2. Maj 1828,

»hvorimod Søltoft ikke kan paalægges større Forpligtelse med Ungdommens Undervisning i Ljørslev end den gamle Mads Aggerholm havde overtaget.

Men naar saaledes bortfalder af Lønningen fra Ljørslev Sogn 2 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 5 Rbd. Sølv (efter approberet Plan) ønsker jeg, at Søltoft foruden de ovenanførte 16 Læs Mosetørv og 8 Læs Hedetørv, samt 1 Læs Lyng, maatte endvidere nyde 8 Læs Mosetørv a 24 Sn. fra Ljørslev Sogn, da han til en vidtløftig Husholdning vil kunne behøve dem, og Ljørslev Sogn har Overflødighed af Hedebrændsel. Hvilket saaledes tilstilles Deres Velærværdighed og Skolekommissionens behagelige Foranstaltning.«

6. Marts 1834 skriver Amtmand F a y e til Skoledirektionen:

»I Følge den under 13. Februar 1819 approberede Plan bliver Kirkesanger og Skolelærerembedet i Ørding og Ljørslev, som Søltoft havde samlet, nu ved hans Frasigelse af samme delt, desaaarsag jeg har anmeldt Ørding som vakant for Biskoppen, som dertil er kaldsberettiget, og da jeg ikke vidste, hvorledes det forholder sig i Ljørslev, om det er sket som Planen bestemmer, at en Skolestue med et Værelse for en rigtig Lærer skulde opføres, samt om den Lærer, som for Tiden bestyrer Undervisningen, der er fast ansat eller ikke, ...«

Amtmand Faye spørger derefter Pastor Holst, om Skolestuen kan blive opført efter Planen . . .

»Deres Velærværdighed har i Skrivelse af 7. dennes forlangt Oplysning om, hvorledes det forholder sig med Skolestuen i Ljørslev, om den kan blive opført tilstundende Sommer og den approberede Plan saaledes tagen til Følge med Hensyn til dette Sogns Adskillelse fra Ørding Skole. Hvad jeg herpaa foreløbig kan svare, førend jeg faar talt med vedkommende og navnlig med Hr. Proprietær Gjedde som Skolepatron og Ejer af Godset, er: den samme Hindring for et Skolehuses Opførelse er endnu og maaske mere forhaanden, som da Søltøft tiltraadte Embedet og Planen skulde være fulgt, nemlig Distriktets Fattigdom. Hidtil har de ældste Børn af Ljørslev søgt Ørding Skole baade Sommer og Vinter, de mindre Børn derimod, har der om Vinteren været lejet en Skolestue til i Ljørslev, og til at undervise dem har vi brugt en eller anden Person, som der til ansaas duelig. For Tiden underviser en af mine Confrimandere i Aar under mit daglige Tilsyn; men til fast Lærer eller til at undervise den ældste Klasse, duer han ikke.

Ljørsløf Præstegaard, 14. Marts 1834.

Ærbødigst

Holst.«

»Angaaende Skoleholdet i Ljørslev maa jeg ærbødigst udbede Deres gunstige Medvirkning til, at Pastoratet i dette Aar maatte blive fritagen for at bygge det anordnede Skolehus. Disse fattige Sogne har i den sidste Tid bekostet særdeles meget til Ørding Skole og formaar i disse for Landmanden saa trange Aar ingeniunde at udrede den ikke ubetydelige Udgift, som en egen Skoles Opførelse i Ljørslev vil medføre.

Dette er saa vel Skolekommissionens som Sognebeboernes enstemmige Erklæring og min fulde Overbevisning.

At indleje en anordningsmæssig kaldet Skolelærer et Sted i Sognet befrygter jeg vil give Anledning til Stridigheder al den Stund han med Rette kan fordre Planen fulgt. Kommissionens Ønske var, det maatte bevilges den endnu for dette Aar at besørge Skoleholdet og Kirkesangen bestridt af et dueligt Subjekt, indtil Bygningen kan blive op-

ført og at være i Stand til at modtage en beskikket Skolelærer, og jeg tillader mig ærbødigst at anbefale Sagen til Deres gunstige Samtykke og videre Afgørelse.

Ljørsløf Præstegaard 21. April 1834.

Holst.«

Direktionen meddeler i Skrivelse af 10. Maj 1834, »at den giver den nogen Henstand med Bygningens

Ljørslev gl. Skole.

Opførelse saaledes, at det indeværende Aar anvendes til Indsamling af Materiale til Bygningen«, ... og »Skoleholdet ligesom hidindtil besørges af en duelig Omgangsskoleholder«.

1834 kom Peder Kristian Kjær, født i Boddum, vaksineret 1821, 24. Septb., fra Ø. Assels til Ljørslev og blev konstitueret som Skolelærer i Ljørslev (Efter Ljørslev Kirkebogs Tilflytningsfortegnelse).

11. Septb. 1835 andrager Hr. Gjedde om, da Skolehuset i Ljørslev endnu ikke er færdig at antage »en befunden duelig Mand til at bestride Embedet for et Aar fra sidst i d. M. af, nemlig J. C. Klim, som har været Kirkesanger og Skolelærer i Vejerslev, der er villig til at paatage sig samme«.

Dette har Direktionen ikke noget imod, »men da

der i næste Uge dimitteres Seminarister fra Snedsted Seminarium, henstilles det til den kaldsberettigede først at forhøre Seminarieforstanderen i Snedsted, om ingen Seminarist vil overtage Embedet. Er der ikke det, kan midlertidig tages en anden«.

Fra Vejerslev tog Klim sin Afsked 1833. Han skal i flere Aar have været Lærer i Ljørslev; men jeg har ikke fundet mere derom i Arkivet. —

1839 er Skolen sikkert ikke færdig; thi i dette Aar forespørger Beboerne i Ljørslev om Højris er pligtig til at levere Tag, hvilket Biskoppen besvarer bekræftende.

Hvornaar Skolen er bygget færdig, har jeg ikke kunnet faa oplyst.

I Ljørslev Kirkebog læses: 3. Juni 1845 dræbtes af Lynild Jens Eriksen, 20 Aar, const. Skolelærer i Ljørslev. —

Afskrift efter Embedsbogen til Søndersted Skole pr. Tølløse (Sjælland):

Jens Madsen Østergaard.

»Jens Madsen Østergaard var født i Søndbjerg 14. Juli 1828. Faderen var Gaardejer Mads Kr. Poulsen, Farfaderen Poul Kristensen og Farfaders Fader Kristen Knudsen, begge Storbønder i Thy. Den sidste antog Navnet Østergaard efter Gaarden af dette Navn i Kobberø, Gettrup Sogn, omkring 1720. Lærer Østergaards Fader var en meget belæst Mand. Men han var en slet Økonom, og efter at en Ildsvaade 1837 havde ødelagt hans Ejendom, var det fuldstændig ude med ham, og han levede efter den Tid af Understøttelser fra Familien. 1837 døde ogsaa hans Hustru af en Mavekræft. Det var efter hende, Børnene arvede det svagelige Helbred og den stærke Energi, som særtegnede dem alle. Der var tre Døtre, som alle blev godt gifte, 2 med Gaardmænd og 1 med en Skipper. Begge Sønnerne blev Lærere. Østergaards Broder Kristen Ø. var i mange Aar Lærer i Ørding paa Mors. Da Hjemmet opløstes, spredtes Børnene for alle Vinde. Lærer Ø. kom til en Sognefoged i Fausing ved Lemvig. Hertil medbragte han sin Arvepart 7 Alen Vadm. Han kom ikke meget i Skole;

men ved Bogflid i Hjemmet og paa Marken bragte han det dog saa vidt, at han 17 Aar gl. kunde tage »Biskolelærer-eksamen« og overtage Skolegerningen i Ljørslev paa Mors, hvor han var konstitueret fra 1. Novb. 1845 til 1. Novb. 1846. Her kom de 7 Alen Vadmæl ham til Gode; thi uden dem vilde han ikke have kunnet skaffe sig en Dragt Klæder, han kunde optræde i som Kirkesanger. Derefter var han i 2 Aar Hjælpe lærer hos Lærer Madsen i Ørding, til han 1848 optoges paa Ranum Seminarium, hvorfra han udgik 1850 med »Meget duelig«. Han underviste forskellige Steder i Jylland, til han 1. Oktb. 1851 ansattes som Hjælpe lærer hos Andersen i Kindvig ved Præsø. 10. Septb. 1852 kaldedes han af Godsejer Castenskjold, Hørbygaard, til Andenlærer i Hørby. Her ægtede han 8. Januar 1856 Ane Andersen, Datter af Husmand Anders Hansen i Bognæs. 11. Marts 1857 kaldedes han af Skoledirektionen til Lærer og Kirkesanger i Søndersted efter Sogneraadets Indstilling. I dette Embede virkede han til 1889, da han efter Ansøgning entlediges med Pension. Derefter henlevede han endnu et Par Aar paa sin Gaard, Østermark, øst for Søndersted By, til han 1892 d. 1. Febr. afgik ved Døden i sit 64 Aar. Lærer Ø. tyngedes hele sit Liv af et svagt Helbred (Mave- og Nerverlidelse). Men dette mægtede ikke at kue hans stærke Energi, og han fik udrettet meget baade i sin Skolegerning og i sit Privatliv. I hans Hjem opvoksede 8 Sønner og 1 Datter, som han gav en sund og god Opdragelse. Af Sønnerne studerede 2 Theologi, 2 blev Lærere, 2 var ved Handelen og 2 ved Landbruget. Men de 6 af dem, saavel som Datteren, døde allerede i Trediveaarsalderen, og nu d. 20. Aug. 1909 lever kun den ældste Søn, som er Præst for Virring og Essingbæk, og den næsttyngtse, som er Kommune lærer i København. Hos denne sidste døde Lærer Ø.s Hustru 5. Juli 1899. Baade hun, hendes Mand og de fleste af Børnene ligger begravede paa Søndersted Kirkegaard«.

Kristen Østergaard 1847—1854.

(Se forr. Aargang.)

Efter Kr. Østergaard kom Peder Thorsen, som d. 31. Januar 1855 blev kaldet til Ljørslev. Han er født d. 2. Oktb. 1831, Søn af Thor Madsen og Ane Katrine Olesdatter,

Gaardfolk i Moese, Flynder Sogn ved Lemvig, tog Eksamen fra Ranum Seminarium 1854. 1857 kommer Thorsen til Egense, Mov Sogn syd for Aalborg, hvorfra han allerede d. 3. Novb. s. A. forflyttedes til Fredsø i Lødderup Sogn, hvor han virkede til han blev afskediget fra 1. Jan. 1889. Han var senere Landmand i Kaarup, derefter paa Nykøbing Mark, hvorfra han flyttede til København, hvor han døde. Han blev 21. Juli 1857 gift med Else Jensdatter Serup, 23 Aar gl., Datter af Jens Kristian Serup, V. Assels.

Thorsens Efterfølger i Embedet blev Peder Kr. Eriksen, der er født d. 27. Juli 1835 paa Agerø ved Mors, hvor Faderen, Erik Mathias Jensen, var Fæstebonde. Han tog Eksamen fra Ranum 1857 og blev kaldet til Ljørslev d. 6. Septb. s. A. 1860 forflyttedes han til Kongens Thisted, hvor han efter 3 Aars Virksomhed kom til Jetsmark s. Skole ved Aabybro, hvorfra han i 1905 søgte og fik sin Afsked.

Eriksen fulgtes i Embedet af Niels Kristian Kristensen, som var født d. 3. Septb. 1837, Søn af Gaardmand Kristen Andersen af Stubberup, Ove Sogn, Aalborg Amt. Efter en Vinter at have været Elev paa Rødding Højskole i Sønderjylland og forberedt til Seminariet hos Lærer Martin Yde i Flade paa Mors, blev han optaget paa Ranum Seminarium 1857 og tog derfra Eksamen 1860. Straks efter blev han kaldet til Ljørslev, hvor han var til 21. Marts 1863, da han blev Lærer i Kielstrup ved Hobro, hvorfra han tog sin Afsked i 1903 paa Grund af Svagelighed. Han døde ca. 10 Aar efter sin Afskedigelse og ligger jordet paa Ove Kirkegaard. Han var gift to Gange. Første Gang d. 15. Marts 1863 med Maren Knokgaard f. 20. Novb. 1841, Datter af Peder Knokgaard, Ljørslev. Anden Gang med Mine Bager, Datter af Gaard- og Møllejeer Bager i Karls Mølle, Ove Sogn (Se Lærerne og Samfundet III 370).

1864 tiltraadtes Embedet af Ole Grønkjær Nørtoft. Han er født 28. Juli 1833 i Tørring Sogn ved Lemvig, Søn af Gaardejer Søren Kristian Dam Nørtoft og Anna Katrine Olsen. Han var Skrædder fra sit 15de til sit 23de Aar. Efter at have nydt nogen Uddannelse fungerede han fra 1. Novb. 1856 paa forskellige Steder, dels som Hjælpelærer, Huslærer, Vakancelærer o. s. v., medens han samtidig søgte Uddannelse, dels hos Lærere og dels ved Selvstudium, indtil

han d. 28. Decb. 1864 fik fast Ansættelse i Ljørslev med Ret til at søge Skolelærer- og Kirkesangerembeder lige med Seminarister.

Den 3. Aug. 1867 blev han kaldet til Lærer ved Jørsby Skole, hvor han virkede, til han søgte og fik sin Afsked med Pension 1. Jan. 1906. De 3 sidste Aar holdt han Hjælpe-lærer. Efter sin Afsked rejste han til Silkeborg, hvor han levede til sin Død d. 20. Novb. 1912.

Hans Hustru, Elisabeth Juliane Dorthea Koch, var den bekendte »kloge Degnekone« i Jørsby. Hun var bekendt over hele Mors og videre ud, ja, næsten berømt, for sin Indsigt i Behandlingen af mange Sygdomme og Svagheder. Mangfoldige syge fra fjern og nær søgte hendes Raad og Hjælp.

De blev gift 1864. Hun var f. 6. Decbr. 1838 i Westensee mellem Kiel og Rendsborg, Datter af Malermester i Westensee Kristian Ludvig Koch og Rosa Katrine Bünsow. I sin Ungdom var hun Mejerske, og som saadan lærte hun Nørtoft at kende paa et Sted, hvor han samtidig virkede som Lærer. Hun døde 1927 i Silkeborg.

Børn:

Søren Ludvig Kristian Nørtoft, f. 25. Maj 1865 i Ljørslev. 1890 cand. mag. 1890—93 Lærer ved Realskolen i Nykøbing Mors. Siden 1893 Lærer ved Hjørring Realskole og er nu Lektor ved Gymnasiet i Hjørring. Gift 1. Gang med Anna Sørensen og 2. Gang med Mary Sørensen. Begge Døtre af Bagermester Sørensen i Brundby paa Samsø.

Rosa Katrine Nørtoft, f. 30. Marts 1867 i Ljørslev. Gift 20. Juli 1894 i Jørsby m. Peder Bak Andersen, Farmer i Aurora, Illinois, f. 8. Oktober 1866 i Bjergby paa Mors.

Thyra Nørtoft, f. 1869 d. 1871.

Thyra Nørtoft f. 22. Febr. 1871 i Jørsby, Modehandlerinde i Silkeborg. Død 17. Novb. 1923 i Silkeborg.

Karen Nørtoft f. 1. Febr. 1874 i Jørsby. Gift 1918 med Anders Jensen, Oldermænd for Københavns Slagterlav, Direktør for AS. Paladshotellet og Marienlyst og Ejer af Hovedgaarden Katrineberg ved Taastrup, R. af Dbg., Dbm. p. p., f. 29. Juli 1861 i Slangstrup. (Se Dansk biografisk Haandleksikon og Kraks Blaa Bog).

Holger Nørtoft, f. 23. Decbr. 1876 i Jørshby. Vognmand i Chicago.

Gunnar Nørtoft, f. 23. Marts 1879 i Jørshby. Farmer i Standard, Alberta, Canada. Gift med Katrine Mosborg, f. i Sindbjerg paa Mors.

Astrid Nørtoft, f. 20. Juni 1880 i Jørshby. Gift 25. Novb. 1905 i Silkeborg med Henning Emil Hjort-Nielsen, Postkontrolør i Generaldirektoratet for Postvæsenet, personalhistorisk Forfatter, f. 7. Jan. 1878 i København. (Se Dansk biografisk Haandleksikon og Kraks Blaa Bog).

I Henhold til Lov af 19. Febr. 1861 afløstes Kvægtienden og Smaaredsel for Ljørslev med en fast aarlig Afgift i Byg paa 6 Skp. 1½ Fdk. Smaaredselen bestod af 36 Pd. Smør, 9 Sn. Æg, 12 Pd. Ost og 2 Mk. 12 Sk.

Lønnen i Ljørslev 1863 saaledes:

Kornløn:		
Rug: Gammelt Degnekorn		2 Td. 7 Skp. 2 Fdk.
Nyt do.		2 Td.
		<hr/>
		Ialt 4 Td. 7 Skp. 2 Fdk.
Byg: Gammelt Degnekorn		8 Td. 1 Skp.
Nyt do.		3 Skp.
Vederlag for Smaaredsel		6 Skp. 1½ Fdk.
		<hr/>
		Ialt 9 Td. 2 Skp. 1½ Fdk.
Havre		1 Skp.
Pengeløn:		
Kostpenge		98 Rdl. 5 Mk. 2 Sk.
Kirkesangerløn og Kirkebylærerløn		20 Rdl.
Den ubestemte Løn:		
Offer og Aksidenser anslaaet til		35 Rdl.
Skolepenge anslaaet til		16 Rdl.
		<hr/>
		Ialt 169 Rdl. 5 Mk. 2 Sk.

1869:

I Kornløn efter Kapitelstakst:

a. Lærerens Kornløn (4 Td. 1 Skp. Byg)	28 Rdl. 2 Mk. 11 Sk
b. Degnekorn og Pengebidrag	73 Rdl. 2 Mk. 3 Sk
c. Vederlag for Smaaredsel	5 Rdl. 3 Mk. 1 Sk

Ialt 107 Rdl. 1 Mk. 15 Sk.

II Skolepenge

21 Rdl.

III Offer og Aksidenser

a. Paaskeoffer	4 Rdl. 5 Sk.
b. Pinscoffer	5 Rdl.
c. Juleoffer	7 Rdl. 1 Mk. 2 Sk.
d. Aksidenser	22 Rdl.

Ialt 39 Rdl. 0 Mk. 2 Sk.

III Kostpenge (365 Dage a 30 Sk.) 114 Rdl. 0 Mk. 6 Sk.

V. Kirkesangerløn 10 Rdl. 0 Mk. 0 Sk.

VI Kirkebylærerløn 10 Rdl. 0 Mk. 0 Sk.

Ialt 310 Rdl. 2 Mk. 7 Sk.

1875 leveres 561 Sn. 13 Tørv om Aaret.

Fra 1. Jan. 1878 forhøjes Lønnen i Ljørslev med 7 Skp. og $2\frac{2}{3}$ Fdk. Rug og 10 Td. Byg efter Kapiteltakst aarlig, samt endvidere fra 1. Jan. 1883 med et aarligt Tillæg af 9 Td. 5 Skp. Byg efter Kapitalstakst. Grunden til denne Gavmildhed ved jeg ikke.

Lønnen er i 1879 opgivet til:

14 Td. 1 Skp. Byg a 8,83 Kr. 124 Kr. 72 Øre

7 Skp. $2\frac{1}{4}$ Fdk Rug (Tillæg fra 1. Jan. 1878) a 10,26 Kr. 9 Kr. 86 Øre5 Td. 0 Skp. $2\frac{1}{2}$ Fdk. Rug (Degnetravekorn) a 10,26 Kr. 52 Kr. 10 Øre4 Td. 2 Skp. $3\frac{1}{4}$ Fdk. Byg (Degnetravekorn) a 8,83 Kr. 38 Kr. 43 Øre

1 Skp. Havre (Degnetravekorn) a 6,44 Kr. 81 Øre

Pengebidrag (Degnetrave) 2 Kr.

Pengeløn (Kostpenge) 84 Kr. 12 Øre

Skolepenge 43 Kr.

Kirkesangerløn 20 Kr.

Kirkebylærerløn 20 Kr.

Offer og Aksidenser 74 Kr.

Smaaredsel (6 Skp. $1\frac{2}{3}$ Fdk. Byg a 8,83 Kr.) 6 Kr. 96 Øre

Skoleloddens anslaaet til 300 Kr.

Ialt 776 Kr. 00 Øre

Fra 1888 faar Læreren i Ljørslev tillagt 22 Lsp. 14 Pd. Hø og 34 Lsp. 5 Pd. Halm som hidtil af Ljørslev Sogn er ydet Ørding Skole.

Boligen i Ljørslev Skole blev i 1886 udvidet med et Kontor og et Gæsteværelse, og i Sommeren 1894 bygges 4 Alen til Skolen. —

Reguleringssummen 1886 og 1896 (10 Aars Gennemsnit) (Se Side 120):

Hans Kristian Nielsen blev 1867 Lærer i Ljørslev. Han er født d. 7. Febr. 1841 i Tullebølle paa Langeland. Først var han Handelsbetjent, tog Eksamen fra Skaarup Seminarium 1867 og kom til Ljørslev s. A. I Slutningen af 1871 kom han til Sillerslev*). I Ljørslev-Ørding Skolekommissions Protokol findes en Anbefaling af daværende Sognepræst Alfred Mejnert saalydende: »Ansøgeren har i henvend 3 Aar været Skolelærer og Kirkesanger i Ljørslev, og det er Kommissionen kært og med Sandhed at kunne bevidne, at den i Hr. Nielsen har fundet en meget paalidelig, flittig og dygtig Lærer, der foruden at bibringe Børnene gode og grundige Kundskaber, tillige har vidst at vinde deres Kærlighed, medens han samtidig med Lethed har forstaaet at haandhaeve den fornødne Orden i Skolen. Han er en fortrinlig Kirkesanger og udfører ogsaa sin øvrige Gerning i Kirken paa en smuk og opbyggelig Maade. Han er desuden en i enhver Henseende agtværdig og retskaffen Mand, saa at, endskønt vi nødtig ville miste ham, det lige saa vel er Pligt mod ham som Skyldighed af os at anbefale ham paa bedste Maade til Befordring, tilmed da hans nuværende Embede er meget ringe baade hvad Bolig og Indtægt angaar.

Ljørslev Præstebolig d. 5. Oktb. 1871.

Alfred Mejnert. J. Brejner. J. Wittrup.

1878 forflyttedes han til Ø. Assels, hvor han døde d. 9. Jan. 1897 som Følge af et Ulykkestilfælde, væltede paa en Køretur fra Nykøbing ved Lægeboligen i Vils. Han ligger begravet paa Ø. Assels Kirkegaard.

*) I Vakancetiden 1. Decbr. 71—1. April 72 ansattes den senere Lærer i Legind, Christen Julius Dahlsgaard, f. 16. Juni 52, der var Søn af Lærer C. C. Dahlsgaard i Sillerslev, i hvis Embede H. K. Nielsen ansattes.

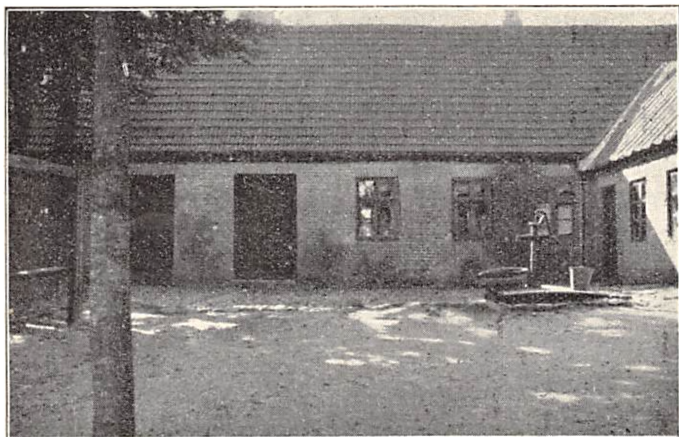
Reguleringssummen 1886 og 1896 (10 Aars Gennemsnit):

1. Pengeløn (Gl. Kostpenge 84,12 + Degnetravebidrag 2 Kr.)	86 Kr. 12 Øre		86 Kr. 12 Øre
2. Kornløn, 6 Td. $\frac{5}{16}$ Skp. Rug a 12,47 = 75,29.....		a 9,85.....	59 - 48 -
28 Td. $1\frac{13}{16}$ Skp. Byg a 10,20 = 287,91.....		a 8,77.....	247 - 55 -
3. Smaaretsel, $6\frac{11}{36}$ Skp. Byg a 10,20 = 8,07.....		a 8,77.....	6 - 91 -
1 Skp. Havre a 7,45 = 93.....	372 - 20 -	a 6,97.....	87 -
4. Bolig.....	100 - 00 -		100 - 00 -
5. Brændsel, 6 Læs Tørv a 100 Sn. a 10 Kr.....	60 - 00 -		60 - 00 -
6. Jordlodden (Htk. 3 Skp. $\frac{1}{2}$ Alb. Areal 5 Td. $3\frac{1}{2}$ Skp.), anslaet i Forhold til en rimelig Forpagtning.....	300 - 00 -		300 - 00 -
7. Skolepenge (Gens. af 10 Aar).....	48 - 40 -		53 - 70 -
8. Offer og Aksidenser (Gens. af 10 Aar).....	93 - 18 -		114 - 32 -
9. Kirkesangerløn.....	20 - 00 -		20 - 00 -
10. Kirkebylærerløn.....	20 - 00 -		20 - 00 -
11. Andre Indtægter (Lejeindtægt af 2 Jordstykker) *).....	3 - 66 -		3 - 66 -
12. Furage.....		Hø $27\frac{7}{8}$ Lsp. a 4!...	9 - 38 -
		Halm 34 $\frac{5}{16}$ Lsp. a 26	8 - 92 -
Ialt (1886)	1103 Kr. 56 Øre		(1896) 1090 Kr. 91 Øre

*) Ejedes af Skolen, før Jordlodden blev købt, og hører endnu til Skolen.

Han blev i 1869 gift med Sine Madsen, f. d. 31. August 1844, Datter af Bager Hansen i Longelse paa Langeland. Hun døde i Jan. 1927.

Børn: Anina Emilie f. 8. Aug. 1871. Thyra M. G. f. 8. Novbr. 1872. Petra Elleonora Kamilla f. 3. Jan. 1873. Emma Oline Kristiane f. 6. Septb. 1875. Agnes Sofie f. 21. Jan. 1876. Thorvald Alfred Edvard f. 8. Novb. 1879. Laurtis Valdemar f. 4. Maj 1881. Frederikke Jakobine f. 5. Septb. 1884. Thora Marie Kirstine f. 18. Septb. 1886.

Ljørslev Skole.

Derefter blev M. K. Korsgaard Lærer i Ljørslev. Han er født i Ulfborg d. 14. Marts 1847, Søn af Gaardejer Anders Korsgaard og Maren Povlsdatter. Efter sin Konfirmation virkede han som Hjælpelærer to Vintre og som Biskolelærer tre Vintre i Ulfborg Sogns Skoler efter at være uddannet i to Somre paa Staby Højskole. Efter to Aars Ophold og Forberedelse paa Gedved Seminarium, tog han 1869 Lærereksamen i Aarhus. Kort efter blev han antaget som Hjælpelærer i Tøving paa Mors. 24. Jan. 1872 blev han kaldet til Lærer og Kirkesanger i Ljørslev. Det var en politisk stærkt bevæget Tid, og hele Ljørslev var Højre, Korsgaard var derimod Venstremand. Han fandt en god Støtte i daværende Præstegaardsforpagter, senere Gaardejer og Sognefoged P. Kr. Nygaard. Da Venstrebladet »Lim-

fjordsposten« begyndte, bestilte Korsgaard og Nygaard 3 Eksemplarer i Haab om at finde en Holder til det tredje. Dette lykkedes dog ikke, saa de to maatte selv holde alle tre Eksemplarer. —

I hans Embedstid blev den nuværende Skolebygning med Beboelseslejlighed opført 1874, efter at der var indkøbt en Jordlod paa 5 Td. 3½ Skp. Land. Denne solgtes 1. Novb. 1910 til Gaardejer Anders Høyledig med Lade og Stald for 3075 Kr. Plantagen og de to Side 120 omtalte Jordstykker blev ved Embedet. Fra 18?? til 1874 blev der undervist i det Hus, der nu benyttes som Fattighus.

Efter at have virket i Ljørslev i 3 Aar blev han d. 24. Maj 1875 kaldet til Lærer og Kirkesanger i S. Nissum, i hvilket Embede han forblev indtil Maj 1887, da han paa Grund af Brystsvaghed søgte og fik sin Afsked med Pension. I Lj.-Ø. Skolek. Protokol findes en anbefaling saalydende:

»Ansøgeren blev d. 24. Jan. 1872 kaldet til Skolelærer og Kirkesanger i Ljørslev og har nu i over 3 Aar virket i denne Stilling. Vi kunne med Sandhed meddele ham det Vidnesbyrd, at han, som fra sin tidlige Ungdom har følt et bestemt Kald hos sig til at virke som Lærer, er en kundskabsrig og paalidelig, en flittig og dygtig ung Mand, hvem det ligger paa Hjerte saavel i Almindelighed at bibringe Børnene gode og grundige Kundskaber som i Særdeleshed i sin levende og hjertelige Undervisning i Kristendommen at føre dem til kristelig Oplysning og kristelig Tro. Han er en sand Børneven og omgaas derfor de smaa i Kærlighed med Venlighed og Taalmodighed, og disse hænger ved ham med barnlig Hengivenhed. Den fornødne Orden og Disciplin i Skolen forstaar han vel at udøve. Han er en meget god Kirkesanger og udfører ogsaa sin øvrige Gerning i Kirken saa inderligt og hjerteligt, at det er til Opbyggelse for Menigheden, ligesom han ved sin stille og milde Færd, sin kærlige og kristelige Vandel har vundet alles Agtelse og Hengivenhed.

Mejnert.

Efter sin Afsked var han Landbruger i flere Aar. Han lever endnu 1927 og bor i Birkely pr. Juelsminde (Ask og Klakring Kommune). —

Rasmus Kristian Mortensen er født d. 8. Fe-

bruar 1849 i Vindeby paa Lolland, tog 1870 Eksamen fra Skaarup Seminarium og virkede som Hjælpeleerer, Vikar og Realskoleleerer, indtil han i Oktober 1873 kaldtes til Navtrup i Salling, hvorfra han i Juli 1875 kom til Ljørslev, hvor han var til 9. April 1886, da han blev Lærer ved Brandstrup Skole paa Lolland, hvor han døde i Juli 1914 af Hedeslag. —

Mortensen var i December 1876 Medstifter af Sogne-spækassen i Ljørslev-Ørding Kommune og dennes første Formand. Endvidere var han Sekretær i Morsø Landboforening og Sekretær for Sogneraadet. For Plantningssagen udførte Mortensen et betydningsfuldt Arbejde ved ihærdigt at tage Del i Træplantningen i Ljørslev, dels paa Skoleloddens Hedebacker og dels ved at være sine Medborgere behjælpelig med Vejledning og Plantning. Han var ogsaa Medstifter af Morsø Smaaplantningsforening. (Se Lærerne og Samfundet III Side 39). —

Efter Mortensen fulgte Kristian Jensen, født d. 17. Jan. 1846 i Smidie, Bælum Sogn, Søn af Husmand og Havemand paa »Kongstedlund« Jens Kristensen (Vive Jens). Efter sin Konfirmation var han i 3 Aar Vinterlærer i Toft, Als Sogn. Kom 17 Aar i Gartnerlære; men maatte paa Grund af Sygdom opgive Gartneriet, hvorefter han blev Bogtrykkerlærling i Hobro 1 $\frac{3}{4}$ Aar. 1868 blev han gift med Ane Sofie Kristensen, Datter af Væver Kristen Mortensen, Hørning, Randers Amt, f. 7. Decbr. 1840, og gik tilbage til Gartneriet igen, som han atter opgav og kom paa Ranum Seminarium, hvor han efter $\frac{3}{4}$ Aars Ophold tog Eksamen 1879. Efter at have været Privatlærer i Hjerm et Aar blev han d. 4. Febr. 1880 kaldet til Lærer ved Egebjerg Skole, Ejsing Sogn, hvor han var, til han d. 18. Juni 1886 blev kaldet til Ljørslev; her virkede han til sin Død d. 7. Marts 1909; han er den første Lærer, som er død i Embedet. Han ligger begravet paa Ljørslev Kirkegaard. Hans Hustru døde i 1928. —

I sidste Halvdel af forrige Aarhundrede var der mange Lærere, der foruden at virke som Ungdommens Opdragere tog virksomt Del i det landøkonomiske Foreningsliv og Andelsbevægelsen. Blandt disse var Lærer Jensen. Stillingen som Sekretær for Sogneraadet, Landboforeningen og Formand for Spækassen arvede han efter sin For-

mand i Embedet. Han var husflids- og plantningsinteresseret; han har anlagt Haven ved Ljøslev Skole; i de første Aar drev han Planteskole og solgte mange Tusinde Frugttræer ud over hele Landet. Han var ogsaa interesseret i Afholdssagen og stiftede en Lokalforening. Lærer Jensen var Formand for Ljøslev-Ørding Sygekasse fra 1896—1909. (Se Centralforeningen af Sygekasser i Thisted Amts Jubilæumsskrift Side 14 og 99).

Lærer Jensen havde ogsaa et følsomt Hjerter over for Smaafolk. Sammen med Pastor Enghof, Gaardejer Peder Kr. Nygaard og Husmand Peder Hansen var han de bærende Kræfter i »Foreningen til Forsyning af Vædelse (Mælk) til Smaafolk« og Juleindsamlingerne til de fattige i Sognet.

Som Sekretær for Sogneraadet blev han tit benyttet som Jurist. Han havde Fremsyn, naar en Sag skulde ordnes, hvorfor han tit fik den overladt til Afgørelse.

Efter Udtalelser af gamle Elever var han en dygtig Lærer; men hele den ovennævnte Virksomhed sled paa ham; da han i 1909 døde, var han syg og opslidt.

Børn: Kresten Mortensen J., f. 30. Novb. 1871. Jens Kristensen Vive J., f. 1. Aug. 1876. Ane Marie J., f. 3. Oktober 1877. Marius Anton J., f. 13. Septb. 1880. Mariane J., f. 8. Maj 1883. Sofie J., f. 31. Okt. 1887.

Til Lærer Jensens Eftermand kaldedes Thorvald Jakobsen, som da var Lærer i Todbjerg Skole, Øster Lishjerg Herred. Jakobsen er født d. 4. Juli 1881 og Søn af Lærer J. P. Jakobsen, Skjærbæk Skole, Ejdrup Sogn, Aars Herred og Hustru Ane Marie f. Jensen. Han var kun Lærer i Embedet i nogle Dage, da han frasagde sig det og søgte atter sit gamle Embede, som han fik, og der virker han endnu.

Den nuværende Indehaver af Embedet er Rasmus Rasmussen, der er født d. 26. Febr. 1875 som Søn af af Tømrermester Niels Rasmussen og Hustru, Kirsten f. Larsen, i Øksendrup paa Fyn. Efter at have taget Præliminæreksamen i 1893 fra Nyborg Realskole var han en Tid i Tømrerlære. Men da han havde Lyst til Lærergerningen, forlod han dette Haandværk og kom paa Skaarup Seminarium, hvorfra han tog Eksamen i 1898. En kort Tid var han Vikar i Gynstrup og Kjerte paa Fyen, hvorefter han af-

tjente sin Værnepligt ved Søværnet. Derefter var han Hjælpelærer i Vestervig i Thy og Enslev ved Randers, indtil han 1. Januar 1902 blev kaldet til Andenlærer i Skjoldborg i Thy. Den 1. Oktober 1909 forflyttedes han til Ljørslev.

Hans Hustru, Mariane, er født d. 7. Marts 1888, Datter af Gaardejer Niels Kr. Nørsgaard, Nørsgaard i Skjoldborg. (Se Lærerne og Samfundet II, Side 485). —

Ørding v. Skole.

I den søndre Del af Ørding Sogn havde Bebyggelsesforholdene, Vejlængden m. m. gjort det ønskeligt at faa en Skole i denne Del af Sognet; men Sogneraadets Flertal var imod det. —

Ved Sogneraadsmødet d. 3. Jan. 1895 forelaa et Andragende fra 41 Beboere i Storup-Ørding med Begæring om en Skole paa Grænsen af Storup og Ørding. —

Det vedtoges at svare Andragerne, at man ikke for Tiden fandt Anledning til at opføre en Skole, som Begæringen lyder; men at man mulig i Tiden vil støtte en Privatskole (Pogeskole) med Tilskud til Lærerens eller Lærerindens Løn. —

Ved Mødet d. 7. Februar 1895 forelaa atter et Andragende fra en Del af Beboerne i den sydvestlige Del af Kommunen om Oprettelse af en Skole; det vedtoges at svare Beboerne, at Sogneraadet ikke kunde indgaa paa at oprette en Skole saaledes som andrages. Sogneraadet er derimod ikke utilbøjelig til at yde Bidrag til en Privatskole, hvis en saadan oprettes af Andragerne i Vintermaanederne. —

Saa henvendte Beboerne sig til Skolekommissionen med et nyt Andragende; thi 27. Febr. 1895 modtog Skolekommissionen et Andragende fra flere Beboere i Syd-Ørding om at faa en Skole bygget paa Grund af den lange Skolevej. —

19. April 1895 vedtager Skolekommissionen, at det ønskede, at der blev oprettet en Pogeskole i denne

Del af Sognet fremfor en Biskole*), særlig for de mange Børns Skyld i Ørding nederste Klasse, og man mener ikke, at Vejlængden for de ældre Børns Vedkommende kan være nogen væsentlig Hindring, tilmed da den næsten for alle kan blive og stadig bliver en Del forkortet ved Genveje over Markerne.

Nu gaar Sagen videre; thi ved Sogneraadsmødet den 8. Maj 1895 meddelte Formanden, at der forelaa en Skrivelse fra Morsø Skoledirektion, der forespurgte, om Sogneraadet vilde indgaa paa, i Stedet for den af nogle Beboere i Storup og den sydlige Del af Ørding forlangte Biskole at lade oprette en Poge- eller Forskole i den Del af Sognet. Fra Skolekommissionen var fremsat Forslag derom, og Skoledirektionen anmodede nu Sogneraadet om, hvis det fulgte Skolekommissionens Forslag, at fremsætte Forslag i saa Henseende. Det vedtoges at afsende følgende Skrivelse til Skoledirektionen. (Der er lavet Plads til den i Sogneraadets Protokol, men den er ikke bleven indført.)

Sagen gaar atter videre, og ved Sogneraadsmødet d. 13. Septbr. 1895 fremlagde Formanden Skrivelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, hvori var paabudt Kommunen at opføre en Pogeskole i den søndre Del af Ørding Sogn med søndre Del af Storup By. Det vedtoges at nedsætte et Udvalg til at forhandle med Beboerne om Beliggenheden af en eventuel Pogeskole. Udvalget: Gaardejer Jens Mathiasen, Storup, og Gaardejer Peter Søndergaard, Ørding.

Ved Mødet d. 7. Decbr. 1895 vedtog Sogneraadet at bemyndige Udvalget til Ordningen af Skolesagen

*) Ved Biskoleembeder forstaas Enelærerembeder lønne-
de som Andenlærerembeder (Bolig og Løn for ugifte).
De saakaldte Cølibatembeder. — De kunde søges af
undervisningspligtige Børn i alle Aldere og besættes med
ueksaminerede Lærere uden fast Ansættelse; det sidste
var ogsaa Tilfældet med Besættelsen af Pogeskoleembe-
derne, men de maatte kun søges af Børn indtil 9 Aar.
De kunde begge besættes af Sogneraadet; men skulde
have Skoledirektionens Godkendelse.

i den søndre Del af Ørding-Storup at træffe Bestemmelse om Valg af Plads til Skolen, samt indlede Underhandling med Ejerne af de udsete Pladser om Prisen pr. Td. Land, samt Vejlængden til de respektive Pladser. —

Ved Mødet 30. Marts 1896 udnævntes til at forestaa Opbygningen af den projekterede Pogeskole i Ørding Jens Mathiasen og Peter Søndergaard. —

Ved Mødet 19. Juni 1896 forelaa Skrivelse om, at der af Skolefondens Midler var bevilget et Laan paa 2000 Kr. til Opførelse af en Pogeskole i Ørding.

Man forhastede sig ikke med at faa Skolen færdig; den paabegyndtes i 96, men blev først færdig i 97. Og ved Mødet d. 24. Juni 1897 vedtoges efter Forhandling desangaaende at søge Skolegerningen optaget i den ny Pogeskole i Ørding til 1. Oktb. 1897.

Dernæst vedtoges det til nævnte Tid at antage fhv. Lærer Møller i Ørding som Lærer ved Skolen indtil videre. —

Endvidere vedtoges at søge Skoledirektionen om Approbation paa Lønnen til Læreren, som bestemtes til følgende: Pengeløn 480 Kroner, Skolepenge 20 Kr., Ildebrændsel 60 Kr. (til eget Brug 40 Kr. og til Skolen 20 Kr.) og Husleje 40 Kr., ialt 600 Kr. Dette blev approberet af Ministeriet 21. Juli 1897.

Sogneraadet vedtog at andrage Skoledirektionen om Tilladelse til, at Ordningen med Hensyn til Lærer Møllers Ansættelse maatte gælde indtil videre.

Ved Mødet d. 22. Septb. 1897 forelaa Skrivelse fra Morsø Herreders Provsti, som havde billiget Sogneraadets Valg af Lærer Møller til Lærer i den ny Pogeskole i Ørding.

Sogneraadet vedtog i Henhold til Skrivelse fra Møller, at han oppebærer sin Løn maanedsviis saaledes, at han erholder den udbetalt for den forløbne Maaned samt at Skolepengene 20 Kr. bliver ham udbetalt 1. Jan. og Brændselsdeputatet udbetalt første Gang i Aar 1. Oktb. med 60 Kr., hvilket gælder for Aaret Novb. 1897—98. —

Ved Mødet d. 13. Juli 1899, hvor Skolekommissionen og alle Lærere var til Stede, indledede Forman-

den en Forhandling, om Sogneraadet ikke burde ansætte Ørding Pogeskole til et Andenlærerembede i Henhold til Skolelovens (Lov af 24. Marts 1899) § 22 sidste Stykke. Det vedtoges at optage den som Andenlærerembede, saaledes at der dog forbeholdtes Ret til ved Forhandling med Skoledirektionen at underkaste Sagen en 2. Behandling. Ligeledes vedtoges det at anbefale, at Lærer Møller ansattes som Andenlærer. —

Ved Mødet 13. Decbr. 1899: Efter Afstemning mellem Medlemmerne var der tilskrevet Skoledirektionen, at Sogneraadet var villigt til at bygge til Ørding Pogeskole og tillægge Embedet Brændsel som til et Andenlærerembede fra 1901*). —

Ved Mødet d. 3. Novb. 1900 fremlagde Formanden en Skrivelse fra Morsø Herreders Provsti, hvori henstilles til Sogneraadet, at der til Lærerembedet i Ørding v Skole lagdes 100 Kr. aarligt foruden den tidligere tilstaaede Løn (Begyndelsesløn 500 Kr.). Sogneraadet vedtog at yde de 100 Kr. Tillæg, saaledes at Lønnen til Læreren bliver som Begyndelsesløn 600 Kr. foruden Bolig, Have og Brændsel.

Ved Mødet d. 2. Maj 1901 fremlagdes den af Hr. Arkitekt Pedersen leverede Tegning, Overslag og Beskrivelse af en Tilbygning til Pogeskolen i Ørding, saaledes at den gamle Skole bruges som Skolelokale og en ny Beboelseslejlighed til Brug for Læreren. Sogneraadet vedtog at indstille samme til Skoledirektionens, Fysikus og Ministeriets Approbation. Ligeledes vedtoges at ansøge om, at Statskassen udreder Halvdelen af Udgifterne til Opførelse, Indkøb af Havejord, Inventar o. s. v. i Anledning af nævnte Byggeforetagende.

Ved Mødet d. 22. Juni 1901 antoges Hr. Arkitekt Pedersens Tilbud til Opførelse o. s. v. til 2417 Kr. med Fradrag af, hvad Kommunen leverer af Tag,

*) I Henhold til Loven af 24. Marts 1899, der først traadte i Kraft 1. Jan. 1901, skulde alle Enelærere, uden Hensyn til om Embedet oprindelig er oprettet for en gift eller ugift Lærer, for Fremtiden have Bolig, Have og Brændsel for en gift Lærer. —

Mønning o. s. v. Bygningen skulde være færdig 10. Septb. 1901.

Ved Mødet d. 7. Juli 1908 var Lærer Møller fremkommen med et Andragende om, at Lærerembedet ved Ørding v. Skole blev optaget som Enelærerembede og faa § 22, 2. Stk. borttagen, saa Begyndelseslønnen bliver 900 Kr. Sagen udsattes til næste Møde.

Ved Mødet d. 4. August 1908 vedtoges det at forhøje Embedet ved Ørding v. Skole til 900 Kr. eller Enelærerembede. — Det er den tredie Forfremmelse i Løbet af 11 Aar, Lærer Møller er Genstand for.

Hertil kan føjes, at der i 1915 blev lavet Kælder under Køkkenet, 1916 blev der bygget 4½ Meter til Vaskehuset og 1917 blev der bygget en Forstue til Skolen. —

Ovenstaaende Afskrift af Ljørslev-Ørding Sogneraads Protokol giver et udmærket Billede af Ørding v. Skoles Historie, hvorfor den er medtaget i sin Helhed. —

Mads Peder Møller 1897—1914.

Skolens første Lærer blev, som ovenfor nævnt, Mads Peder Møller, der er født d. 11. April 1850 i Vorbasse Mølle, som Søn af Møller og Gaardejer Iver Madsen, der stammede fra Tørning Mølle i Sønderjylland og hører til en gammel dansk Selvejer-Bondeslægt. Hans Moder, Magdalene Pedersen Poder, stammede fra Familien Poder paa Herregaarden Hundsbæk i Læborg Sogn ved Vejen og var i Slægt med Major Ingversen, Viuf.

I Sommeren 1867 var Møller paa Staby Højskole og blev derefter Vinterlærer i Lintrup, Aaret efter Biskolelærer i Asbo. 1869 kom han paa Gjedved Seminarium, som han paa Grund af økonomiske Vanskeligheder forlod 1871 og blev Friskolelærer i Bottrup ved Horsens; derefter kom han atter paa Gjedved Seminarium, hvorfra han tog Eksamen 1872. I 1874 rejste han til New Zealand, hvor han var i flere Aar. Da han kom hjem, blev han Hjælpelærer i Lunde og ansattes derefter som Enelærer i Hostrup, Øse Sogn, derpaa Andenlærer i Vester Vedsted ved Ribe og blev, som nævnt i forrige Aargang, Hjælpelærer og

Kirkesanger paa eget An- og Tilsvar hos Lærer Østergaard i Ørding fra 1881 til 1. Januar 1888. —

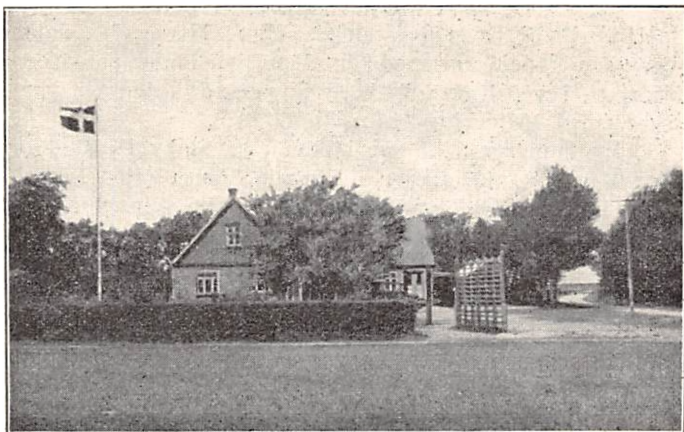
Lærer Møller omfattede Havevæsen og Plantnings-sagen med sin varmeste Interesse. Han har anlagt Haven ved Skolen og var Medstifter af det Aktieselskab, der har anlagt den store, smukke Plantage, som ligger ved Skolen. Da det var paa Møllers Foranledning, at der blev plantet Træer her, har hans Medejere givet den Navnet »Møllers Minde«, hvilket er indhugget i en Kampesten, der er rejst paa Festpladsen. Han var i flere Aar Kredsformand i Morsø Plantningsforening. —

Desuden har Lærer Møller været Kommunerevisor, Medlem af Bestyrelsen for Sygeplejeforeningen, Tilsynsværge for Thisted Amts Plejehjemsforening i Kommunen, Revisor i Forsamlingshuset og Sparekassen, Formand for Foredragsforeningen og Børnebogsamlingen. —

Hustru: Kirsten, f. Andersen Visby.

Børn: Iverrina Magdalene M., f. 26. Decb. 1882. Anine Kirstine M., f. 19. Febr. 1885. Johanne M., f. 27. Decb. 1886. Kirstine M., f. 6. Septb. 1889. Hans Visby M., f. 9. Oktb. 1892. Kristian M., f. 3. Maj 1897. Marie M., f. 17. Novb. 1899.

Lærer Møller døde 23. Marts 1914; hans Hustru lever endnu 1929 og bor hos den yngste Datter. (Se Lærerne og Samfundet II, Side 477).

Ørding v. Skole.

Graves Thomsen Gravesen 1914.

Jeg er født i Nors ved Thisted d. 19. December 1877, Søn af Husmand Lars Jespersen Gravesen og Hustru Maren f. Pedersen. Indtil jeg i 20 Aars Alderen kom paa Vordingborg Seminarium, hvorfra jeg tog Eksamen 1902, var jeg beskæftiget ved Landbruget. Efter endt Eksamen var jeg et Aar Hjælpe lærer i Badskeer Skole ved Dybvad, og derefter Vikar ved Skolerne i Nørhede ved Holstebro og Linaa-Røjen ved Herning, Vakancelærer ved Skolerne i Veggerby ved Nibe, Agerø paa Mors og Hyllebjerg ved Løgstør, indtil jeg 1. April 1905 kaldedes til Hjerm Stations-skole, hvor jeg var til 1. Juni 1914, da jeg blev kaldet til mit nuværende Embede. --

Min Hustru, Marie Katrine, er født i Vestergaard i Skjerk, Aulum Sogn ved Herning d. 27. September 1876, Datter af Gaardejer Niels Laugesen og Hustru Margrethe f. Andersen, tog Forskolelærerindeeksamen 1902 i Varde. Efter endt Eksamen var hun et halvt Aar Vinterlærerinde ved Guldager Skole ved Esbjerg, indtil hun blev kaldet til Forskolelærerinde i Stenderup ved Holsted, hvorfra hun efter 3½ Aars Forløb blev kaldet til det nyoprettede Forskolelærerindeembede ved Mejrup n. Skole ved Holstebro. (Se Lærerne og Samfundet II, Side 393 og Vordingborg Seminariums Elevforenings Aarskrift 1927). —

Indhold.

<i>Gudmund Hatt</i> : Hustomter fra ældre Jernalder paa Mors.....	Side 3
<i>Johan P. Hovmøller</i> : Lidt om de i Karby Kirke begravede eller nedsatte Personer	- 27
<i>Henrik Gerner Lund</i> : Thomas Thomsen Lund til Lund paa Mors.....	- 54
<i>August F. Schmidt</i> : Fra Øster Jølby Sogn.	- 63
<i>Chr. Worm</i> : Spredte Træk om Forholdene i Karby Sogn.....	- 83
<i>G. Th. Gravesen</i> : Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie.....	- 109

XI
1929